Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Glimt af folkeskolen gennem 300 år i Fredericia kommune

Glimt af folkeskolen gennem 300 år i Fredericia kommune

UDGIVET I FORBINDELSE MED
FREDERICIA LÆRERKREDS's
125 ÅRS JUBILÆUM 1984

Sats og tryk:
Einar Rasmussen . Bogtryk/offset
Det grafiske Hus i Fredericia

Redaktionsudvalg:

Gunnar Bertelsen, formand
Tommy Hansen
Svend Hedegård
Kaj Varming

Fotos og billedredaktion:

Flemming Kastaniegaard
Carsten M. Madsen

En hjertelig tak for bidrag til det
økonomiske grundlag for bogen:

Fredericia Lærerkreds, kreds 112
Fredericia kommune
Andelsbanken
Bikuben
Den Danske Bank
Den Danske Provinsbank
Handelsbanken
Privatbanken A/S
Sparekassen SDS
Sparekassen Sydjylland

FORORD

Den foreliggende bog gør ikke krav på at dække det fredericianske skolevæsens historie. Det tillader omfanget af publikationen langtfra. Her er kun gjort forsøg på at fremdrage nogle træk, der kan bidrage til at sætte skolen af 1984 ind i et historisk perspektiv.

Derfor fremtræder bogen som et kalejdoskop sammensat af artikler, hvis indhold spænder fra historisk kildestudium, der ikke tidligere har været offentliggjort, til bredere tidsbilleder, som man lokalt måske kan nikke genkendende til, og som generelt fremtræder som typiske for både samfund og tidsalder.

For redaktionsudvalget
Gunnar Bertelsen.

Indledning til bogen om skolevæsenets historie

Udviklingen fra fortidens »sorte skole« til vore dages friere og mere indiviuelle skoleundervisning er ikke noget, vi til daglig går og tænker på.

Men også nutidens skole bliver engang datidens undervisning, og så er det både vigtigt og nyttigt, at man kan se en udviklingslinie.

Derfor hilser jeg det med glæde, at Fredericia Lærerkreds i forbindelse med sit 125 års jubilæum har taget initiativ til udgivelsen af et bogværk, som beskriver nogle sider af skolevæsenets historie.

Med bogen er det første skridt taget til en egentlig historieskrivning om skolevæsenets udvikling i Fredericia kommune, og det skal være mit håb, at andre vil vide og have lyst til at fortsætte denne fortælling.

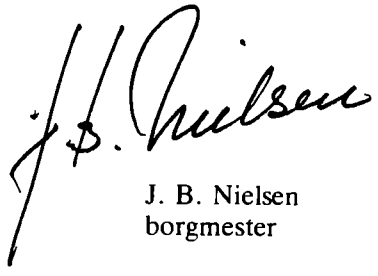

J. B. Nielsen
borgmester

INDLEDNING

For 125 år siden - den 24. juni 1859 - stiftede en række lærere forsamlet i Højrup en lærerforening, der dækkede det daværende Vejle amts søndre provsti.

Området strakte sig fra Vejle fjord i nord til Hejlsminde i syd med byerne Fredericia og Kolding inden for området.

I 1984 strækker dette område sig ind i flere forskellige lokalkredse af Danmarks Lærerforening, der stiftedes i 1874 - 15 år efter Højrupmødet.

Fredericia Lærerkreds - kreds 112 af Danmarks Lærerforening - dækker i jubilæumsåret et område, der svarer til Fredericia kommune.

Kredsens medlemmer har ønsket at markere 125 års jubilæet ved at støtte udgivelsen af en bog, der skulle beskrive udvalgte områder af skolevæsenets historie.

Dette har kun kunnet lade sig gøre, fordi en række kolleger velvilligst har stillet sig til rådighed for at bidrage til bogens indhold.

Jeg vil gerne rette en tak til alle disse bidragydere af artikler, interviews, illustrationer og billeder m.v. og en ganske særlig tak til redaktionsudvalget, der har brugt megen tid på at redigere de indkomne bidrag.

Da hensigten med bogen som sagt har været at beskrive dele af skolevæsenets historie, har Fredericia kommune og en række af byens pengeinstitutter ydet økonomisk støtte til bogens udgivelse. Også tak for denne nødvendige hjælp.

Jeg håber, at vort skolevæsens politikere og lærere og andre skoleinteresserede vil få glæde af at læse denne lille bog, som måske kunne blive begyndelsen til en mere systematisk beskrivelse af Fredericia kommunale skolevæsens historie.

J. Runge Madsen
kredsformand

De to fredericianske sogneskoler gennem 250 år

Træk af Michaelis og Trinitatis skolers historie

Af Svend Hedegård.

Det helt nøjagtige tidspunkt for oprettelsen af den første almueundervisning i Fredericia lader sig næppe fastslå.

Fra Frederiksoddes første periode, fra privilegiernes udstedelse i 1650 til svenskernes erobring af byen i oktober 1657 findes intet vidnesbyrd om et almueskolevæsen. Et beskedent bindingsværkshus tæt ved Danske kirke (Trinitatis) blev derimod i 1656 ombygget til latinskole, men nogen undervisning kom vist ikke igang. Da besættelsestropperne endelig i 1659 forlod byen, var den en næsten mennesketom ruinhob, og i de første travle genopbygningsår har skoleplaner givetvis ikke været prioriteret højt; men i december 1664 fik latinskolen dog sin fundats, og fra samme år kendes de første skolemestre. Desværre vides intet om deres pædagogiske virke. Den danske skolemester Henrik Friis kendes kun fra en stævning, som han udtog mod en mand for gæld. En tilflytter ved navn Gregorius Blavier nævnes i byens tingbog som tysk skolemester.

Afgørende for skolestrukturen i Fredericia blev to kongelige skrivelser, begge af 7. december 1665. De kgl. anordninger i disse skrivelser var formodentlig ganske rimelige for den nye by, forholdene taget i betragtning, men de kom til at præge almueskolevæsenet gennem mere end 200 år og ofte uhensigtsmæssigt, en hindring for reformer.

I »Anordning om Fridericia Jorders og Pladtsers Deeling, item om Kircher, Præster oc deris Indkomst« lyder punkt 18:

> »anl. Scholerne.
> oc schall de anordne den latinsche oc dansche Schole hos den dansche kirche, oc den Tydsche Schole hos den Tydsche Kirche paa de pladtzer som dertil allerede af ingenieuren er udviist«.

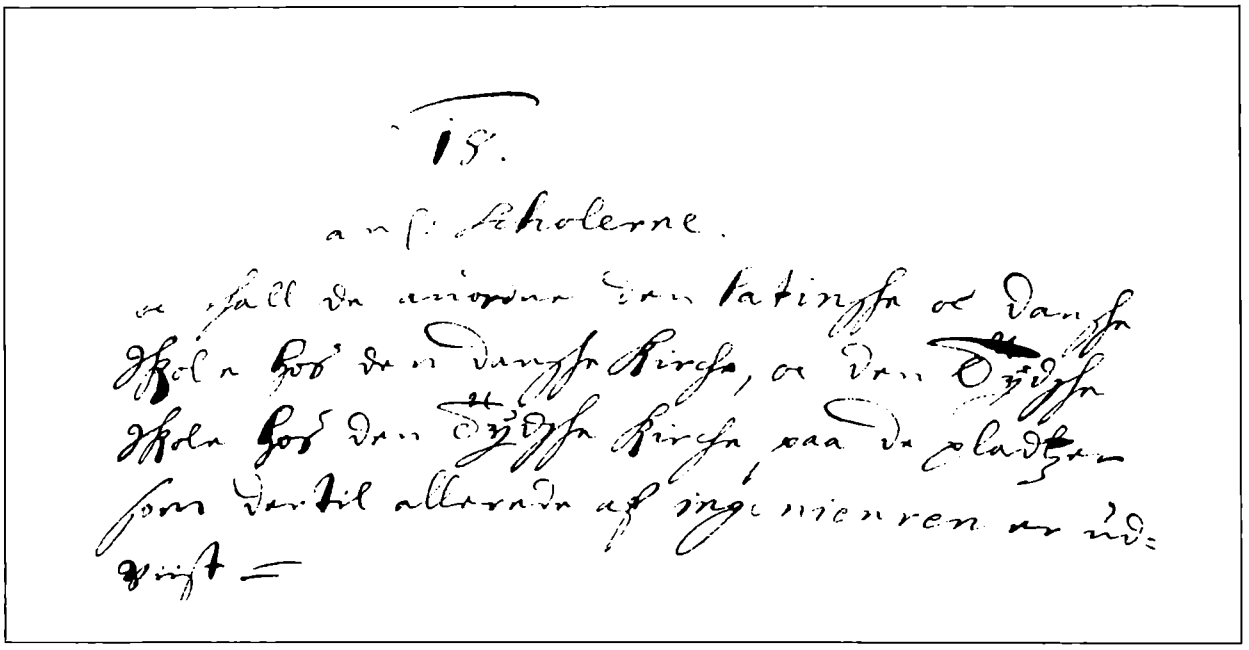

Punkt 18 i anordningen af 7. dec. 1665 Jyske registre 1665. Rigsarkivet.

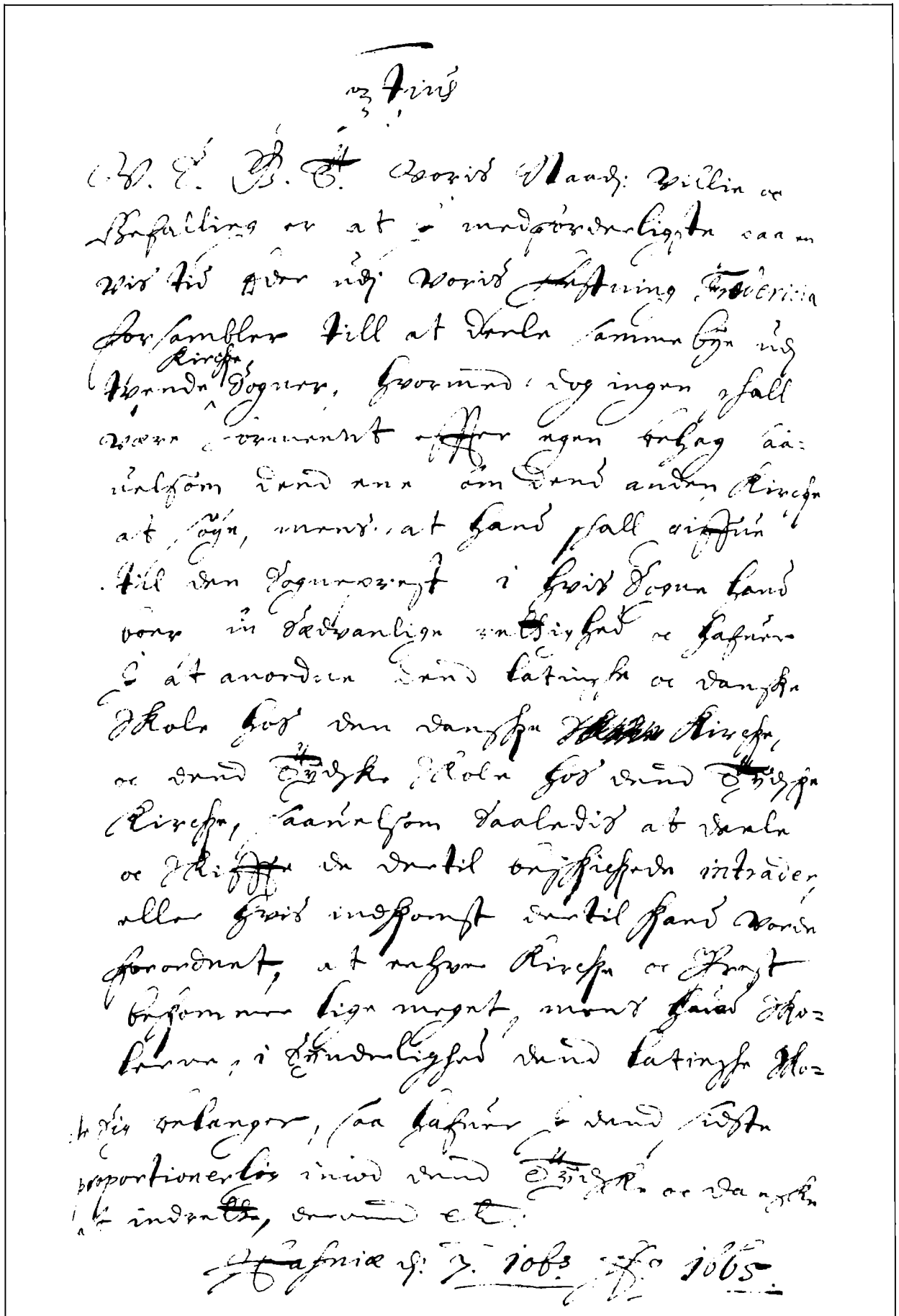

Skrivelsen til Kragelund og Fredericias præsident 7. dec. 1665. Jyske tegnelser 1665. Rigsarkivet.

Fra samme dato findes en skrivelse stilet til Dr. Peder Kragelund (biskop i Ribe stift) og Fredericias præsident (1. borgmester) vedrørende sognenes deling og skolernes indrettelse:

F 3 titus

Vor Synderlig Gunst Tilforn. Voris Naad. Villie oc Befalling er at I medforderligste paa en vis tid her udi voris Festning Fredericia forsambler till at deele samme Bye udi tvende Kirche Sogner, hvormed dog ingen schall være formeent efter egen Behag saavelsom dend ene som dend anden Kirche at søge, mens at hand schall giffue til den Sogneprest i hvis Sogne hand boer sin sædvanlige rettighed oc hafuer I at anordne dend latinsche oc dansche Schole hos den dansche Kirche, oc dend Tydsche Schole hos dend Tydsche Kirche, saavelsom saaledis at deele oc skiffte de dertil beschichede intrader eller hvis indkomst dertil kand vorde forordnet, at enhver Kirche oc Prest bekommer lige meget, mens huad Scholerne, i Synderlighed dend latinsche Schole sig belanger, saa hafuer I dend sidste proportionerlig imod dend Tydsche oc dansche at indrette.

Hafniæ d: 7. decembris 1665.

»... de pladtzer som dertil allerede af ingenieuren er udviist« refererer til det bykort eller rettere den byplan, kongen havde ladet udarbejde som rettesnor for genopbygningen af det krigshærgede Frederiksodde, i 1664 omdøbt til Fredericia. Der er nu ingen byggegrunde anvist til skoler, men da skolevæsenet betragtedes som et kirkeligt anliggende, skal anvisningen muligvis opfattes således, at skolerne skulle opføres et sted på de grunde, der var anvist til kirker og kirkegårde.

En latinskole havde magistraten søgt kongen om, men når almueskolernes forhold også indgik i den kgl. anordning, må det tilskrives den interesse, Fr. d. III omfattede sin nye by med.

Det var ikke et stort børnetal, der var årsagen til oprettelse af to almueskoler, men sprogforskellene mellem byens indbyggere. Genrejsningsarbejdet efter krigene krævede arbejdskraft, og af fremmede havde især mange tyskere fundet vej hertil, således at de udgjorde en hel stamkoloni i den nye by, men først og fremmest var garnisonens mandskab, såvel officerer som menige »fra inderst til yderst gennemsyret af Tyskeri« (Hugo Matthiessen).

Dette stærke tyske islæt og ønsket om at fastholde så mange mennesker som muligt i den nye fæstningsby var baggrunden for majestætens pålæg om oprettelse af tysk kirke og skole. Grænselinien de to sogne imellem blev vist trukket ret tilfældigt. Der kunne ikke trækkes nogen grænse mellem en dansktalende og en tysktalende bydel, men tyske kirke skulle være garnisonskirke, og gudstjenesten skulle foregå på tysk. I tyske skole skulle skoleholderen beherske det tyske sprog, så de »militaire Børn« kunne henvises til denne.

Medens vi gennem kirkeregnskaberne og andre skriftlige kilder kan følge rækken af danske og tyske skoleholdere lige fra 1664 og altså fastslå, at en almueundervisning har været etableret - vi kender dog ikke dens omfang - så er det langt vanskeligere at fastslå, hvor de to skoler har haft til huse i de første år af byens historie.

Tyske skole - Michaelis skole

I 1690 blev der opført en beskeden klokkerbolig tæt ved den østre ende af tyske kirke (Michaelis), og klokkeren delte her bolig med kirkens organist. Det synes ved tyske kirke at have været tradition, at organist og skoleholder var samme person, hvorfor det ikke er urimeligt at antage, at der omkring 1700 har været holdt skole i skoleholderens stue, en praksis der var ganske almindelig i de fleste købstæder.

Omkring 1720 opstod der en forbitret strid mellem byens magistrat og den tyske sognepræst, fordi denne havde ansat en uduelig og fordrukken skolemester, der vakte almindelig forargelse blandt forældrene. (Det var sognepræsterne, der eksaminerede ansøgere til stillingen som skolemester i deres sogn). Det blev foreslået, at al undervisning skulle forestås af den danske skoleholder, og det gjorde naturligvis ikke den stridbare præst mere forsonlig. Den tyske skolemester rejste, og en overgang var der kun dansk skoleholder i Fredericia.

De uheldige og uholdbare forhold omkring skolevæsenet synes imidlertid indirekte at have været årsag til, at tyske sogn ved formuende borgeres indsats fik et skolehus i 1724. På en plan over Fæstningen Fredericia fra 1727 er den nye bebyggelse tydeligt markeret ved den østre ende af kirken, men dens omfang fremgår først helt tydeligt af et bykort fra ca. 1760. Her ses klokker- og skolehus som en hjørnebygning ud mod Vendersgade og den gamle rådhusplads.

Gennem hele sin 200-årige historie, fra en beskeden begyndelse som klokkerhus til udbygget sogneskole, forblev skolen på samme sted, i ly af den kirke, som den oprindelig var et barn af.

Siden indvielsen i 1668 havde tyske kirke kun

haft denne betegnelse, men i 1722 blev den endelig navngivet og blev Sct. Michaelis kirke. Tyske skole blev følgelig Michaelis skole, men gennem generationer blev den stadig i daglig tale kaldt tyske skole.

Noget skolepalads har Michaelis skole ikke været. Det fremgår tydeligt af håndværkernes overslag over en omfattende reparation i 1783. Overslagene er en brøstfældighedernes parade. Især den ældste del af bygningen må være sunket godt i knæ, idet den »behøver nye Fodstykker under 8 Fag til Gaden hvortil behøves 23 Alen Eege Fodstyk. Til Gaards behøves 4 Alen Fodstyk. Skoelehuuset behøver nødvendig 5 Fag nye Vindver med Karm, Glas og Beslag og 5 Stkr nye Vindvers Skaader. Porten ved Skoelemesterens repareres med knær og 2 Bræder og Søm«.

Dette og 18 andre reparationsposter tilbyder Niels Terkelsen, Tømremand, at udføre for 62 rigsdaler 5 mark 4 skilling. Muurmester Andreas Schmit skal omlægge tag og mønning på såvel klokker- som skolehus, i alt 17 fag (et fag var i gammel frederiсiansk mål ca. 155 cm). Til murerarbejdet vil medgå »1500 Muursteene, 500 Tagsteene, 6 Tønder Steen Kalk af det bæste og 20 Læs gruus«. Han skal have 70 rdl. 5 mk. 8 sk., men må dog senere kvitte 10 rdl., fordi kirkeinspecteurerne beskar projektet med et nyt halvtag til klokkerhuset.

Licitationen foretoges »Anno 1783 den 27 Martz efter forudgiorte Bekientgiørelse ved Placater og Trommeslag«.

Reparationen har forhåbentlig pyntet lidt på den lille rødtagede skolebygning, som i 1762 havde fået en statelig genbo på hjørnet af Vendersgade og Sjællandsgade, Hans de Hoffmans nye rådhus. Pladsen mellem rådhus, kirke og skole var ikke brolagt og fremstod i fugtige perioder som »et misprydende Smudshul, der gjorde Adgangen til de tre Bygninger ubehagelig«. Meget bedre har gaden såmænd ikke været, ligeledes uden brolægning, men dog forsynet med en rendestensgrøft langs midten. De sandstrøede gulve i skolestuerne har sikkert været et slemt søle i vintertiden og på regnvejrsdage.

Under den store stentrappe, der førte op til rådhuset, stod gabestokken. Uhyggeligt nok at tænke på, men for intet at regne mod træhest, pæl og galge deroppe ved Prinsens port!

Centralt for hvad der foregik i byen lå skolen. For enden af Vendersgade, eller Strandgaden som den kaldtes, lå færgestedet ved Bæltet, og herfra gik alskens trafik, lastede vogne og kærrer op forbi rådhuspladsen op til de store købmandsgårde i Danmarksgade. Fra rådhuset udgik trommeslageren med sine »Bekiendtgjørelser«, i rådhuskælderen holdt vægterne til, og her var arresten.

Når der var begravelse, især når det gjaldt honette personer, fik børnene tidligt fri fra skole. Begravelser foregik gerne om formiddagen. Skoleholderen skulle sidde ved orglet, og de mest sangbegavede drenge synge i kirkens kor.

Børnene levede ofte tæt på den militære hverdag i fæstningsbyen. I midten af 1700-tallet blev et område ved Michaelis kirke benyttet til eksekvering af militære straffe, f.eks. spidsrod.

Det gik ikke stille af, når en stakkels delikvent med nøgen overkrop i et passende langsomt tempo op til 6-10 gange måtte passere mellem to geledder på 200 mand, der hver var forsynet med en smækker hasselkæp - som blev brugt effektivt. Afstraffelsen, der ledsagedes af larmen fra trommer og piber, har i hvert fald kunnet høres ind i skolestuerne.

Men der berettes også om, at denne barske justits ofte gav anledning til en særdeles kontant anskuelsesundervisning. Sammen med læreren overværede drengene spidsrodsafstraffelsen, og tilbage i klassen anvendtes oplevelsen så til en belæring om, hvad det kunne koste at bryde love og påbud.

Om pigerne fik en fridag ved en sådan lejlighed, meldes der intet om.

Kirkens og skolens økonomi adskilles

I oktober 1818 indleder skolelærer Simonsen en skrivelse til skolekommissionen således: »Ofte har jeg med Bedrøvelse maattet erfare, at jeg, som Lærer ved Michaelis Skole, ikke har kunnet virke paa Børnenes Dannelse, hvad jeg under andre Omstændigheder troer mig istand til. Heri har følgende Mangler og Hindringer været Skyld, hvilke jeg herved giver mig den ærbødige Frihed at indberette«. Som en af disse hindringer fremhæves den forfaldne skolebygning. »Der gives vist kun faa Forældre, der med Lyst have sendt deres Børn i Skolen, et Sted, der har kunnet indgyde det sandselige Menneske Væmmelse, istedetfor at opvække Lyst og Attraae for Barnet til at opholde sig der, for at indsamle Kundskaber. Endog Børnenes og Lærernes Helbred lide derved, da Vinduer, Døre, Gulv o.s.v. have været meget brystfældige. Hellere da end udsætte deres Børn for saadant, have mange Forældre sendt deres Børn til gamle Koner, Pugeskoler o.s.v.«

Simonsens kollega Niels Jagd følger henvendelsen til skolekommissionen op i november og ønsker i »skyldig Ærbødighed: at der maatte anskaffes en nye Bænk til det ene af Bordene, istedet for en gammel, der ikke mere lader sig reparere«. På grund af et tiltagende antal børn »var det ønskeligt, om denne Læsestue paa en eller anden bequem Maade kunde forstørres, at Børnene ikke skulde sidde saa ganske tæt sammenpakkede, som ikke alene er hinderligt for Børnenes Forretninger og Lærerens Tilsyn dermed, men og skadeligt for deres og hans Sundhed«.

En gennemgang af »Fortegnelse over de i Mi-

chaelis Kirkes Klokker- og Skolebygning tilhørende og i samme til Dato befindende Inventarier« understreger de spartanske forhold.

a. I Klokkerens Dagligstue:
   1 Jern Vindovn med Kobberrør og Tromle
b. den anden Stue:
   1 gl. Jern Bilæggerovn
c. i Kjøkkenet-
   1 gammelt Kjøkkenbord med Vask
d. I Skolelærerens Stuer:
   1 Jern Vindovn med Kobberrør og derpaa en liden Tromle,
   1 Jern Bilæggerovn
   1 lidet Hjørneskab.
e. I den mindste Læsestue som før var Lærerens Dagligstue findes 2 lange Borde med tilhørende 4 Bænke for Lærlingerne, 1 mindre Bord med Skuffe, uden Laas, til Lærerens Afbenyttelse, og til dette 2 smaa Bænke, - desuden findes 3 smaa Bænke og 2 lange Hylder, til Børnenes Afbenyttelse - at henlægge Bøger, Regnematerialier o. d.l. samt
   3 korte Hylder, forbundne sammen, der hidtil har tient Læreren istedetfor Bogskab.
f. I den gamle Lærestue (Skolestue)
   1 Jern Vindovn med gammelt Jernrør og Tromle,
   3 Borde med faste Bænke - meget gamle - for Børnene,
   1 lidet Bord for Læreren - også temmelig gammelt - men med Skuffe, Laas og Nøgle,
   1 gammel Træstol
   1 sortmalet Trætavle 1 5/8 Alen lang 1¼ All bred (102 cm × 78 cm)
   2 smaa med hinanden forbundne Boghylder.
g. I det til Skolelærerens Afbenyttelse værende Kjøkken:
   1 smalt Bord og 1 Vask - begge gamle,
   1 meget gammel Forklædning til en Pigeseng,
   2 gamle Hylder
   1 gammel Tinrække - af 2 Rækker,
   1 Jernsodestang i Skorstenen, som er meget god.
h. paa Tagkammeret findes, som forhen var til Underlærerens Brug: Forklædning for en Seng og 1 gammel Stoel med Læderbetræk.
   Det anmærkes, at den under d. anførte Vindovn staaer i den mindste Lærestue, som før var Lærerens Dagligstue.

Fridericia, den 1ste Mai 1819

Fortegnelsen er sendt til skolekommissionen. Klokker og skolelærer Niels Jagd boede i a, b og c. og Simonsen, der var ugift, boede i d og g.

Fra myndighedernes side har man åbenbart erkendt, at en forbedring af forholdene var nødvendig. I sommeren 1819 forelå forskellige overslag over håndværkerudgifter ved en istandsættelse og udvidelse af klasseværelserne. Men hvem skulle betale?

Skolebygningernes vedligeholdelse havde hidtil været afholdt af kirkens kasse, men efter anordningerne for almueskolevæsenet af 29. juni 1814 skulle udgifter til skolevæsenet nu dels afholdes af de indtægter, der var henlagt til den enkelte skole, tiender, legater etc., dels ved en skoleskat påliignet »Stedets Indvaanere«. Herudover betalte forældrene skolepenge.

De lokale myndigheder ønskede skolebygningerne renoverede, inden man overtog de økonomiske forpligtelser fremover. Ribe stiftsdirektion fandt imidlertid overslagene for omfattende og henviste til, at kirkens kasse »alene kan tilpligtiges at vedligeholde den gamle Bygning paa Tag og Fag... maae vi tjenstligt udbede os nærmere meddelt et Overslag over hvad Bygningens Reparation i og for sig selv kunde koste, uden al Hensyn til det Øvrige, som er foreslået til Indretninger m.m.«

I juni 1819 forelå et nyt overslag »Efter Skolekommissionens forlangende, over de Forandringer og Forbedringer som ansees højst fornøden ved Michaelis Skolebygning«.

Overslaget var udarbejdet af tre håndværksmestre i fællesskab, dækkende tømrer-, snedker- og murerarbejdet, og det lød på 984 rbd 3 mark 9 sk. Med følgende skrivelse af 3. juli 1819 fra stiftet ophævedes det 150 år gamle økonomiske fællesskab mellem kirken og skolen:

»Ved at tilbagesende det med Inspektionens Skrivelse af 11te f.M. indstillede Overslag over en Reparation paa Michaelis Skolebygning, forinden samme kan overdrages Skolevæsenet til fremtidig Vedligeholdelse, skulle man hermed tjenstligt melde at dette Overslag, hvori Bekostningerne til bemeldte Reparation ere anslaaede til 984 Rb 3 Mark 9 Sk Sølv, approberes til Udbetaling af Kirkens Casse imod at denne for Fremtiden fritages for Skolebygningernes Vedligeholdelse«.

Skolens adskillelse fra kirken var altså helt og holdent af økonomisk art, det gejstlige tilsyn gennem visitatser, sognepræstens ledende stilling i skolekommissionen og biskoppens kaldsret til lærerembederne fortsatte.

En kateket, kgl. udnævnt teologisk kandidat, i førstelærerembedet fik Michaelis skole først i 1825. Kateketen overtog lærerboligen i skolehuset efter den netop afdøde lærer Jagd, og skolen havde nu 3 lærere ligesom Trinitatis skole, hvorfor der måtte bygges om, så skolen fik 3 klasseværelser.

Men trods de mange reparationer har den gamle bygning åbenbart været helt nedslidt.

I 1834 var en omfattende ombygning af Michaelis kirke tilendebragt og »nu tog den tæt derved liggende Michaelis Skole sig kun maadeligt ud ved

Siden af den pyntelige Kirke, og man kunde let fristes til at tænke paa den Tid, da Ferlen og Riset var den tarvelige Lærdoms vigtigste Drivfjedre, naar man saae den lave, maadelige Skolebygning, og vidste at Sognets Ungdom var i de uhensigtsmæssige Læseværelser«.

Fredagen den 14. oktober 1836 kan »Bidrag til Tidshistorien, Et Tillægsblad til Fyens Stifts Adresse-Avis« i en stort opsat artikel meddele, at Michaelis Borgerskole i Fredericia den 1. oktober er »høitideligt indviet, efterat den fra Grunden af var bleven opbygget af nye... Da denne Underviisningsanstalt fornemmelig skylder Godgjørenhed sin Opkomst, fortjener den at blive kjendt, ligesom de ædle Givere bør taknemmeligen mindes... Nu staar en anseelig Skolebygning, hvori findes foruden en smuk og beqvem Bolig for 1ste Lærer, 3 lyse, høie og rummelige Læseværelser«.

Bygningen var altså gennemrestaureret, men desuden var fløjen langs Vendersgade forlænget ved nordenden med ca. 10 m. Antallet af klasseværelser blev bibeholdt, men de var gjort mere rummelige.

Derimod afgav bygningen fortsat kun én lærerbolig (i vestfløjen ud mod rådhuspladsen), i modsætning til Trinitatis skole, der rummede boliger for alle sine tre lærere.

Den nuværende »Michaelis Gaarden« er den restaurerede og udvidede skolebygning, stort set som den tog sig ud efter den store ombygning i 1836.

Videre refererer Adresse-Avisen:

»Den nyopbyggede Skole indviedes ved en skjøn og passende Tale af Sognepræsten, Høiærværdige Hr. Pastor Gude, samt ved dertil forfattede Sange, i overværelse af Hs. Kongl. Høihed Prinds Frederik Carl Christian, Stadens Embedsmænd og Sognets Borgere og Indvaanere...«

Prinsen var den senere Frederik d. 7., som netop i disse år var udkommanderet til Fredericia som chef for Fynske Regiment.

De Thomsenske Legater

»De ædle Givere«, der omtales i ovennævnte avisartikel i Fyens Stifts Adresse-Avis refererer til »Brødrene Raadmand Hans Thomsens og Veiermester Andreas Thomsens Legat«. At beskæftige sig med det fredericianske skolevæsens historie uden en redegørelse for de Thomsenske Legater ville være utilgiveligt.

Disse legater figurerer gennem hele 1800-tallet som betydelige indtægtsposter i skolevæsenets årlige regnskaber, og den dag i dag resterer et beskedent årligt renteafkast, der uddeles i form af de såkaldte konfirmationslegater.

»Der findes neppe nogen Kommune, som i højere Grad er moralsk forpligtet til at ordne sit Skolevæsen paa en tidssvarende Maade end Fredericia, efterdi saa store Kapitaler i tidligere Tid ere skjænkede af Private til dette Øjemed«, hedder det indledningsvis i det forslag til en omordning af skolevæsenet, som blev fremlagt i 1873.

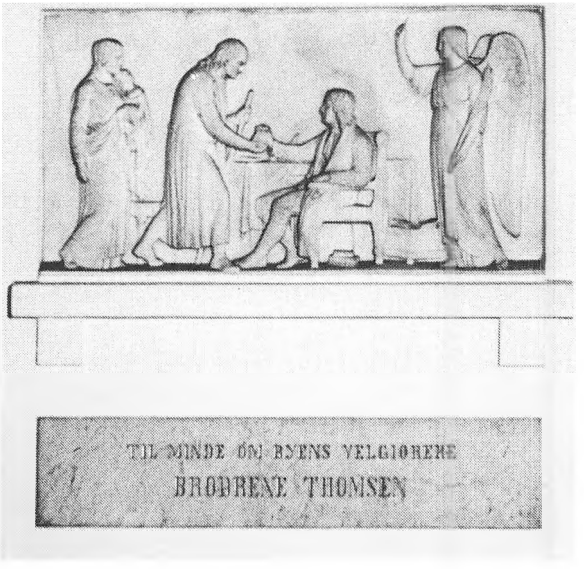

Relief i opgangen i det gl. rådhus i Vendersgade.

Legatstifterne, Hans Thomsen (1732-1808) og hans broder Andreas Thomsen (1739-1818) tilhørte en velstående fredericiansk købmandsslægt. Faderen, Bertel Thomsen, der var rådmand, ejede en stor købmandsgård på det nordøstlige hjørne af Danmarksgade-Vendersgade skråt over for den Bruunske gård og tobaksfabrik. Begge brødrene erhvervede deres første kundskaber i Michaelis skole, og at dømme efter den veneration, de senere viste den, må deres skolegang kun have genkaldt gode erindringer hos dem.

Hans tog til Vestindien og samlede begyndelsen til en formue der. Han vendte tilbage til fødebyen, hvor han overtog købmandsgården og senere blev valgt til rådmand, og »han udmærkede sig ligesaa meget ved Retskaffenhed og Tarvelighed i Levemaade, som han gjorde sig afholdt ved Vindskibelighed, Ligefremhed og Hjertensgodhed«.

Broderen Andreas slog sig ned i København, hvor han blev vejermester.

Da begge brødrene forblev ugifte, oprettede de i 1802 et testamente, hvori det bestemtes, at den længstlevende skulle arve afdøde, og at legater skulle afsættes til Michaelis kirke med 3500 rdl., Fredericia fattigkasse skulle betænkes med 5000 rdl., og tyske skole skulle have 3000 rdl.

Da Hans Thomsen døde i 1808 blev disse legatsummer forhøjet, men i 1814 måtte der foretages visse korrektioner i overensstemmelse med det ændrede pengevæsen iflg. forordningerne af 5. jan. 1813.

Efter Andreas Thomsens død i 1818 blev legatsummerne opgjort til 177666 rigsbankdaler. Et begreb om legatbeløbets størrelse kan fås ved at

erindre, at en fredericiansk lærer i 1818 havde 250 rbd. i årlig indkomst.

Der legeredes i øvrigt til fordel for saltmålernes enker, til forskelligt tyende og til Frue kirke, Døvstummeinstituttet, Blindeinstituttet og Blegdamsskolen i København, men langt den største part af formuen testamenteredes til formål i Fredericia.

Der tilfaldt de to sogneskoler 28905 rbd. 5 mark 3 sk. til deling »af hvis Renter de meest fattige Børn skal have frie Skolegang, og Lærerne at betales for disse Børn; og skulde endda noget deraf blive tilovers, som formodes især af den tydske Skole, der aparté er tillagt 5500 Rbd Species, da skal det anvendes til Præmiers Uddeling til de meest flittige og sædelige Børn, hvilke Præmier skal bestaae af gode Bøger, hvori skal antages »af Raadmand Thomsens Legat udi Fredericia«, og skulle ikke saa mange fattige Børn blive anmeldt, at noget af Renterne kunde blive tilovers efterat Præmierne er udredet, da skal det anvendes til Skoe og Strømper, som gives disse fattige Børn, hvilke imidlertid deres Skolegang, af de 5 respective Tilsynsmænd skulle besørges hensat, Drengene til gode Professionister og Pigerne til gode Huusmødre for derved at lære saadan Haandgjærning, hvorved de i Tiden kunde fortjene deres ophold...«

Da Michaelis skole i forvejen var tildelt de 5500 rbd. i henhold til de første testamentariske bestemmelser fra 1802, havde denne skole væsentligt større midler end Trinitatis.

Legaterne for Michaelis skole approberedes i 1825 således:

»Renterne udgjør aarlig 1000 Rbd. 6½ sk. Deraf bliver 770 Rbd. indbetalt i Skolekassen og 230 Rbd. 6½ sk. anvendes til Opklædning for fattige Børn og Haandgerningsskolen«.

I skoleplanen af 16. marts 1830 for Trinitatis skole bestemtes:

»Af Renterne 560 Rbd. 6½ Sk. skal udredes ialt 300 Rbd. til Skolelærernes Lønning for fattige Børns Underviisning og 50 Rbd. til Skolebøger, Regne- og Skrivematerialier samt til Præmiebøger.

Resten 210 Rbd. 6½ Sk. bliver anvendt til fattige Børns Opklædning og til Haandgerningsskolen«.

Håndgerningsskolen blev ret hurtigt etableret på den måde, at »et dueligt Fruentimmer« i sin stue gav undervisning i syning m.m. for fattige piger uden for skoletiden, og deltagelse var frivillig.

Bestemmelsen om opklædning af fattige børn praktiseredes oftest på den måde, at børn af ubemidlede forældre kunne blive indstillet til et sæt konfirmationstøj. I sine erindringer skriver en tidligere elev i Michaelis skole, pastor Laurids Prip, om sin skolegang i 1850'erne: »Dette saakaldte Legattøj blev syet af gamle Skrædder Siply, der boede ovre bag ved Engen, hvor nu Ryes Monument har faaet Plads, omtrent der, hvor det nye Torv med de høje Bygninger findes. Hos ham mødte man og fik Maal, efter almindelig Mening en tom Formalitet, da det alligevel altsammen blev syet efter samme Maal, i Regelen rigeligt og til at voxe i. Skrædder Siply var i min Tid en gammel Mand og holdt haardnakket og urokkeligt ved Moderne fra sin Ungdom ved Syningen af Legatklæderne. De var ogsaa let at kende med de høje Bukler paa Skuldrene og en morsom lille udbygning bagpaa, nederst paa Ryggen, lige som et Tilløb til Skøder«. Videre fortæller han, at man i Fredericia var vant til at se denne såre solide konfirmationsuniform, men at hans bror, der straks efter konfirmationen kom til København, blev slemt drillet, når han om søndagen gik i sit legattøj.

De Thomsenske Legater råder i dag over aktiver på ca. 350.000 kr. især placeret i ældre værdipapirer, og det årlige renteafkast ca. 20.000 kr. anvendes naturligvis stadig i overensstemmelse med testatorernes bestemmelser.

Michaelis skole - Vendersgades skole

Som Michaelis skole stod efter den store ombygning i 1836, fungerede den endnu i 30 år som ren sogneskole.

Da skolen i 1876 blev udvidet, skete det i takt med udvidelser ved Trinitatis skole, eller omvendt om man vil, idet Fredericia i skolemæssig henseende nu var blevet en enhed, det gamle sogne-skoleskel var endelig blevet ophævet.

Udvidelsen bestod af en ny fløj mod nord langs Vendersgade, idet man inddrog kateketens have til byggegrund. Den nye fløj blev bygget i ét plan som den gamle skolebygning, men allerede i 1882 måtte man udvide igen, denne gang ved at føje en etage til 1876-bygningen. (Vendersgade 30A er skolebygningen fra 1882).

Michaelis skole blev i henhold til reformen i det fredericianske skolevæsen 1882-1883 pigeskole frem til år 1900, da Købmagergades skole blev taget i brug.

Herefter stod bygningerne i det væsentlige ubenyttet hen indtil 1907, da et stigende børnetal gjorde det nødvendigt at tage dem i brug igen, dog især den toetages bygning.

Vendersgades skole, som den nu almindeligvis blev kaldt, blev forskole for drenge, 1. og 2. klasserne. Købmagergades skole kunne imidlertid ikke rumme alle de ældre klasser, så 3. og 4. klasse måtte ofte forblive i Vendersgade. Under 1. verdenskrig blev det også nødvendigt at flytte enkelte pigeklasser til Vendersgades skole. Dette gav problemer i den snævre skolegård ud mod kirkegården. Den måtte deles i et drengeafsnit og et pigeafsnit, og viceinspektøren (det var gårdlærernes titel dengang) gik så frem og tilbage på grænselinien for at overvåge, at de to køn ikke kontaktede hinanden.

Vendersgade skole i 1916. Tegning af arkitekt Gunnar Quist. Hjørnebygningen er den gamle Michaelis sogneskole. Den tilstødende 2 etagers bygning er skolebygningen fra 1876 med etagetilføjelsen i 1882.

I oktober 1918 blev Vendersgades skole definitivt nedlagt som skole, og bygningen på de 2 etager blev inddraget til boliger for husvilde.

Forbindelse til skolevæsenet havde den gamle skole dog stadig. Da børnetandplejen blev indført her i byen i 1912, blev der indrettet klinik i den gamle hjørnebygning, og her havde skoletandplejen til huse lige til 1943, da klinikken flyttede til et afsnit af Sct. Josephs hospital i Sjællandsgade.

Det fredericianske biblioteksvæsen har sin rod i Michaelis borgerskole. Allerede i 1860'erne eksisterede en sognebogsamling i skolen. Fra 1868 findes en fortegnelse over den beskedne bogbestand, og det oplyses heri, at det årlige vederlag for benyttelse af bøgerne (én ad gangen) »udgjør 1 Rdl«.

Det første egentlige folkebibliotek stiftedes i 1900 og havde lokale i Vendersgades skole indtil 1916.

Der kom dog et allersidste udkald i skolevæsenets tjeneste for den gamle bygning, da et par lokaler måtte indrettes til undervisning i 1944, efter at tyskerne havde beslaglagt alle skoler i byen.

Danske skole - Trinitatis skole

Medens det synes sandsynligt, at tyske skole har haft til huse på pladsen øst for sin kirke fra første færd og helt sikkert havde hus der fra 1724, så er det vanskeligere at placere danske skole i de første mange årtier efter den kgl. anordnings udstedelse i 1665.

I 1722 ansøgte den nyansatte skoleholder Hans Bevtoft (Behtoft) magistraten om »Skoele-Logement«. Svaret kendes ikke, men i »Specification over Fredericia Indvaanere og Stædernes Beboere sammesteds Anno 1735« finder vi i Kiøbmager Gade »Lejehus, derudi Hans Behtoft, dansk Skolemester«. Med den viden in mente, at skoleholderne ofte holdt skole i egen stue, er det ikke urimeligt at antage, at der allerede i 1700-tallet har eksisteret en Købmagergades skole. Den har i så fald ligget nord for Jyllandsgade, sydfor var alt ubebygget.

I 1737 fik danske skole eget skolehus i Prinsessegade. Muligvis har Bevtoft igen presset på. Den 11. december 1737 har Trinitatis kirkekasse i hvert fald betalt 130 rdl. til borgmester, assessor Hans Marcusen for et hus i Princesindegaden til skolehus og skoleholder.

Skolehusets nøjagtige beliggenhed kan fastslås via »Grund-Taxten« 1746 (en oversigt over byens grunde med angivelse af hver grunds nummer, grundmål og ejer til brug ved skatteansættelse). Langs de udstrukne gader blev der lige efter svenskekrigene projekteret 944 byggegrunde. I nævnte Grund-Taxt betegnes grund nr. 234 (nuværende Prinsessegade 9): »Danske Skoele Huuset, tilhø-

rer Danske Kirke«. Grundstørrelsen angives til 19×28½ alen, dvs. ca. 215 kvm. Når plads til port, gårdsplads og bolig til skoleholderen fraregnes, har der ikke været stort råderum for pædagogiske aktiviteter. Forhåbentlig har huset ikke helt igennem været så skrøbeligt som skoleporten. Den blæste omkuld »i hart Veir« og blev i 1742 repareret for 2 mark 8 skilling for året efter at vælte igen i »hart Veir«.

I Wilses »Fuldstændig Beskrivelse af Stapel-Staden Fridericia« fra 1767 oplyser han, at den danske skoleholder »faaer og nu et nyt grundmuret Skoelehuus«. På »Grund-Tegning over Fridericia« fra 1768 finder vi da også danske skole placeret i Dahl-Stræde, i vestsiden lige nord for Danmarksgade (nuværende Dalegade 40A).

Den tidligere nævnte borgmester Hans Marcusen, der døde i 1764, havde i sit testamente betænkt sin fødeby på forskellig vis, bl.a. således: »Hvad da derefter af Tiende Part af Stervboets Midler tilovers bliver, anføres i denne Linie: Og tilsammen hengives til de af Fridericia Byes Skoler, som mest trænger til den aarlige Hjelp, som dessen Renter kand beløbe, og leveres de til Magistraten og begge Sogne-Præster, som allerbest ved en Samling med hverandre kand overlegge og være enige om, hvilken eller hvilke Skoler de til Lærdoms og Underviisnings kraftigere Nytte kand henlegges til, at nyde den aarlige Rente deraf, dog bør den Danske Skole at have Fortrinet«.

Det var Hans de Hoffman, byens præsident 1760-1773, der i 1767 på grundlag af Marcusens donation fik rejst den nye skolebygning i Dalegade. Skolen fik nye møbler, og der blev installeret en vindovn (kakkelovn), hvilket har været ret avanceret. Latinskolen havde således i begyndelsen af 1800-tallet endnu ingen kakkelovn. Elever og hørere hundefrøs om vinteren.

Der er ingen tvivl om, at opførelsen af den nye danske skole har været betragtet som et betydningsfuldt og væsentligt initiativ. Hoffman, hvis virke gjorde sig gældende på mangfoldige områder, har i breve og redegørelser selv fortalt om sit virke - nu og da lidt selvglad kan det synes - og han undlader aldrig i opregningen af sine initiativer at nævne opførelsen af danske skole. »Har jeg ladet den danske Skole opbygge af Grundmur, som salig Cancelliraad Marcusen skienkede 660 Rdlr. til«, hedder det et sted. På Fredericia museum findes et eksemplar af Chr. V's Danske Lov, hvori der er indheftet en række optegnelser vedr. Hoffmans borgmestertid. På sidste side findes følgende notat med Hoffmans egen hånd: »Ved Cancellie Raad Marcussen Hielp den Danske Skole opbygt; saa ieg har at takke den almægtige Gud, som har velsignet mit møisomelige Arbeid, da jeg næsten 14 Aar har været Præsident her i besværlige Tiider.

Gud allene Æren. Fridericia d. 31. Decemb 1773. H. D. Hoffman«.

Danske skole flytter til Danmarksgade

Skolen havde til huse i Dalegade i ca. 40 år. Hvorfor bygningen i 1808 blev kasseret som skole og i 1809 solgt ved auktion for 780 rdl. er uvist. I 1781 fik skoleholder Ludvigsen en hjælpelærer, så muligvis har et stigende børnetal bevirket, at Dalegade-skolen er blevet for lille, og en udvidelse har næppe været mulig på den ret snævre grund.

I 1808 finder vi danske skole etableret i en tidligere privat ejendom på det nordøstre hjørne af Danmarksgade-Kongensgade. Skolen i Dalegade må trods »opbygget af Grundmur« have været ret beskeden, når man betænker, at den nyerhvervede ejendom kostede 2500 rdl., 3 gange værdien af det gamle skolehus. Ejendommen havde hidtil været beboelse, en rummelig og statelig borgerejendom, men med nogle år bag sig. Grunden har været bebygget på et tidligt tidspunkt i byens historie. Hugo Matthiesen påviste i sin tid, at skolebygningens sokkelsten stammede fra den i 1657 nedrevne Ullerup kirke.

Den 13. december 1808 kan avisen »Dagen« meddele: »Trinitatis Skole i Frederits har ved Reskript af 26. Juli faaet forbedret Indretning. Den nuværende Skolebygning udvides og indrettes saaledes, at der kunne haves 3 rummelige og lyse Lærestuer, een for hver Klasse, som forsynes med fornødent Indventarium«.

Hertil kom 3 lærerboliger. Videre hedder det: »Til Bestridelsen af de til denne Skolebygnings Indretning medgaaende Omkostninger har Hs. Majestæt ved allernaadigste Resolution af 11. Marts d.A. bevilget, at 1400 Rd. af Trinitatis Kirkes Midler maae anvendes«.

Denne gavmildhed med kirkens midler havde sin årsåg.

Kirkens kasse skulle fremover være fritaget for forpligtelser vedr. skolens økonomi. Ved allerhøjest approberede plan af 26. august samme år bestemtes, at skolens økonomi herefter skulle baseres på de faste indkomster, f.eks. det Thomsenske Legat og Smidstrup kongetiende. Hvad de faste indtægter ikke kunne dække, måtte skaffes gennem ligning af skoleskat på sognets indvånere.

Smidstrup kongetiende var i sin tid blevet tillagt kapellaniet Trinitatis-Vejlby sogne. Det blev nedlagt i 1803, og tienden overførtes nu til skolen. Den var ikke helt ubetydelig, 187½ tønde byg efter kapiteltakst, og indtægten figurerede på skolevæsenets regnskab helt indtil 1970.

Som tidligere nævnt fandt en sådan adskillelse af kirkens og skolens økonomi først sted i 1819 i Michaelis sogn, igen en understregning af at de to skoler hver kørte sit løb.

Efter oprettelsen af en skolekommission i henhold til 1814-loven stod de 2 skoler naturligvis under denne kommission, men der opstilledes særskilte regnskaber hvert år, og skoleskatten var for-

skellig i de 2 sogne. Når en familie flyttede fra det ene sogn til det andet, om det så kun var fra den ene side af Prinsessegade til den anden - sognegrænsen gik langs midten af Prinsessegade - så måtte børnene skifte skole.

I den kongelige resolution bestemtes også en indtægt til Trinitatis skole for undervisning af soldaterbørn. Om der har været undervisning af soldaterbørn i danske skole i Dalegade, vides ikke, men herefter er Michaelis skole i hvert fald ikke alene om undervisningen af de militære børn. Fra begge skoler udfærdigede lærerne til faste terminer oversigter over militære børn, der deltog i undervisningen, og regimentets kasse betalte derefter til de to skolekasser.

Den nyindrettede skolebygning har vist fungeret ret tilfredsstillende. Men de nye forhold må også have været følt som et kolossalt fremskridt, Skolekommissionen bemærker i hvert fald i 1819, da man indsender et forslag til skoledirektionen om oprettelse af en realklasse: »Bygningen have vi havt side 1808, den er i temmelig god Stand og haver vi over det Manglende indgivet et Forslag paa lidet over 100 Rdl.«, hvilket nok må siges at have været ret beskedent bygningens alder taget i betragtning.

Lærerne sender i den anledning kommissionen en oversigt over »Mangelposter«, af hvilke nogle kan virke lidt kuriøse, men nok kan have virket irriterende: »Brønden mangler Rieb og Spande,

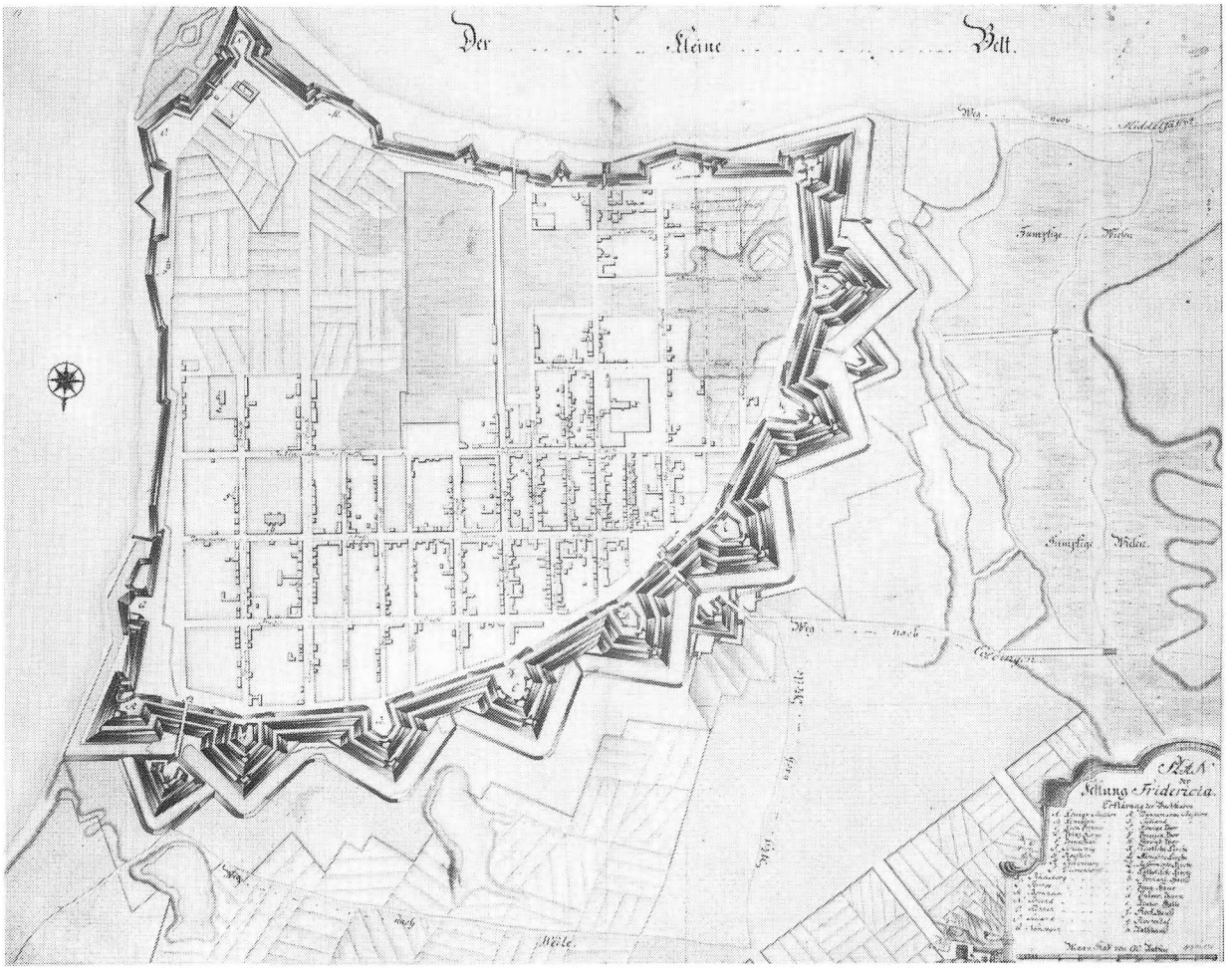

Plan over Fredericia ca. 1760. Det kgl. Biblioteks kortsamling. Bemærk, at kortet er tegnet med nord nedad.

Øst for Michaelis kirke ses det vinkelbyggede klokker- og skolehus ud mod Vendersgade og rådhuspladsen.

Prinsessegade ses at være næsten udbygget nord for Danmarksgade. Danske skole er et af husene i østre side af gaden, omtrent oppe ved Prinsensgade.

I Dalegade ses mellem hjørneejendommen ud mod Danmarksgade og et par huse på den vestre side af gaden den grund, hvor Danske Skole blev opført i 1767.

På det østre hjørne Kongensgade- Danmarksgade ses den ejendom, der blev erhvervet til Danske Skole i 1808.

dens Tridse er forslidt, og den trænger at renses«. Den var nu ellers lige blevet renset for 3 rbd., men sommeren 1819 må have været meget tør, for »Mangelen paa Vand er særdeles trykkende. Naboerne undslaa sig ofte ved at bortgive Vand paa en tid, da der overalt er Vandmangel. Børnene lide tillige over denne Mangel paa Vand«.

Det følgende punkt er vel ikke helt ukendt i vore dage heller. »Ogsaa for Brandvæsenets Skyld er det nødvendigt at Vandredskaberne sættes i tilbørlig Stand, da Brandfolkene ved sidste Eftersyn truede med at indgive Klage over, at disse vare ubrugelige...« Videre hedder det:

»Der fattes adskillige Nøgler, og nogle Laase ere fordærvede. Ingen af Lærerne have Gadedørsnøgle. Følgen heraf er, at naar Nogen fra Skolen er ude efter Klokken 10, staaer han Fare for at blive lukket ude, eller Gadedøren maa staae aaben efter Ham. Laasen til Gadedøren fordærvet. Portnøglen mangler og Laasen ubrugbar«. I katekетens læsestue og flere steder i hans lejlighed mangler vinduerne kroge og kramper, han kan ikke låse sin køkkendør og ejheller døren til brændekammeret. Der var nu også mange rum i hans lejlighed: 5 rummelige værelser, nemlig studereværelse ovenpå, i stueetagen dagligstue, spisestue og havestue. Desuden køkken med komfur og bageovn, pige- og spisekammer samt fadebur foruden nødvendig brændselslejlighed. Endvidere havde han en god lille have i umiddelbar forbindelse med boligen.

I forbindelse med reparationen, der først kom igang i 1823, blev der bygget »Vandhuse« (retirader og dasser) i skolegården. Om dasserne var af typen med to eller flere bræthuller i samme rum, sådan som man havde ved adskillige skoler, eller om man var så avanceret, at man fik enkeltmandsprivéer, oplyses ikke.

På Fredericia museum findes en velbevaret tegning, der viser en af skolestuerne i Trinitatis skole, som skolen nu oftest benævnes efter flytningen fra Dalegade. Tegningen er den eneste eksisterende gengivelse af noget af det indre af de gamle borgerskoler. Interiøret er tegnet i 1859 af lærer, klokker og graver Hans Hansen, der virkede ved skolen fra 1834 til sin død i 1862.

Tegningen gengiver formentlig et klasseværelse midt i bygningen med vinduerne i billedets højre side vendende ud mod Kongensgade. Skolestuen, der er set fra lærerens plads, synes både lys og luftig, men udenomspladsen langs pultene har unægtelig været beskeden. Den indbyrdes undervisnings tabeller er forlængst borte fra de hvidkalkede vægge, der nu virker nøgne og triste.

Hvad den kasselignende indretning foran lærerens plads har været brugt til er uvist - til pegestok-

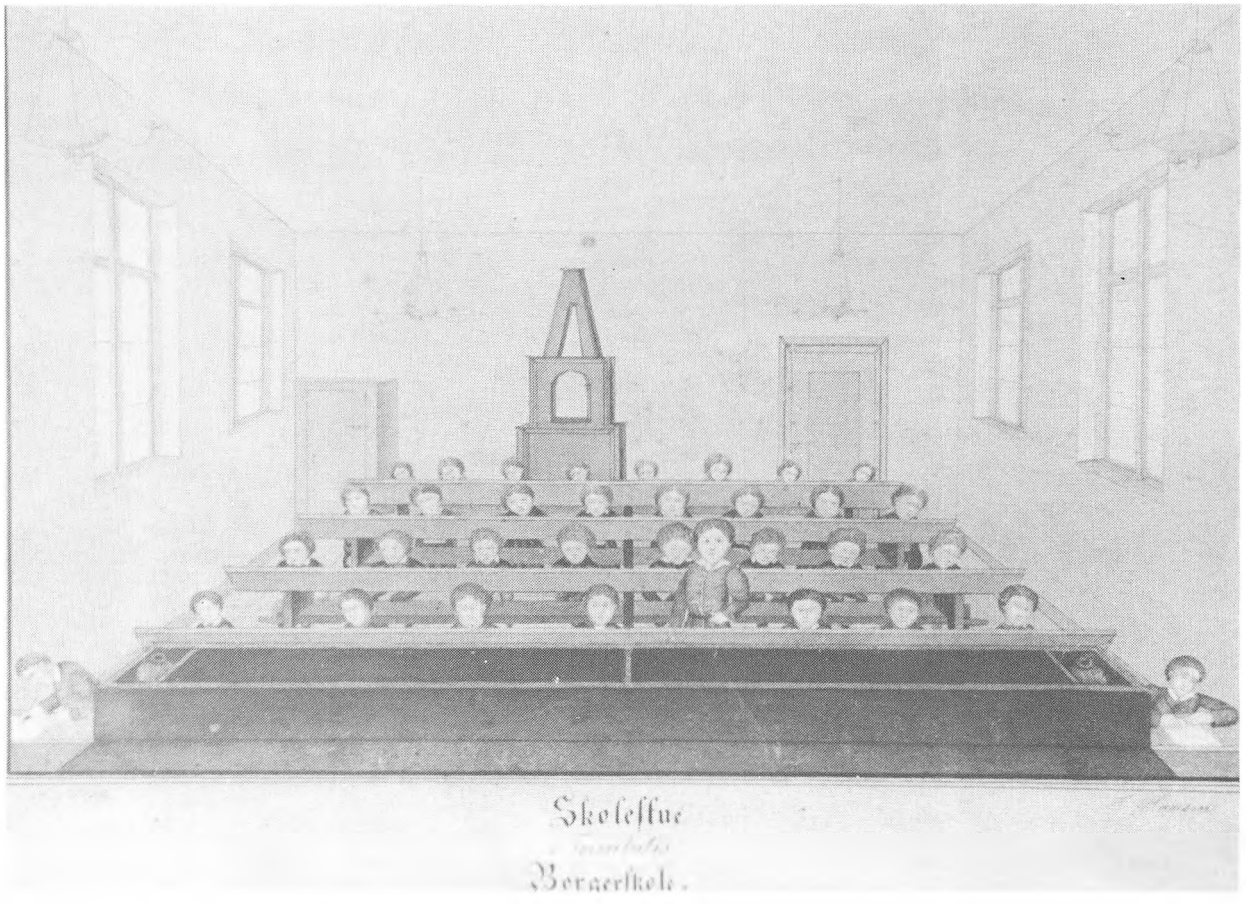

Lærer Hans Hansens tegning af sit eget klasseværelse i 1859.

kene i den indbyrdes undervisnings tid? Nu synes der at være anbragt et blækhus i hver ende af kassen.

På væggen bag lærerens plads har der været anbragt en lille sortmalet trætavle, og der har været anbragt kroge til ophængning af kort. Inventarielisterne viser, at skolerne, især Michaelis skole, var ganske godt forsynet med kortmateriel.

Langpultene med de smalle skråtsiddende bordplader bibeholdtes til helt op omkring århundredskiftet.

Hvordan man har klaret sig med den smule lys, som de højtsiddende stearinlysarmaturer har kunnet afgive, er for os i dag ufatteligt. Men måske forholdene har kunnet inspirere til megen god fortællekunst - eller måske megen udenadslæren i de dunkle morgentimer om vinteren.

En af eleverne er »oppe« mens de øvrige tilsyneladende følger med i en bog. De to elever, der skriver med pen, kan være elever, der er nået længere i stoffet end de øvrige. Aldersspredningen i klasserne kunne være betydelig.

Elevtallet 34 var ikke typisk for Trinitatis skole. Amtsskoledirektionen måtte flere gange i 1860'erne minde kommissionen om, at elevtallet i en klasse ikke måtte overstige 50. I slutningen af 60'erne havde man klasser på 70 elever.

I den store kakkelovn ved bagvæggen blev der fyret med brænde. Langt hen i århundredet er licitationer over »huget og sauget Brænde« til borgerskolerne en årligt tilbagevendende opgave for kommissionen. Først hen i 80'erne begyndte man at bruge »stenkul«.

Gulvet var sandstrøet fyrretræsgulv. Det var lærerens arbejde at fyre i kakkelovnen og strø rent sand på gulvet. For dette arbejde honoreredes han én gang årligt - bagud. Betalingen var ens ved begge skoler.

Rengøringsudgifterne har ikke virket tyngende på datidens skolebudgetter.

»Skolestuen bør til alle Tider holdes reenlig og i det mindste fejes tvende Gange om Ugen«, foreskriver 1814-loven.

Omkostninger ved efterlevelsen af denne paragraf i skoleloven var, som det ses af nedenstående regning for året 1826, 15 rbd. for Michaelis skoles vedkommende.

I henhold til 1814-loven var det også lærernes pligt at påse, at visse elementære hygiejniske og sygdomsforebyggende regler blev overholdt i skolen og give indberetning til skolekommissionen om ureglmæssigheder:

> »Børn, som have smittende Udslet, maa ei, forinden de ere helbredede, besøge Skolen, og bør, om de der indfinde sig, strax af Skolelæreren hjemviises«,

og videre hedder det:

> »Skolelæreren bør omhyggeligen paasee, at

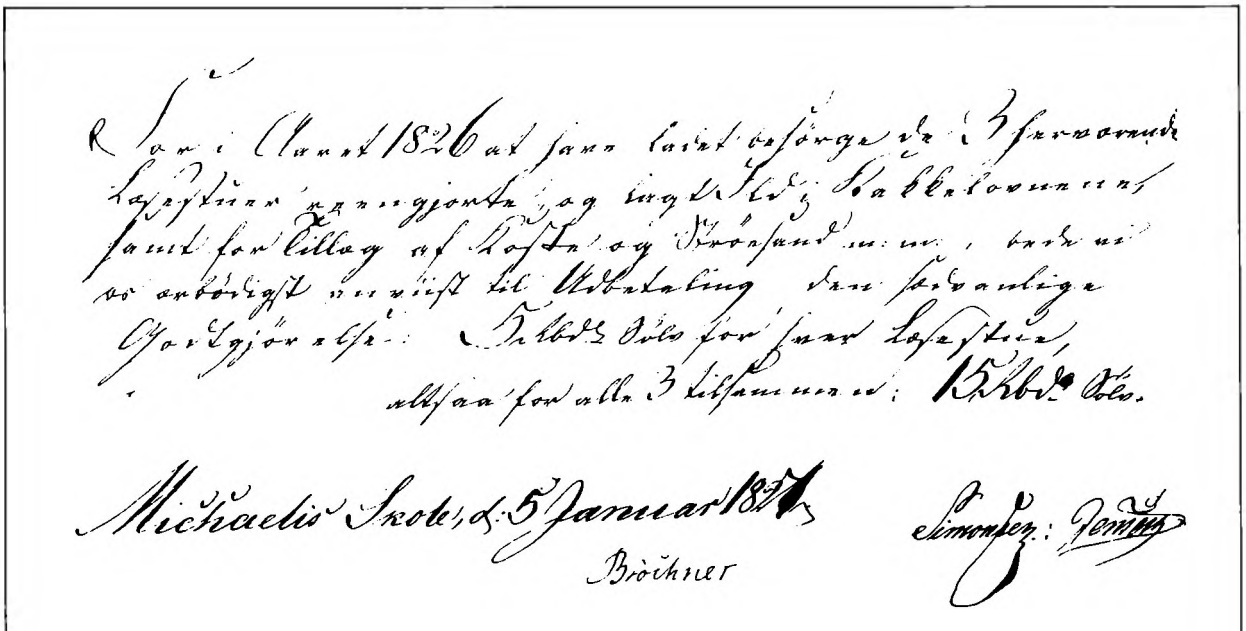

»For i Aaret 1826 at have ladet besørge de 3 herværende Læsestuer reengjorte og lagt Ild i Kakkelovnene, samt for Tillæg af Koste og Strøsand m.m, bede vi os ærbødigst anviist til Udbetaling den sædvanlige Godtgjørelse: 5 Rbd Sølv for hver Læsestue, altsaa for alle 3 tilsammen: 15 Rbd Sølv«. Michaelis Skole, d: 5 Januar 1827.

Brøchner Simonsen Jensen.

(Brøchner var kateket, Simonsen 2. lærer, Jensen 3. lærer).

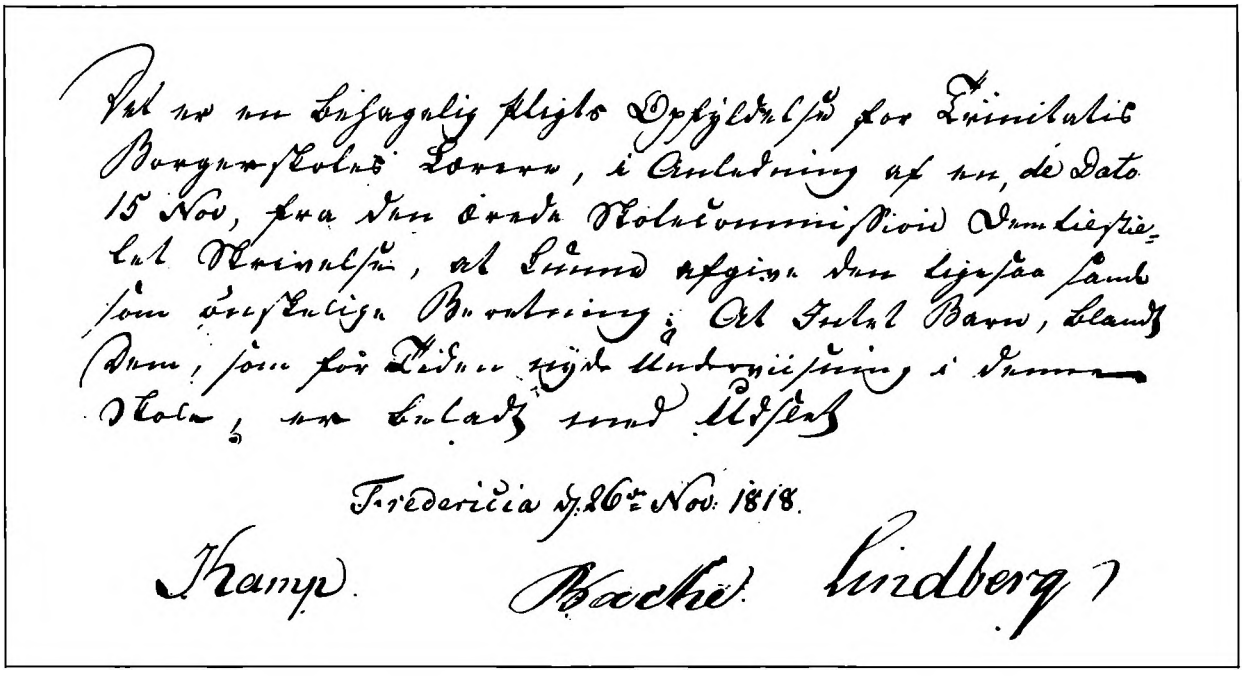

Børnene holder sig renlige, og det paalægges Skolelæreren at iagttage de Anordninger om Vaccinationen bestemte Forskrifter og efter bedste Evne fremme Skoleungdommens Vaccination«.

Kateket og lærere ved Trinitatis skole kan i november 1818 meddele:

»Det er en behagelig Pligts Opfyldelse for Trinitatis Borgerskoles Lærere, i Anledning af en de Dato 15. Nov, fra den ærede Skolecommission dem tilstillet Skrivelse, at kunne afgive den ligesaa sande som ønskelige Beretning: At Intet Barn, blandt Dem, som for Tiden nyder Underviisning i denne Skole, er beladt med Udslet«.

Lærerne ved Michaelis skole meddelte på samme tidspunkt, at de med flid have eftersøgt, om der fandtes skolesøgende børn med udslet. De måtte imidlertid meddele, at der fandtes fire sådanne tilfælde.

En gennemgang af de gamle vaccinationslister

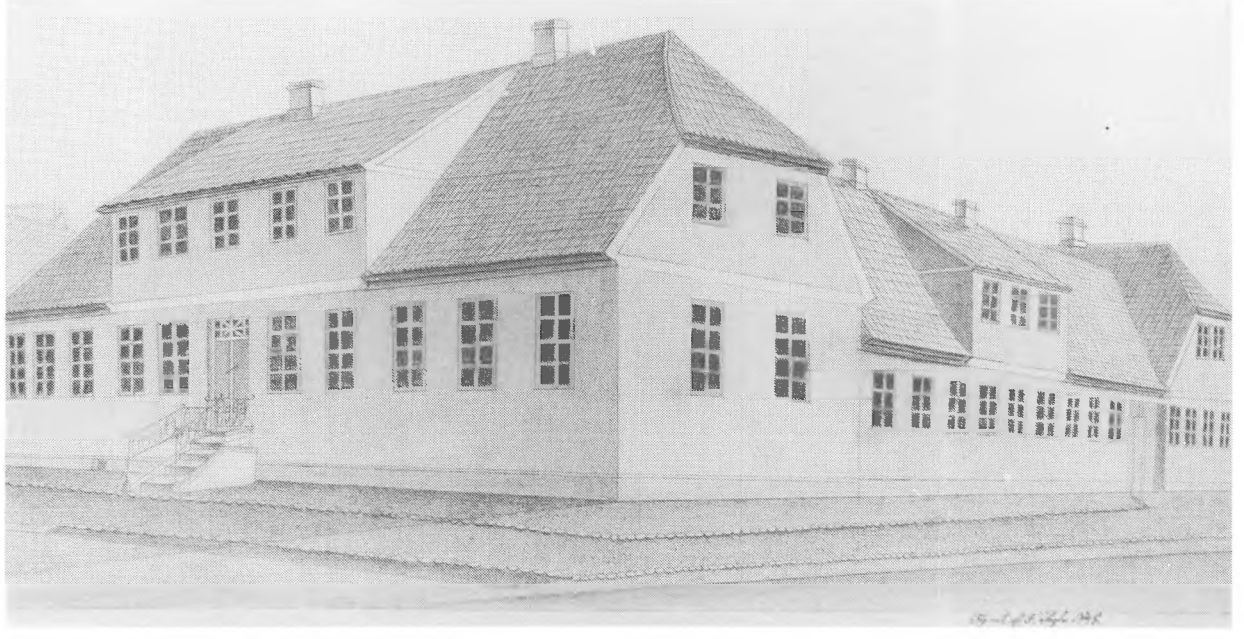

Tegning af Trinitatis skole 1848. Bygningen langs Kongensgade i venstre side af billedet er den oprindelige beboelsesejendom, der blev lejet i 1808 og endelig købt i 1810. Øverste etage med de karakteristiske hollandske kviste var lærerboliger. Indgangen med den høje trappe ud mod Kongensgade blev senere sløjfet. Porten til højre i billedet førte ind til skolegården.

Originaltegningen findes på Fredericia museum.

viser, at lærerne nidkært har efterkommet lovens bestemmelser.

En lægeattest i skolemæssig sammenhæng fra 1800-tallets begyndelse synes i bogstaveligste forstand enestående. Hvem der har brugt riset i nedenstående tilfælde, oplyser lægen intet om, men at drengen er blevet slemt maltrakteret er sikkert. Man var jo ikke så blødsødne på de tider.

> »Efter Forlangende har jeg synet Jes Madsens Søn, Christen Thomsen, og fandt ved Undersøgelsen nogle blaae Pletter paa det venstre Skulderblad og samme Arm, som en Følge af flere Slag, han skal have faaet med et tykt Riis. At Drengen desforuden ej er frisk, men er plaget af en stærk Diarrhe bevidnes herved«.
> Fredericia d. 11. februar 1819.

I 1820 havde Trinitatis skole 200 elever, og befolkningstilvæksten i sognet var stadig større end i Michaelis sogn. En ombygning blev nødvendig i 1836, samme år som Michaelis skole blev renoveret, delvis med støtte fra det Thomsenske Legat.

Igen i 1866 måtte der udvides.

I 1876 gjorde man som ved Michaelis skole indhug i skolens udenomsplads og byggede en fløj ind i haven med gavlenden ud mod Danmarksgade. Reformen af skolevæsenet i 1882 krævede påny ombygning ved Trinitatis skole, og myndighederne havde åbenbart forkærlighed for at bygge i højden. Som ved Michaelis skole blev der sat en etage på 1876-bygningen.

Fra 1883 frem til 1900 var Trinitatis skole, nu Danmarksgades skole, drengeskole. Da de ældste klasser flyttede til den nye Købmagergades skole i april 1900, blev Danmarksgades skole forskole for piger, og som sådan fungerede den indtil 1918.

Fredericia aftenskole, der begyndte sit virke i 1895 i et beskedent loftsværelse, fik fra 1897 til huse i Danmarksgades skole, men flyttede til Købmagergades skole i 1918, da den gamle skole blev ombygget til boliger for husvilde.

Også Danmarksgades skole måtte, længe efter at den var nedlagt som skole, i en kort periode igen gøre tjeneste til undervisningsformål. I 1933 blev et lokale anvendt til undervisning af arbejdsløse, men da var gulvbrædderne i den gamle bygning så nedslidte, at man kune snuble over de opstående fyrreknaster.

I sommeren 1954 blev bygningerne nedrevet og gav plads for et boligkompleks.

Danmarksgades skole efter udbygningen i 1882. Bygningen på 2 etager til højre i billedet er 1876-bygningen tilføjet en etage.

Den lave bygning med facade til Danmarksgade var lærerbolig og benyttedes som sådan til op i 1930'erne.

Billedet er taget omkring århundredskiftet.

Skoleholdere og skolemestre

Vor viden om de første skoleholdere eller skolemestre indskrænker sig stort set til navne i rådstueprotokoller, kirkebøger, tingbøger, kirkeregnskaber etc. Det fremgår tydeligt af navnene på de tidligste skoleholdere ved tyske skole, at de har været indvandrere fra det sydlige: 1664 Blavier, 1673 Hagelsten, 1681 Heupfner, 1684 Pfeil, hvorimod oplagte danske navne dominerer blandt de danske skoleholdere: 1664 Henrik Friis, 1671 Jens Nielsen, 1691 Anders Snede, 1694 Laurits Madsen.

Deres teoretiske baggrund for varetagelse af skolemesterstillingen har vel oftest været beskeden. Om den var tilstrækkelig afgjorde sognepræsten. Magister og provst Christen Borch ved Trinitatis kirke eksaminerede således d. 24. februar 1711 på rådstuen studiosus Jørgen Jensen Cronius, hvorefter han blev antaget som dansk skolemester. Den 15. december 1723 eksaminerede den tyske provst Heinrich Pontoppidan Joachim Georg Krebs og fandt ham duelig som tysk skolemester.

Flertallet af de tidligste skolemestre blev kun få år i stillingen. En undtagelse er Hans Bevtoft, der i 1722 blev borger i byen og ansat som dansk skolemester. Han må have været godt anskrevet, hvilket fremgår af præsters og magistratens udtalelser, og han må også have haft en acceptabel uddannelse, idet han i 1739 opgav lærergerningen og fik stilling som garnisonsauditør. I 1745 gik han af, hædrende omtalt og med pension.

Skoleholdernes indkomster

Skoleholderembederne har været lidet indbringende. I 1673 forsøgte både den danske og den tyske skoleholder at skaffe lidt ekstramønt ved at løbe med børnene for borgernes døre og synge på »hellige aftener«, men dette var forbeholdt latinskolens disciple. Rektor klagede, og magistraten greb ind, så de to skolemestre måtte opgive den biindtægt.

Anstrengt økonomi førte til brødnid. Den danske skoleholder Niels Ludvigsen stævner således flere gange i 1670'erne folk, der »gør ham indpas«.

Måske har de fredericianske skoleholdere endda været bedre stillet end deres kolleger i mange købstæder. I 1722 havde magistraten søgt kongen om hjælp til et dansk og et tysk skolehus. Det kom der nu ikke så meget ud af, men i 1724 bestemte Fr. IV, at begge skoleholdere skulle have 20 rdl. årligt, at udrede gennem skoleskat pålignet alle borgerne i byen. Da skoleholderen ved tyske skole var pligtig at undervise soldaterbørnene, fik han tillagt en fast årlig sum, der i den første halvdel af 1700-tallet efterhånden blev 45 rdl.

Som organist ved Michaelis kirke modtog han 40 rdl. årligt - men så skulle han også selv lønne bælgtræderen.

I 1740 fik skoleholderne tillagt »Lysepenge«, 8 rdl. årligt. Lysepengene var en ejendommelig løndel. Chr. VI's skoleforordninger af 1739 og 1740 for skoler på landet kostede penge, og dem var det småt med. Nye udgifter måtte dækkes gennem omfordeling. Derfor påbød forordningerne bl.a., at alterlysene i alle landets kirker skulle afskaffes, og de beløb, der herved blev sparet, overførtes til skolekasserne. Alterlysene måtte dog gerne forblive tændte, såfremt man kunne »privatisere« dem.

Foruden de 20 rdl. af stadens kasse modtog skolemestrene forældrebetaling afhængig af, hvilke fag børnene deltog i. Den første egentlige lønfastsættelse for skoleholderne i Fredericia findes i »Fundation paa den danske Skole i det danske Sogn i Fredericia« af 17. februar 1763, hvori det bl.a. bestemmes, »at de Forældre, der ere saa fattige, at de ei formaa at udrede Skolelønnen for deres Børn, nyde fri Skoleløn, som Kirken betaler, nemlig 2 Skilling ugentlig for dem, som læse, 3 Skilling af dem, som skrive og 4 Skilling af dem, som regne, samt for hvert Barn 12 Skilling aarlig til Ildebrand, hvorhos Skoleholderen aarlig skulle have - foruden 20 Rdlr. af Staden - endvidere af Kirken fri Huus og 8 Rd. istedetfor Lysepenge«.

Garnisonsskoleholder

Det er et gennemgående træk helt op i 1800-tallet, at lærerne måtte argumentere bravt for at fastholde deres indkomster for slet ikke at tale om forbedringer. Et af de ældste vidnesbyrd, der er bevaret i den henseende, er en skrivelse, som skoleholder Johannes Lund i sin egenskab af garnisonsskoleholder ved Michaelis skole sendte til byens magistrat i 1764.

Skrivelsen findes i Michaelis kirkes tidligste kirkeværgeprotokol og lyder således:

> Høi Ædle og Velbaarne
> Vel Ædle og Velbyrdige
> Vel Ædle og Velviise Herrer
>
> Præsident Borgemester og Raad.
>
> Det er de Høyst og Høit Ærede vel bekiendt, at de 45 Rdr ieg aarlig har nødt af Hans Majstts. Cassa er mig den 1ste April afvigte fratagen / Derimod har ieg snart 30 Fattige Soldater og andre Børn at læse for, hvorfor ieg intet nyder, og følgelig er det mig umulig at holde Skole naar ieg inttet viidre derfor nyder end de 20 Rdr mig af Stadens Cassa betales / Til den Ende vilde ieg herved ydmygst bede at mig af den Tydske Kircke maatte forundes, det samme af Kircken, som den Danske Kircke efter Fundationen af 17de Septembr 1762, som af Stiftets Høie Øvrighed er Approberet den 1ste Febr. 1763, neml. 8te Rdr i steden for Lysepenge, og for hvert Fattig

Skoleholder Johannes Lunds skrivelse til magistraten september 1764. (Michaelis kirkeværgeprotokol).

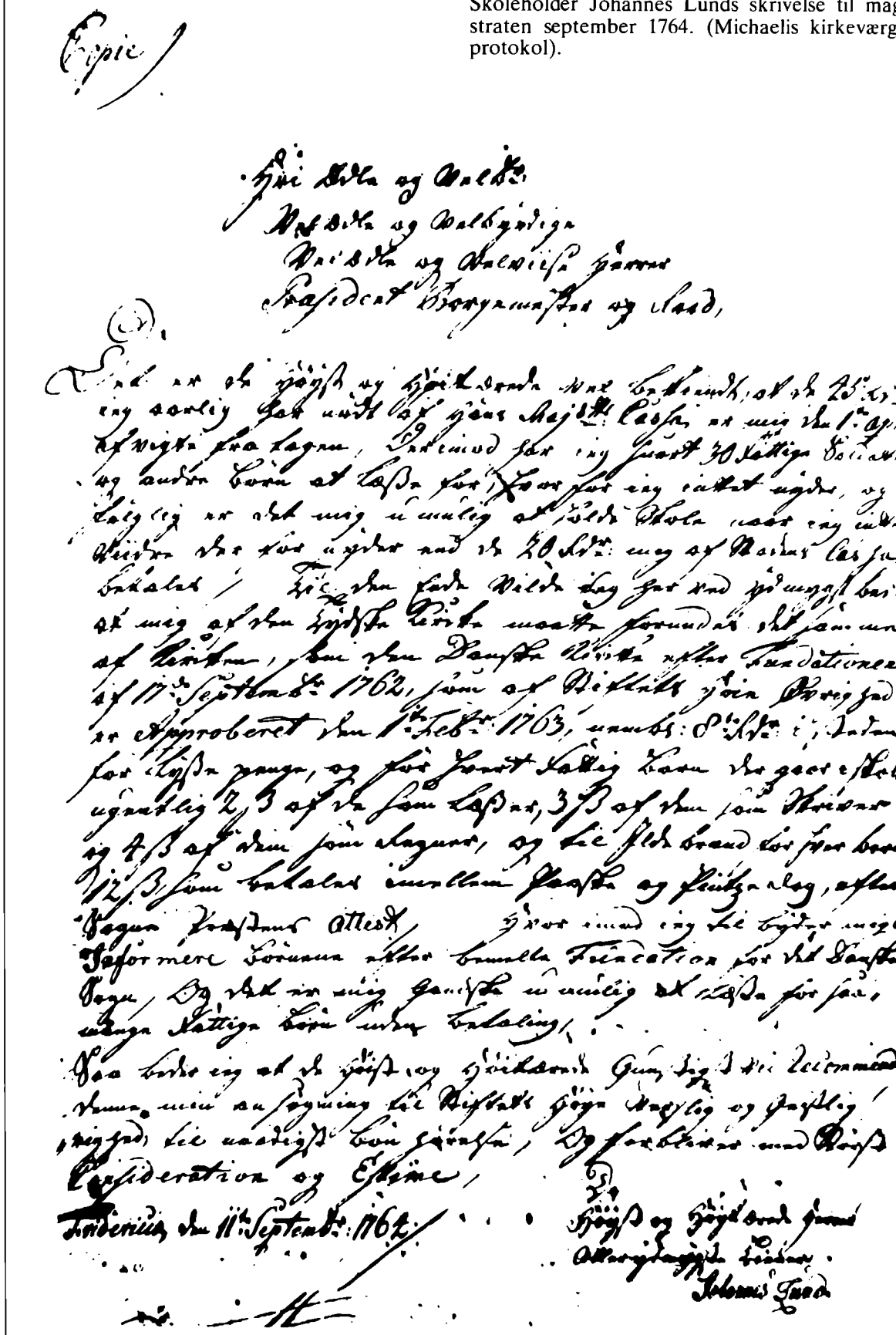

Copie

Høi Velb. og Velærb.
Velædle og Velbyrdige
Velvise og Velvise Herrer
Respective Borgemestre og Raad,

(L.S.)

Det er de høyst og Høiædelmodne Mine Velbydende, at de Høy-
eng saalig Gud under sig Høye Majst. Casse er mig den 1ste Apri
dette Aar nogle Aar tagne, derimod for eng Quart 30 Rettige Boliar
og anden Korn at Casse for, Hvor for eng endnu ugifte, og
Lærer er det mig u umueligt at føde Skole meer eng end
Børnene vhr tør ugifter med de 20 Rdlr. eng af Byens Casse
betalet / Til dem Fald Vilde eng jeg ved pligtigst bør
at meig af den høyeste Ærbe maatte formunde det jeg mer
af Kierken, dem den Danske Kirke ydes Fundationen
af 17de Septembr. 1762, som af Kiøbstæd Høie Øvrighed
er approberet den 1ste Febr. 1763, anmeld: 8de Skr. i, Inden
for Byens Porte, og for Fuurt Kalleg Tønde Korn der gaer efter
ugentlig 2, 3 af den som Casser, 3 B af den som Skriver
og 4 B af den som Klokker, og de Fleste Brand der for Korn
1/2 B. som betales imellem Paaske og Pintze dag, efter
Byens Forskrift alleste / Hvor imod eng de Byder mig
Jeg formeer Korn eller Penge til Fundation for det Danske
Sogn, Og det er mig Danske u umueligt at Casse for saa
mange Rettige Korn uden Betaling,
Saa beder eng at de Høist og Høiædelmodne Gunstig vil Recommende
Mine mine Høyeste Kiøbstæd Høye Øvrighed og Høyst
Høigstd. dee naadigst Kiøn Gunste, Og forbliver med Høyst
Consideration og Estime,

Fredericia den 11te Septembr. 1762.

Høyst og Høiædelmodne Gunst
Allerydmygeste Tiener.
Johannes Lund

Barn der gaar i skole ugentlig 2 Skilling af de som læser, 3 sk af dem som skriver og 4 sk af dem som Regner, og til Ildebrand for hver barn 12 sk, som betales imellem Paaske og Pintzedag, efter Sogne Præstens Attest / Hvor imod jeg tilbyder mig at Informere Børnene efter bemelte Fundation for det Danske Sogn / Og det er mig ganske umulig at læse for saa mange Fattige Børn uden Betaling / Saa beder ieg at de Høist og Høitærede Gunstigst vil Recommendere denne min ansøgning til Stiftets Høie verslig og Geistlig Øvrighed, til naadigst Bønhørelse / Og forbliver med Største Consideration og Estime / Fridericia den 11te Septembr 1764

De
Høyst og Høytærede Herrers
Allerydmygste Tiener
Johannes Lund.

En ny hærordning i 1764 omklassificerede fæstningen Fredericia; man anså dens betydning for mindre væsentlig, og derfor blev mandskabsstyrken reduceret betydeligt. Når der var færre soldaterbørn, kunne man spare de 45 rdl. til garnisonsskoleholderen, resolverede kancelliet, men heri var Johannes Lund forståeligt nok ikke enig, da han stadig måtte undervise 30 fattige soldaterbørn. Magistraten fandt, »at det er urimeligt for ham som har saa ringe Indkomster at læse for alle disse fattige Børn uden Betaling«. Med selve præsident Hans de Hoffmans og fem andre magistratsmedlemmers underskrifter »recommanderes« ansøgningen inden fremsendelsen til stiftsøvrigheden, men rigtignok med den klausul, at soldaterlønnen for de fattige børn »ej overgaaer aarlig 10 Rdr.«

Lunds skrivelse illustrerer i øvrigt den skarpe adskillelse mellem de to sogneskolers økonomi, netop fordi almueundervisningen betragtedes som en kirkesag og ikke som et verdsligt anliggende. Denne økonomiske adskillelse de to skoler imellem fastholdtes, med en enkelt undtagelse, helt op til 1879-80.

Svaret på Lunds andragende forelå endelig i maj 1765. Han fik bevilget de 8 rdl. i lysepenge plus 10 rdl. for undervisningen af de soldaterbørn, der måtte være ved garnisonen - dog med tilbagevirkende kraft, fra 1. april 1764 at regne.

Lund måtte altså affinde sig med at gå betydeligt ned i skoleløn, men om den danske skoleholder, Andersen Wartendorph, egentlig var bedre stillet er nok et spørgsmål, når det tages i betragtning, at organisttjenesten hørte med til skoleholderstillingen ved Michaelis skole. I Trinitatis kirke sad i disse år en af byens skomagere ved orgelet.

I slutningen af århundredet synes der i en kort periode at være sket en ændring m.h.t. undervisningen af soldaterbørnene.

I 1789 blev prins Christian August af Augustenborg regimentschef i Fredericia. Med sin tilknytning til hoffet og store pengemidler til rådighed ønskede han at skabe et mønsterregiment. Et af hans initiativer gjaldt soldaterbørnene. I en beretning fra 1790 fortæller en fredericiansk officer:

»Sin løn bruger han helt og holdent til nyttige indretninger i regimentet; således klæder han alle soldaterbørn, omtrent 60 stk. Drengene går i kort rød trøje med røde bukser og sorte runde hatte, pigerne har brun trøje, rødt skørt og hvid hue. Både drenge og piger får hvert år et par nye sko og to skjorter eller særke. Prinsen holder en skolemester til børnene og lader desuden pigerne undervise af en forstandig kone i at sy og strikke og spinde. Ulden betaler han, men syløn og andre indtægter tilfalder børnenes forældre«.

Om den nævnte skolemester har haft tilknytning til garnisonsskolen, Michaelis skole, ved vi intet om. I 1797 forlod prinsen byen, og de militaire børns undervisning må ret hurtigt igen være overgået til sogneskolen. Efter 1808 til begge sogneskoler.

At opgøre de gamle skoleholderes samlede lønsum og fastsætte deres økonomiske status lader sig ikke gøre. Dels er oplysningerne om børnetallet i sognene usikre, dels ved vi ikke, hvor mange børn der deltog i undervisningen og i hvilket omfang. Selv om en beskeden fribolig i skolehuset skal tages i betragtning, har lærerjobbet bestemt ikke været lukrativt. Dette fremgår jo også af magistratens vedtegning på Johannes Lunds ansøgning.

Den sidste skoleholder, organist og graver ved Michaelis skole, Iver Iversen, døde i september 1807. Året efter døde den sidste skoleholder ved Trinitatis skole, Nicolaj Ludvigsen, og de første seminarieuddannede lærere dukker herefter op ved det fredericianske skolevæsen.

De første seminarister

Efter oprettelsen af de første skolelærerseminarier i 1790'erne var man i Fredericia hurtigt opmærksom på den nye læreruddannelse. Da skoleholderen ved Michaelis skole døde i 1807, forelå den første mulighed for ansættelse af en seminarieuddannet lærer. Den nyansatte var seminarist Niels Jagd, født i Herslev sogn i 1780 og allerede som 17-årig beskæftiget med undervisning i landsbyskoler, bl.a. på Fyn. Han kom på det nyligt oprettede Brahetrolleborg (Bernstorffsminde) seminarium, hvorfra han blev dimitteret i 1804. Han må være kommet til Fredericia i 1807 og har virket et års tid i embedet som vikar, inden han blev ansat. Jagds bestallingsbrev fra 1808 giver et godt indblik i de første seminaristers ansættelsesvilkår.

Underskrevne Inspecteurer for Michaelis Sogns Skole i Fridericia gjøre vitterligt: at vi deels paa Embeds Vegne, og deels efter erholdet Samtykke fra hans Høiærværdighed Hr. Biskop Doctor Middelboe, have antaget og beskikket, ligesom vi og herved antage og

beskikke Seminarist Niels Jagd til at være Skolelærer ved bemeldte Skole, samt Klokker og Organist ved Michaelis Kirke paa efterfølgende Vilkaar:

1
Han besørger Skole, Klokker og Organist Tiensterne forsvarlig forrettede, saa at ingen med Føie derover skal kunne besvære sig.

2
Han holder og lønner en duelig Underlærer, som dog ikke uden efter aflagt Prøve, eller med Inspectionens Samtykke kan antages. Anskaffer han ikke en saadan Lærer, forbeholder Inspectionen sig at antage en, og Jagd maa da betale ham hans Løn Inspectionen vurderer.

3
Han maa underkaste sig enhver Forandring, saavel i Henseende til Indkomsternes Fordeling som Skolens Indretning, når en nye Organisation til dens Forandring og Forbedring skulle gjøre sligt fornødent.

4
Han betaler hans Formands Enke Mad. Iversen i Pension, saalænge hun lever og er Enke, aarlig 20 Rdr, siger Tyve Rigsdaler, hvilken Pension begynder 1ste Juli 1808 da hun fratræder Indkomsterne.

5
Bemeldte Madam Iversen forbeholdes frie Bopæl i Klokkerværelserne indtil Paaske Flyttedag 1809.

6
Han haver fra sidstafvigte 1ste Juli alle baade visse og uvisse Indkomster af Skole, Klokker og Organistembederne, altsaa Klokkerpengene til Michaelis førstkommende, ligesom Madame Iversen har oppebaaret samme til Paaske. Ligedan nyder han og Halvdelen af de ved Aarets Udgang for 1808 faldende faste Lønninger og Madamme Iversen den anden Halvdel. Fra Nytaar 1809 nyder han derimod saalænge han Embederne forsvarlig og upaaklagelig forretter og forestaar, alle de lovlige Indkomster, visse og uvisse, som dertil ere henlagde og hans Formand.
Til Bekræftelse udstedes dette Bestallingsbrev saaledes under vore Hænder og hostrykte Signeter
Fridericia 18de August 1808
Hasse Buhl Bruun

Skolelærernes økonomiske forhold

Et indtryk af de første seminarieuddannede lærere økonomiske forhold giver en skrivelse til skolekommissionen fra oktober 1818, hvori Niels Jagd detaljeret redegør for sine lønforhold siden ansættelsen i 1808. »Foranderligheden i Pengevæsenet og Pengenes saa idelig forandrede og forskjellige Værdier« (statsbankerotten 1813 og de følgende års pengeomlægninger) har givet ham en så usikker indtjening, at han må bede om, at hverken disse forhold eller »Forandringen ved Almueskolerne (1814-loven) må blive ham til forringelse af de årlige indtægter, men at skolekommissionen »med samme Ret og Billighed ville paasee mine Tarv som paaagte mine Embedspligter«.

Ganske vist var den lærer, der var tillagt de kirkelige tjenester, lidt bedre stillet end kolleger, der kun havde lærerlønnen, men aflønningsformen var unægtelig noget kompliceret - og arbejdet en ret så blandet affære.

Selve lærerlønnen bestod endnu af de kendte løndele fra før 1800. 40 rdl. af kirkens kasse, 20 rdl. af kæmnerkassen og skolelønnen fra forældre i Michaelis sogn, ca. 200 rdl., stadig afhængig af børnetallet. Klokkertjenestens visse indtægter var 10 rdl. de uvisse kunne i heldigste fald blive 45 rdl. Til disse uvisse indtægter hørte opvartningspenge ved barnedåb, brudevielse og begravelse og de såkaldte tegnepenge, et indtegningsgebyr for altergæster, og endelig klokkerpengene, der var et halvårligt bidrag indsamlet hos sognets beboere som en erkendtlighed for den daglige klokkeringning.

Organisttjenestens visse indtægter var stadig 40 rdl. De uvisse indtægter af organistembedet anslås til 25 rdl. Cantorpenge for at øve med eleverne, der sang i kirken, beløb sig til 6 rdl. årlig.

Accidenser og offer var ikke nogen helt ringe del af lærerens kirkelige indkomster, nemlig ca. 100 rdl.

Selve organist- og klokkerlønnen samt cantorpengene blev betalt bagud - for et år ad gangen. Det samme gjaldt en række småindkomster, der hidhørte fra »Messingtøj og Lintøj at holde reent, samt for Numrene at sætte paa Tavlen og Gravermaterialiernes Vedligeholdelse«. Udlæg til klokkersmørelse og strøsand til kirken blev ligeledes godtgjort for et år ad gangen. Skolelønnen blev altid betalt bagud.

Denne årsløn på små 500 rdl var unægtelig mere et tal end en realitet. De 170 rdl., der hørte under »de uvisse«, var ikke blot virkelig uvisse indtægter, men indtjeningen placerede ofte læreren i en »med-hatten-i-hånden-situation«. Endelig skulle der af indkomsten afholdes enkepension, dels til den tidligere klokkers enke, 10 rdl., dels til den tidligere skoleholders enke (madam Iversen var nu død før 1818). Den i pkt 2 i kaldsbrevet nævnte underlærer skulle også lønnes. Beløbet findes desværre ikke opført, kun de 60 rdl. som kapellaniet betalte. Også bælgtræderen skulle have nogle få rigsdaler.

Pengenes svingende værdi i de økonomisk vanskelige tider lige efter statsbankerotten og Napo-

leonskrigene gør det næste umuligt at vurdere en lønindkomsts købsværdi. Der opereres med hele tre værdibegreber, og man møder dem skiftevis: rigsdaler NV (navneværdi), rigsdaler rS (rede sølv), rigsdaler SV (sølvværdi).

Det er imidlertid så heldigt, at de to lærere ved Trinitatis skole et par måneder senere end Jagd sendte en skrivelse til kommissionen ligeledes med beklagelse over lønforholdene. Da de argumenterer ved at sætte deres indtjening i forhold til prisen på helt aktuelle daglige fornødenheder, får vi ved at sammenholde de to andragender en god mulighed for at vurdere fredericianske læreres økomiske status i begyndelsen af det 19. årh. Skrivelsen lyder:

Michaelis skoles »Tavle«. Fredericia museum.

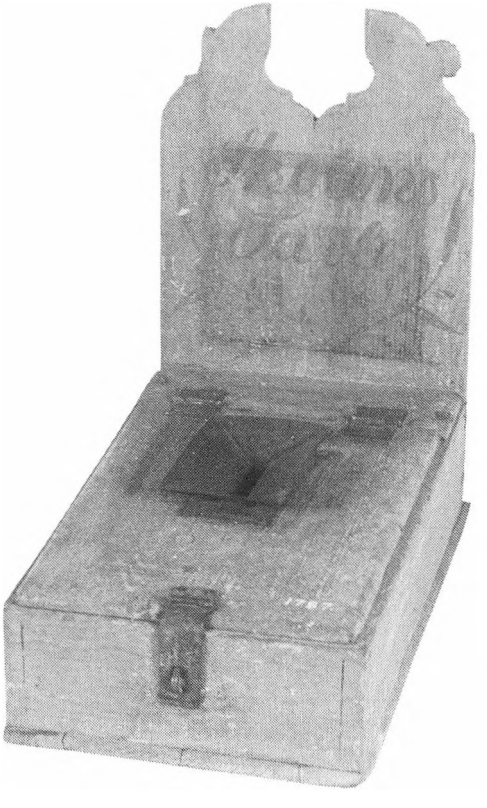

Tavlens brug og formål fremgår af en skrivelse fra december 1818. »Da, 1806, 1ste Februar, Sangens Forretninger og Indtægter overgik fra Latinskolen til Almueskolernes Lærere i begge Sogne, vedblev siden denne Tavle at ombæres som tilforn hver Fredag naar Altergang fandt Sted i Kirken som sidste Tavle efter Kirkens og de Fattiges, og som før blev dens Indkomme paa sædvanlig Maade Tid efter anden bragt i en dertil hørende endnu i Kirken værende Blok«.

De indkomne beløb blev anvendt til »Paaklædning for 4 til Sangen udtagne Disciple af Skolen og en Løn for Skolelæreren som Kirkesanger«.

Længe have undertegnede Lærere ved Trinitatis Borgerskole sukket under Armodens trykkende Byrde, og levet i det glade Haab, engang at faa en lykkelig Forandring.

Da vor Gage først blev bestemt, toges der formodentlig ogsaa Hensyn til vor daværende Fabrikskole, og begge samlede udgiorde heller ikke saa lidet, saa at en lille Familie jo ogsaa nok med Sparsommelighed kunne komme ud dermed.

Men nu da Fabrikskolen er ophævet, og Familien større, er det en unægtelig Sandhed, at 250 Rbd. S.V. ere utilstrækkelige til at leve anstændig af for en Familie af 5 til 6 Personer. Antager man endog kun 12 s daglig for hver Person for Middagsmaden, saa udgiør dog dette omtrent 240 Rdl aarligt; der bliver altsaa kun lidet tilovers til Føde for den øvrige Deel af Dagen. Her er intet til Klæder, intet til Brændsel, intet til Lysning, intet til Børneopdragelse, intet til Sygdoms Tilfælde og intet at formilde Alderdommen med.

Med Vished vide vi, at Skolelærerne, endog i de mindre Kiøbstæder, Ex: Colding og Middelfart, ere langt bedre gagerede, hvor maaskee endog Hjelpekilderne ikke ere saa flydende. Muligt, at det saa længe forønskede Tidspunkt nu turde være forhaanden, at vore agtværdige Foresatte, uden synderlig Besvær for Andre, kunde formilde vore Kaar.

Vi fordriste os derfor med sand Ærefrygt at indstille til den respective Skolecommission vor ærbødige Begiering, at en passende Forhøielse i vor Gage aarligen maatte vorde os tillagt. Tillidsfulde forvente vi vort Ønske opfyldt, og hvilken Opmuntring ville det ikke være for os i vort vigtige og møisommelige Arbeide.

Fridericia, den 3 Febr: 1819

Ærbødigst Bache Lindberg

Til
den respective Skolekommission
i Fridericia

Man kan egentlig undre sig over den ærbødige tone i skrivelsen, når man finder, at de samme to lærere d. 15. oktober 1818 skriftligt har måttet erindre skolekommissionen om, at de har løn til gode for perioden 1. januar-30. september 1818. De 250 rbd. var blevet fastsat i 1816, i årene forud havde lønnen kun været 160 rbd., medens 1. læreren, den ordinerede kateket, havde 400 rbd. årligt foruden højtidsoffer af menigheden. Alle tre lærere havde fri bolig i skolebygningen i Danmarksgade.

Jens Bache var oprindelig kammerassessor, ansat som 2. lærer i 1810. Lindberg der var 3. lærer og betegnes som »en gammel student«, var vistnok ansat i begyndelsen af århundredet som hjælpelærer.–

Den omtalte fabrikskole må være den aften- og søndagsskole, som klædefabrikanterne i Fredericia oprettede i 1809. Initiativtageren var Bertel Bruun, der ejede en klædefabrik beliggende i Vendersgade, hvor 70 børn arbejdede. Da børnene på grund af arbejde i dagtimerne ikke kunne deltage i normal undervisning, blev der undervist om aftenen og om søndagen. Lærerne blev lønnede af Det Blaagaardske Manufactur, men Bertel Bruun betalte 100 rdl. årligt for brænde og lys. Desværre er hverken time- eller fagplaner bevaret.

Da skoleloven i 1814 indførte almindelig undervisningspligt, forlangte skolekommissionen i 1815, at børnene skulle møde i skolen i henhold til lovens bestemmelser, men fabrikanterne hævdede, at de ikke kunne undvære børnene i dagtimerne. Denne konflikt synes at have været årsagen til fabrikskolens ophævelse, men i øvrigt nedlagde Bruun på samme tid fabrikken i Vendersgade og flyttede den til Bruunshåb ved Viborg.

Aftenskoleundervisning for børn, der ikke mødte i skolen på grund af arbejde i en fabrik i dagtimerne, er dog igen blevet etableret i 1820'erne, men nu i kommunalt regi. Desværre er oplysningerne også her få og spredte; man må nøjes med at konstatere, at aftenundervisning af fabriksbørn fandt sted. Af forsømmelseslisterne synes det at fremgå, at man accepterede fravær, når den »kompenserende undervisning« blev fulgt.

De to lærere fik lønforhøjelse, men det var ikke skolekommissionens skyld.

I juni 1819 indsendte kommissionen et forslag til amtsskoledirektionen i Vejle vedr. en ændring af undervisningen i Trinitatis skole. Man foreslog oprettelse af en 3. klasse, som skulle være en realklasse. Dette var ifl. skoleloven 1814 muligt ved Trinitatis skole, da skolens førstelærer var teolog, den ordinerede kateket. Kommissionens forslag indeholdt flg. lønforslag: kateketen aflønnes som hidtil med 400 rbd. sølv plus højtidsoffer.

> »Hr. Bache, en udmærket duelig og værdig Lærer erholder foruden Degnetienesten 300 Rdl. Sølv«. Degnetjenesten gav 80 rdl., men herfra gik klokkerens løn, 10 rdl.
>
> »Hr. Lindberg, en gammel Student, særdeles tienlig for Skolen, som den der skriver en tydelig og fast Haand og er en duelig Regnemester« skal lønnes med 300 rdl. sølv.

Amtsskoledirektionen svarer i juli og udtrykker sig på adskillige punkter i yderst kritiske vendinger. Hvad angår forslaget til aflønning af de to lærere indkasserer kommissionen nærmest »en næse«, idet det hedder:

> »Da Trinitatis Borgerskole har betydelige Hjælpekilder til dens Udgifters Bestridelse og har grundet Haab om flere, troer Directionen, at 2 saa værdige Lærere som Bache og Lindberg, roste af Commissionen for udmærket Duelighed og Flid, der hver især har en Familie at forsørge, der begge, skjønt for en Løn, som ei kunde give dem Livets nødtørftigste Underholdning, og de derfor maatte anvende deres Fritimer til anden Underviisning, hvorved de kunde forbedre deres trange Kaar, dog med ufortrøden og samvittighedsfuld Troeskab opfyldte i en Række Aar deres Embedspligter, have gjort sig fortjente til en større Løn end den i Forslaget tillagte. Ringere Løn end 400 Rbd. S. aarlig for hver af bemældte Lærere, naar de tilbørligen varetager deres Embede anseer Directionen for upassende«.

De betydelige hjælpekilder og håb om flere hentyder til de Thomsenske Legater.

Løntilgodehavender synes dog i mange år stadig at have været almindeligt forekommende. Først i 1858 er man ude over problemerne, idet skolekommissionen på sit møde d. 8. marts imødekommer et andragende fra samtlige lærere om, at deres gage »maatte blive dem udbetalt maanedsviis og forud«.

Et embedsløfte

I eftersommeren 1815 fik Michaelis skole en andenlærer, den tidligere nævnte Rasmus Simonsen. Han var dimitteret fra »Det Kongelige Skolelærerseminarie« i Skaarup d. 7. juni samme år med følgende udtalelse:

> »Seminaristen Rasmus Simonsen, som af Naturen er begavet med udmærket gode Sjeleevner, har ved sit Ophold i det Kongelige Skolelærerseminarie i Skaarup viist et exemplarisk Forhold, og har ved udmærket Flid i alle til Ungdommens Underviisning og Dannelse fornødne Kundskaber gjort sig særdeles duelig til et Skolelærerembede. Ved den med ham anstillede offentlige Prøve i Directionens Overværelse den 7d Juni d. A. har han i Overensstemmelse med hosførede specielle Karacterer erholdt Hovedkaracteren særdeles godt, hvorfor han hermed fra Seminariet dimitteres som anbefalet til Enhver, der maatte behøve hans Tjeneste«.
>
> Skaarup Skolelærerseminarie den 7 Juni 1815.
> Cederfeld de Simonsen - Plum - Juel.

Gennem 51 år kom Simonsen til at virke ved skolen og tillige som kordegn ved Michaelis kirke. Han var en af de tre initiativtagere ved lærerkredsens stiftelse i 1859. Med årene blev han nærmest en institution, så han i 1850'erne oftest omtales som »gamle Simonsen«. Han blev fast ansat i 1823, og hans skriftlige embedsløfte findes bevaret i skolekommissionens arkivalier og lyder således:

> Jeg Rasmus Simonsen kaldet til at være Skolelærer ved Michaelis Borgerskole i Frid. Mi-

chaelis Skoledistrict, sværger og lover herved

1.
At jeg (som jeg dog desforuden skyldig og pligtig er) vil være Hs. Kongelige Majestæt, som min rette Arveherre og Konge huld og troe, Hs Kongl: Majestæts Gavn og Bedste med høieste Flid at befordre des Skade og Fordærv af yderste Formue hindre og afværge, i Synderlighed med al Kraft og Formue derhen mine Tanker og Idrætter dirigere, at Hs. Kongelige Majestæts Absolutum Dominium, Suverainitet og Arverettighed over Hs Kgl: Majestæts Kongerige og Lande uforanderligen conserveret og paa Hs Kongl: Majestæts retmæssige Arve-Successorer fortsat og forplantet vorder; hvorpaa jeg og vil skyldig og forpligtig være at vove Liv, Gods og Blod.

Jeg vil ikke tilstæde eller samtykke at nogen i hvor det og være maae, noget præjudiceerligt i nogen Maade derimod, enten hemmeligen eller aabenbar foretages, taler eller handler, men saafremt noget saadant i mod Forhaabning skulde skee og til min Videnskab komme mig ikke alene uden nogen Afskye derimod at opponere, men endog uden Ophold Hs Kongl: Majestæt det aller underdanigst tilkjendegive. Ligesom jeg og aldrig vil aabenbare hvad mig i Henseende til mit Embede betroes og hemmeligt bør holdes.

2.
At jeg vil med al redelig Flid og efter min bedste Indsigt undervise den mig betroede Ungdom, saavel i den evangelisk kristelige Religion efter befalede Lærebøger som og i de almeennyttige Kundskaber, hvori det efter de almindelige Anordninger og bemeldte Districts Skoleplan, tilkommer mig at undervise.

3.
At jeg vil anvende al Omhue for at de Kundskaber jeg bibringer Ungdommen maae vorde virksomme til Forstandens Oplysning og Sædelighedens Fremme.

4.
At jeg vil med alvorlig og Kjærlig Omhue vaage over Sædelighed, Orden og Venskabelighed blandt den mig betroede Ungdom, saavel i Almindelighed som især i Skoletiden.

5.
At jeg vil med Klogskab og Noiagtighed i alle de til mit Embede henhørende Forretninger og ved ustraffelig Vandel i og udenfor samme omhyggeligen beflitte mig paa at give baade Yngre og ældre et godt Exempel, samt stræbe ved utrættelig Flid og Læsning i nyttige Skrifter at befæste og forøge mine egne Kundskaber, for at vorde stedse mere duelig til at gavne i mit Kald.

6.
At jeg i min hele Embedsførelse vil noie rette mig efter alle Hs Kongelige Majestæts Anordninger samt vise min Geistlige og verslige Øvrighed tilbørlig Hørighed og Lydighed.

Saa sandt hjelpe mig Gud og hans hellige Ord.

Fridericia den 25 November 1823

R. Simonsen.

Undervisningen i de første år under 1814-skoleloven

Fra tiden før 1814 findes så godt som intet materiale, der kan fortælle om selve undervisningen, det pædagogiske virke, i de to sogneskoler. Først efter 1814-loven, der lagde faste rammer for tilsyn og indberetningspligt gennem den nyoprettede skolekommission, er det muligt at følge det pædagogiske arbejde, der udfoldede sig i de to borgerskoler, omend kun i store træk.

Især for Michaelis skole foreligger der arkivmateriale fra de første år under den nye lov.

Børnene var placeret i 2 hovedklasser, der igen var delt i 2 afdelinger. En oversigt over skolens 133 elever i 1818 så således ud:

II klasse 2den afd.	29 børn
II klasse 1ste afd.	39 børn
I klasse 2den afd.	37 børn
I klasse 1ste afd.	28 børn

I I klasse gik børn fra 7 års alderen og almindeligvis til 10 års alderen. I II klasse fra 10-13 år. Placeringen afgjordes i øvrigt gennem halvårlige eksaminer. Drenge og piger gik sammen. Der var undervisning 6 ugedage, II klasse havde formiddagstimer fra 8-12, I klasse havde eftermiddagstimer fra 2-4.

»Lectionstabel« blev indsendt til approbation i skolekommissionen forud for hvert halvår, og lærerne indsendte forud for de halvårlige eksaminer, 1. april og 1. oktober, en oversigt over det gennemgåede stof.

I 1. halvår 1818 har andenlærer Simonsen undervist II klasse i flg.:

II Klasse 2den Afdeling:

a. Fædrelandshistorie: efter Kofoeds Udtog

repeteret til Christian den 5, og det Øvrige indtil Enden foredraget.

b. Almindelig Historie til Cyrus, efter et skrevet Udtog.
c. Geografie: til Side 77 efter Platons korte Jordbeskrivelse.
d. Retskrivning: deels skriftlige Udarbeidelser over forskjellige Materier, deels dikteret.
e. Grammatik: lært at kjende Ordklasserne.
f. Skjønskrivning.

II Klasse 1ste Afdeling:

a. Thouboes Læsebog til Side 42 forfra og fra S. 59 til 76; alt indenad.
b. Geografie: Europa i Almindelighed og Danmark, samt læst Norge, Sverrig og Storbrittanien indenad.
e. Lært at kjende Artiklerne, Hovedord og Beskaffenhedsord.
d. Skjønskrivning.

Da børnene skulle gå flere år i samme klasse, har undervisningsstoffet været forskelligt i de to afdelinger, så man undgik for mange gentagelser.

Førstelærer Jagd, der havde bibelhistorie og regning i II klasse, oplyser flg.:

»Siden sidste Skole Examen har jeg med øverste Afdeling af Skolebørnene gjennemgaaet Balles Lærebog i Religion. Thouboes Bibelske Historier, og dertil valgt og anvendt i Forbindelse dermed, følgende Nummere i den evangelisk christelige Psalmebog:
(her følger 67 numre fra salmebogen).
Af Tavleregning have de Fleste øvet dem i Reguladetrie i hele Tal. Nogle af de Øverste ere og bekiendte med Brøk. Nogle af de Nederste, særdeles de som have forsømt Skolen, tilstaar jeg, kjende maaske neppe nok de 4re Specier v. benævnte og ubenævnte Tal«.

Det ældst kendte skoleskema (Lectionstabel) fra Fredericia borgerskoler. Michaelis skole 1818.

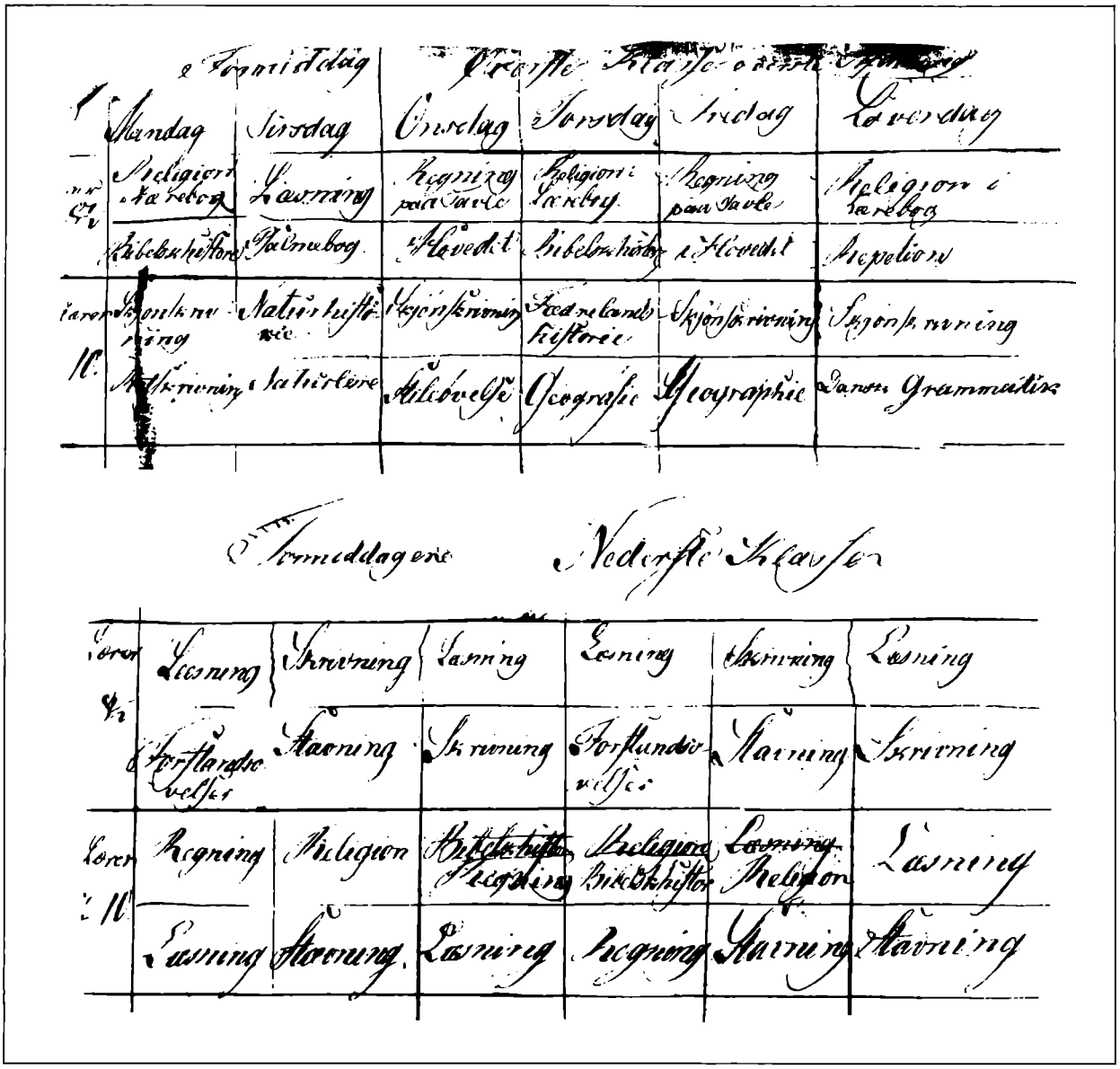

Den indbyrdes undervisning

Simonsen var den første lærer i Fredericia, der eksperimenterede med og indførte den indbyrdes undervisning. I april 1819 var »Normalskolen for den indbyrdes Undervisning« blevet oprettet i Sølvgades kaserne i København, og allerede i høstferien samme år foretog den unge lærer for egen regning en studierejse til dette Lancaster Metodens danske Mekka. Fuld af begejstring for den nye pædagogik vendte han hjem til Fredericia, og i de næste 3 år eksperimenterede han med metoden. Medens Michaelis skole var under ombygning 1819-20 blev undervisningen flyttet til det franske hospital på hjørnet af Gothersgade og Jyllandsgade (nuværende rådhusplads), hvor et betydeligt større lokale end den sædvanlige skolestue gjorde det muligt at efterprøve metoden, selv om kun en begrænset del af det relevante undervisningsmateriale stod til hans rådighed.

I februar 1823 indsendte Simonsen endelig til skolekommissionen »Forslag til en Plan, hvorefter Den indbyrdes Undervisning formeentligen kunde indføres i Michaelis Skole«, 8 tætskrevne foliosider plus grundtegninger over, hvorledes hans skolestue kunne indrettes til formålet (desværre er tegningerne gået tabt).

Udkastet er fremført med åbenbar entusiasme, detaljeret og underbygget med de indhentede erfaringer i forsøgsperioden. Et stykke lokalt pædagogisk udviklingsarbejde.

Her har åbenbart været en sag, kommissionen gerne så fremmet. 14 dage efter modtagelsen af Simonsens forslag lå dette på bordet i amtsskoledirektionen, der svarede: »Alt for længe have Skoledirectionen ønsket at kunne faa den indbyrdes Underviisning indført i de af Amtets Skoler, hvor den uden alt for stor Byrde for Districtsbeboerne kan iværksættes...

Det er derfor Directionen kjært at modtage det fra Commissionen for Fredericia Borgerskoler sidst sendte Forslag til et Forsøg med den Lancasterske Underviisningsmethodes Indførelse i Michaelis Sogns Borgerskole...«

Skolekommissionen bevilger da også allerede i 1823 et beløb til anskaffelse af de første »Tabeller«, og iflg. skolens inventarfortegnelse fra juni 1824 synes systemet nu helt udbygget, idet der er opført:

80 Læsetabeller, klistrede paa Pappapiir
32 geographiske Tabeller ligeledes paa Pap
120 Regnetabeller ligeledes
10 Pegestokke for Hjælperne og Bihjælperne
Rækker paa Væggene og Borde med Rækker at hænge Tabellerne paa findes saavidt Localet og Leilighed til den øvrige Skoleunderviisnings Tarv nogenlunde tillader.
Af Landkorter findes:
1 større over Europa
1 mindre over Europa
1 af de mindre over Sverrig, Norge, Asien, America, Grækenland
1 Glimanns kort over Danmark i stort Format med dertil hørende Forklaringer (Kortet paa Lærred)
2 Videnskabets Selskabs Korter over Ribe Stift
4 det første Hæfte af Looses Steentryk paa Pap
1 af de mindre over Africa
1 af mindre Format ved Glimanns, over Danmark
1 Schmidts Ostliche und Westliche Halbkugel der Erde.

Vel indebar den indbyrdes undervisningsmetode i sin yderste konsekvens en ret åndløs indterpning under lærerens militante justits, men Simonsens forslag synes yderst modereret og leder næsten tanken hen på gruppeundervisning.

Et kik ind i den beskedne 31 kvm. store læsestue med de 6 langborde og 35-40 drenge og piger på forskelligt alderstrin viser Simonsen vandrende fra gruppe til gruppe, vejledende, igangsættende, opmuntrende, »fordi jeg derved seer mig istand til at sysselsætte hele Afdelingen paa een Gang og ikke behøver at lade Nogle være ørkesløse, medens jeg læser med Andre... dog havde jeg i Almindelighed selv først i Korthed gjennemgaaet med samtlige Børn, hvad der paa denne Maade blev behandlet«. Om den famøse fløjte, der synes så nøje knyttet til Lancastermetoden hedder det i Simonsens oplæg: »Det henstilles til mine høie Foresatte, om ei Piben, hvorved Signalerne skulde gives, kunde undgaaes og Lærernes Stemme træde i dens Sted«.

Mon den indbyrdes undervisnings teori egentlig ikke i mangen skolestue er blevet omsat til en ganske fornuftig pædagogik?

Amtsskoledirektionen tilskyndede skolekommissionen til også at indføre den indbyrdes undervisning i Trinitatis skole. I hvilket omfang det skete, fremgår ikke af de bevarede papirer. Den første seminarieuddannede lærer blev først ansat her i 1834, og det er da muligt, at man ikke har været så »progressiv« som ved Michaelis skole.

Forsømmelser

1814-lovens ideale intentioner var ofte vanskelige at føre ud i livet. For undervisningspligten var der således ringe forståelse i store dele af befolkningen, og lærerne måtte idelig slås med ulovlige forsømmelser. Fra Michaelis skole lyder det: »Her gives Børn, der sjældent eller aldrig søge Skolen, førend de skulle confirmeres; der ere Tider, da 3 á 4 Børn kun møde af en Klasse paa 30 á 40 Børn. Saaledes have Forsømmelserne næsten gjort det umuligt at følge nogen bestemt Læseplan, og at langt over Halvdelen af de skolepligtige Børn ei have kundet gjort Fremgang«.

Lærernes bemærkninger i forsømmelseslisterne er ofte vidnesbyrd om de trange økonomiske kår,

Fortegnelse over Forsømmelser af de skolepligtige Børn i Michaelis Skole, for Juli Maaned 1823.

Forældrenes Navne	Børnenes Navne	Forsømte Dage: Med gyldig Grund	Forsømte Dage: Uden gyldig Grund	Angivne Forsømmelsesgrunde.
Johan Bertelsen	Peder	28.		
Hofgartner Kjerulf	Martin Conrad	28.	28.	Kommunion for Sølvg. og Helmesmed.
Immanuel Christ. Pedersen	Niels Peter	19.		
	Jørgen	13.		
Nicolai Ohrig Bonnet	Christian Voigt	8.		
Niels Holk Arnholtzen	Jens	12.		
Jens Madsen Arnholtzen	Christen Thomsen	5.	8.	ombaarne Børns, som sidstnævnte.
Brandfogeds Smith sel.	Gerhard Paul	–	9.	Syg
Hans Jørgensen Esmann	Jørgen	8.		
	Hans Hofmann	10.		
Jørgen Bertelsen Baun	Bodild	9.	6.	Syg
Jesper Ahrensburg	Ingeborg	11.		
	Jappe	7.		
Palle Conrad Klüwer	Maren	–	20.	i Kjøbenhavn, ansaaet Tilladelse.
Christen Olesen Kruse	Catharine		19.	Syg, skal afsone Dagene selv forvildet.
	Carl		10.	Hjemsendt, skal afgjøre sine Børn Penge, som Moderen forvoldet Syge.
	Anne Catharine	7.	–	
Søren Schwartz Hansen	Else Catharine	6.		
Gjørtler Grønning	Christiane	7.		
Andreas Laursen	Maren	9.		
Gottlieb Stilling	Magdalene	6.		
Peder Nielsens Enke	Maren Sigward	7.		
Niels Jensen Tvede	Christine	14.		
Hans Lücht	Anne Wulf	10.		
Marie Schröder	Peter Diderich Bl	28.		
Niels Nielsen Hansen	Niels Henrichsen	8.	7.	Dagene Tilladelse af Hr. H. v. Stemann Skole forsømt uden Grund for Arbejde med Moderen samt i Kirkegaarden.
Christian Th. Schrøder	Peter Mathiesen		23.	
Joachim Christiansen	Niels Peter		7.	
Niels Brandt Bender	Søren	28.		
	Hans	23.		
	Ole	28.		
	Mariane	11.		
Jacob Fournaise Hansen	Niels Jørgensen	28		
Christian Möller Hansen	Johan	11.		
	Thomas	19.		
Michael Braun Seyb	Anne Marie	8.		
	Jørgen Hansen	28.		
	Claus Sporleth	24.		
Hans Jansen Skov	Anine Margrethe	9.		

Første side af indberetningen over forsømmelser i Michaelis skole juli 1823. Det fremgår tydeligt, hvor omfattende forsømmelser uden angiven grund har været.

mange familier levede under. Børnene måtte bidrage til familiens underhold, for at man kunne klare dagen og vejen.

I Trinitatis skole forsømte 50 børn hele juli måned i 1823 på grund af arbejde i marken, i september måned var næsten halvdelen af eleverne på høstarbejde.

I Michaelis skole angives som fraværsårsag i maj: »Hakkede kartofler i Marken« og i oktober: »Samlede Kartofler«.

De mange avlsbrugere i Fredericia havde ansat børn både fra byen og fra oplandet, og selv om der kun var 3 timers daglig skolegang, kunne man ikke undvære børnene i travle perioder - og forældrene ikke børnenes indtjening.

Af andre fraværsårsager kan man finde: »Manglede Fodtøj«, »Ombærer Breve og Aviser som sædvanlig«, »Ærinder i Stedet for Moderen, der har Tvillinger ved Brystet«, »Han siges i Sommer at gaae med Hyrden, men hverken Sommer eller sidste Vinter har han søgt Skolen«, »Frost i fødderne« (almindelig fraværsårsag i vintertiden), »Skurv i Hovedet«, »Havde en bollen Finger« etc. etc.

Fraværsårsag »Markedsdagen« behøver ingen nærmere kommentar. Herudover har snesevis af elever fravær på 18-19 dage pr. måned uden angivelse af årsag. Det kunne ikke lægges lærerne til last, hvis børnene viste mangel på fremgang ved visitatser eller eksaminer.

En af eleverne fra ældste klasse i Michaelis skole noteres fraværende gennem flere måneder i året 1823, fordi han »skriver for Fattige og Skolevæsenet« eller »skriver for Commissionen«. Man må vel gå ud fra, at fraværsårsagen er kendt gyldig, men hvad mon den unge 13-årige kopist har fået for sit arbejde? En lang række papirer betegnet »Copie« i skolekommissionens arkiv fra 1823 er ganske givet hans »hånd«, for øvrigt betydeligt lettere at læse end f.eks. d'herrer pastorers og andre skolekommissionsmedlemmers.

Lærer Simonsen ved Michaelis skole skrev i 1819, at en af årsagerne til børnenes mange forsømmelser kunne være: »Forældrenes Fordomme mod al ny Forbedring i Skolevæsenet. Ofte nedbryde de om Aftenen, hvad Læreren om Dagen med Møie har opbygget. De tale ufordeelagtigt i Børnenes Nærværelse om den Lærer, der bruger anden Undervisningsmethode end den, der har været brugt med dem. Hvad de selv ikke har lært, maae deres Børn heller ikke lære. Saaledes indgyde de Børnenes Ulyst til Skolen«.

Det føles, som om afstanden til ukendte og forlængst afdøde kolleger pludselig bliver så lille.

En gennemgang af Trinitatis skoles dagbøger for 1833-46 (de eneste, der er bevaret fra de gamle borgerskoler) viser dog, at forsømmelsernes antal efterhånden er gået markant ned. Det lavere antal forsømmelser er ikke et udtryk for, at man ikke længere anvendte børn til alskens arbejde, men at man åbenbart i højere grad har vænnet sig til at skulle undvære børnene de 3 timer daglig.

Feriemønsteret, som det fremgår af dagbøgerne, synes stort set det samme som i dag. Ferie omkring de tre højtider, st. bededag, fastelavnsmandag, kongens og dronningens fødselsdage. De lokale markedsdage, i hvert fald i november og juni, blev efterhånden anerkendte fridage. En eller to gange om året noteres som årsag til skolefridag: »Lærerne til Alters«. Sommerferien faldt senere end nu, som en høstferie. En lærers (Baches) 25 års jubilæum fejredes med en fridag, overhøring af konfirmanderne betød fridag for de ikke implicerede, og kalkning af klasseværelserne gav en ekstra fridag.

Mulkteringer

Lærernes dagligt førte forsømmelseslister dannede grundlag for »Mulkteringerne«. Fastsættelse af mulkter var hele århundredet igennem et fast punkt på skolekommissionernes dagsorden. 1814-loven satte taksten for en dags ulovligt fravær til 3 sk. Beløbet ændredes gennem 1800-tallet, og lemfældighed m.h.t. mulktering blev gentagne gange påtalt af amtsskoledirektionen, og amtsprovsten udsendte en lang redegørelse for, hvorledes man skulle behandle forskellige arter af forsømmelse.

1814-lovens bødesystem holdt sig gennem næsten 125 år, efterhånden dog stærkt modereret. I Fredericia blev der idømt bøder for ulovligt fravær langt ind i 1920'erne. I et af de sidste år, systemet var i brug, var det samlede bødebeløb 178.80 kr., 19.20 kr. blev indbetalt, 12 øre blev eftergivet, resten blev overgivet til udpantning.

Skolepenge

Skolepenge, de såkaldte ugepenge, følte af mange som en byrde, og gang på gang foreligger ansøgninger om fritagelse for denne betaling. Ansøgninger blev almindeligvis stilet til skolekommissionens formand, i nedenstående skrivelse til pastor Meden.

> Jeg beder ydmygst Hr. Meden og hele Skole-Commissionen om at være fri for at betale Skolepenge, da det ikke er mig muligt at betale 24 Skilling ugentlig da jeg er kuns en fattig Vægter, og Vægterne har altid været frie for at betale Skolepenge, og jeg har altid betalt skolepenge hidintil, men nu er det mig ikke muligt at betale længere da Tiden er saa besværlig jeg haaber paa deres Godhed.
> Fridericia d. 6te december 1818
> Peder Pallesen.

»De fleste af os nære Kone og Børn af en Dagløn, og samme savne vi ofte«, hedder det i en an-

den ansøgning om fritagelse for at betale skolepenge, underskrevet af seks fædre. Andre henviser til, at de har taget et fattigt barn i huset, og derfor finder de det både urimeligt og trykkende også at skulle betale for skolegangen.

De fleste ansøgninger af den art er vel blevet imødekommet. Udgifter til skolen, der ikke kunne dækkes gennem legater og tiender, der var tillagt skolen, måtte pålignes sognets beboere som skoleskat.

Bøger skulle forældrene selv betale, men også her gjaldt det, at mange simpelthen ikke kunne. Lærerne indsendte hvert 1/2 år lister over elever, »hvis Forældre formenes at være uformuende og altsaa ingen Evne have til at bekoste de anførte Bøger«. Bøgerne blev i disse tilfælde anskaffet på skolekassens regning.

I Michaelis skole måtte man således i første halvår 1819 anskaffe flg. materialer på skolekassens regning: 20 Luthers katekismus, 15 Balles lærebog, 14 Thouboes bibelske historier, 20 danske læsebøger, 7 Bredsdorfs ABC og stavebog, 20 regnetavler og 150 grifler.

At forældrene selv skulle betale bøger og skrivematerialer forklarer måske følgende efterlysning i et af de første numre af Fredericia Avis:

En Stilebog, indpakket i et rødt Lommetørklæde, er tabt og bedes afleveret til Skipper Michelsens Enke i Vendersgade.

Indberetninger og visistatser

Efter hver halvårlige eksamen gennemført i overværelse af skolekommissionen med sognepræsten i spidsen blev der indsendt beretning til amtsskoledirektionen i Vejle om hvert barns karakterer i de forskellige fag, barnets nemme, flid og opførsel samt opgivelse af antal forsømte dage. Efter en sådan overstået eksamen i efteråret 1818 og indsendte eksamenslister meddelte skoledirektionen i december Michaelis skole:

»Den af Commissionen for Borgerskolerne i Fredericia under 10 d: f: M: meddelte Indberetning om den der sidstholdte Examen og sammes Udfald, men især den udførlige Underretning om Skolevæsenets Forfatning i Michaelis Sogn har tildraget sig Directionens hele Opmærksomhed. Undervisningens maadelige Tilstand i denne Skole fordrer en hastig Hjelp, og der bør altsaa det snareste muligt raades Bod paa de anmeldte Mangler... Allerførst maa forfattes og authoriseres den befalede Plan, som skal lægges til Grund for Skolebørnenes Underviisning i denne Vinter, hvori altsaa maatte bestemmes, hvorledes de forskjellige Læregjenstande kunde fordeles paa bedste Maade imellem de 2 nuværende Lærere med Hensyn til Enhvers Duelighed, hvorledes Skoletimerne ordnes og afbenyttes efter Skolebørnenes Tarv, saa at de vigtigste Underviisningsdele forundes den meste Tid... Hvad Skoledirectionen især anbefaler Skolecommissionen er Overvaagenhed over Skoletimernes flittige Afbenyttelse, og at naar disse Timer uden gyldig Aarsag forsømmes, Vedkommende da vorde afstraffet... I Indberetningen savnes Anmældelse af Børnenes skoleforsømte Dage og ikke sjælden er denne Forsømmelse Hovedgrunden til den ringe Fremgang Barnet har gjort i de forskjellige Undervisningsdele«.

I enkeltheder fulgte direktionen med i, hvad der foregik i amtets skoler. Skrivelsen fortsætter:

»Den sendte Prøve af Anders Christensens Skrift viser udmærket Fremgang i Skjønskrivning og fortjener derfor den Belønning til Opmuntring, som Commissionen har betænkt ham, og som Directionen meget bifalder«.

Hvad Ander fik, vides ikke.

Direktionen var ikke tilfreds med det indsendte skemamateriales udformning, hvorfor det videre hedder:

»Der bør være Ensformighed i den Fremgangsmaade, som bruges for at give Vedkommende Oplysning om, hvorledes Underviisningen drives og nyttes i Skolen, samt om det øvrige der tjene til at fremme sammes Organisation.

Til den Ende følger herhos et Exemplar af: Litra A, B, C, der findes in Duplo, som stemme med Anordningen«.

Det bureaukratiske papir- og skemavælde er næppe af ny dato.

Mens skoledirektionens tilsyn førtes gennem indberetningslister bekræftet af skolekommissionen, i princippet ikke meget forskelligt fra hvad der sker nutildags, så var bispe- og provstevisitatserne en direkte kontrol af læreren i skolestuen, hans arbejde vurderet på børnenes standpunkt i forhold til sidste visitats. Under en visitats var ingen i tvivl om, hvem der var den professionelle, vidende og vurderende myndighed, ikke kun i de gejstlige discipliner, den bibelske historie, salmeversene og fortolkningen af katekismen, men også i dansk, regning, skrivning, sang og de nymodens gymnastiske øvelser for drenge.

I »Dagbog over Eftermiddags Afdelingerne i Trinitatis Skole« har biskop Tage Müller i juli 1845 indført flg.: »Om min Visitats i disse Afdelinger af Trinitatis Skole er det Fornødne indført paa sit Sted i Pastoratets liber daticus«.

Det var læreren, der blev bedømt, og det må have været ydmygende for ham at vide sig karakteriseret i en for ham ikke tilgængelig protokol. Der kan undtagelsesvis findes en visitatsudtalelse i skolejournalen.

Berettigelsen af nedenfor citerede udtalelser i Michaelis kirkes liber daticus kan vi naturligvis ikke vide noget om, men det virker lidet pædagogisk stedse at fremhæve kateketerne på de øvrige læreres bekostning.

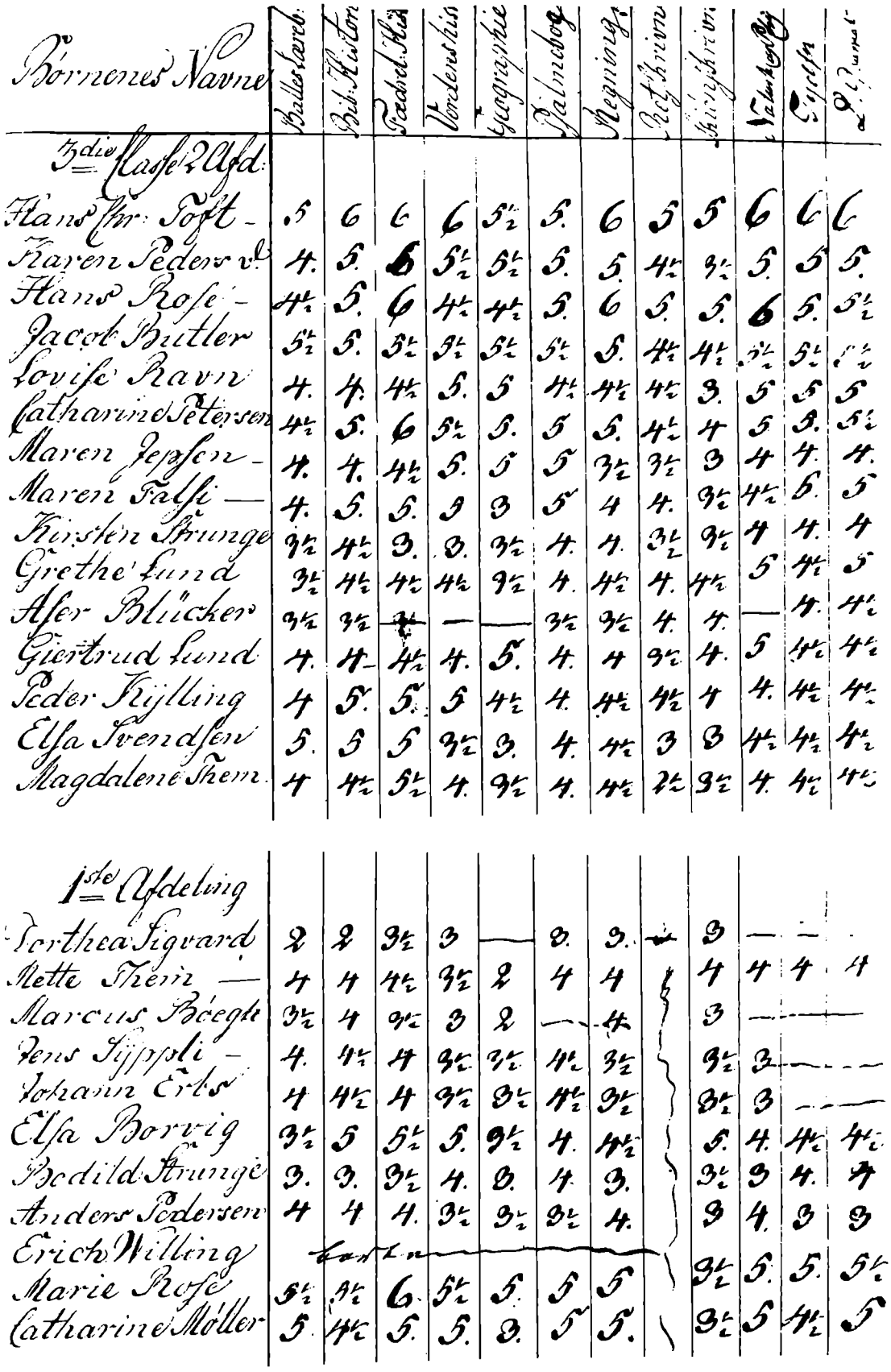

Børnenes Navne	Religionslære	Bibelhistorie	Fædrelandshist.	Verdenshist.	Geografie	Skønskrift	Regning	Retskrivning	Læsning	Tabelkundskab	Engelsk	Dansk
3die Klasse 2den Afd.												
Hans Chr. Jost	5	6	6	6	5½	5	6	5	5	6	6	6
Karen Pedersd.	4	5	6	5½	5½	5	5	4½	3½	5	5	5
Hans Rose	4½	5	6	4½	4½	5	6	5	5	6	5	5½
Jacob Butler	5½	5	5½	3½	5½	5½	5	4½	4½	5½	5½	5½
Louise Ravn	4	4	4½	5	5	4½	4½	4½	3	5	5	5
Catharine Petersen	4½	5	6	5½	5	5	5	4½	4	5	5	5½
Maren Jepsen	4	4	4½	5	5	5	3½	3½	3	4	4	4
Maren Falsi	4	5	5	3	3	5	4	4	3½	4½	5	5
Kirsten Strunge	3½	4½	3	3	3½	4	4	3½	3½	4	4	4
Grethe Lund	3½	4½	4½	4½	3½	4	4½	4	4½	5	4½	5
Aser Blücher	3½	3½	3½	—	—	3½	3½	4	4	—	4	4½
Gertrud Lund	4	4	4½	4	5	4	4	3½	4	5	4½	4½
Peder Kjelling	4	5	5	5	4½	4	4½	4½	4	4	4½	4½
Elsa Svendsen	5	5	5	3½	3	4	4½	3	3	4½	4½	4½
Magdalene Thern	4	4½	5½	4	3½	4	4½	2½	3½	4	4½	4½
1ste Afdeling												
Dorthea Sigvard	2	2	3½	3	—	2	3	—	3	—	—	—
Nette Thern	4	4	4½	3½	2	4	4		4	4	4	4
Marcus Bøegh	3½	4	3½	3	2	—	4		3	—	—	—
Jens Jessen	4	4½	4	3½	3½	4½	3½		3½	3	—	—
Johann Erbs	4	4½	4	3½	3½	4½	3½		3½	3	—	—
Elsa Borrig	3½	5	5½	5	3½	4	4½		5	4	4½	4½
Bodild Strunge	3	3	3½	4	3	4	3		3½	3	4	4
Anders Pedersen	4	4	4	3½	3½	3½	4		3	4	3	3
Erich Welling		[illegible]							3½	5	5	5½
Marie Rose	5½	4½	6	5½	5	5	5		3½	5	4½	5
Catharine Møller	5	4½	5	5	3	5	5					

Karakterliste fra Michaelis skole 1818. Karakterskala: 6, udmærket god. 5, meget god. 4, god. 3, temmelig god. 2, mådelig. 1, slet.

1841. Den 2den Marts visiterede jeg Michaelis Skole. - Med Fremgangen i Realklassen, for hvilken Hr. Kateket Galschiøt med sædvanlig Nidkjærhed og Duelighed havde virket, var jeg, med Undtagelse af enkelte Lærefag, ret tilfreds; men Skolens øvrige Klasser vare siden forrige Visitats ganske saa langt tilbage, at en radical Forandring til det Bedre bliver absolut nødvendig, hvis Skolen skal naa sin Hensigt.

Det var amtsprovst Thune fra Gauerlund, der visiterede, og i 1843 er han næsten endnu mere utilfreds.

Den 21. Juni visiterede jeg Michaelis Skole og maa beklage, at Kateket Hansens Dueligheed og Flid ei kan bringe de forønskte Frugter, da den øvrige undervisning af Simonsen og Jensen er saa aldeles utilfredsstillende. Gymnastik drives med Fremgang og Sang øvedes med meget god Fremgang.

Muligvis har dele af undervisningen været af beskeden karat. En vurdering af undervisningen set fra elevside fås i den tidligere omtalte pastor Prips erindringer. Prip, der havde været skolens duks og derfor kort tid efter endt skolegang blev hjælpelæ-

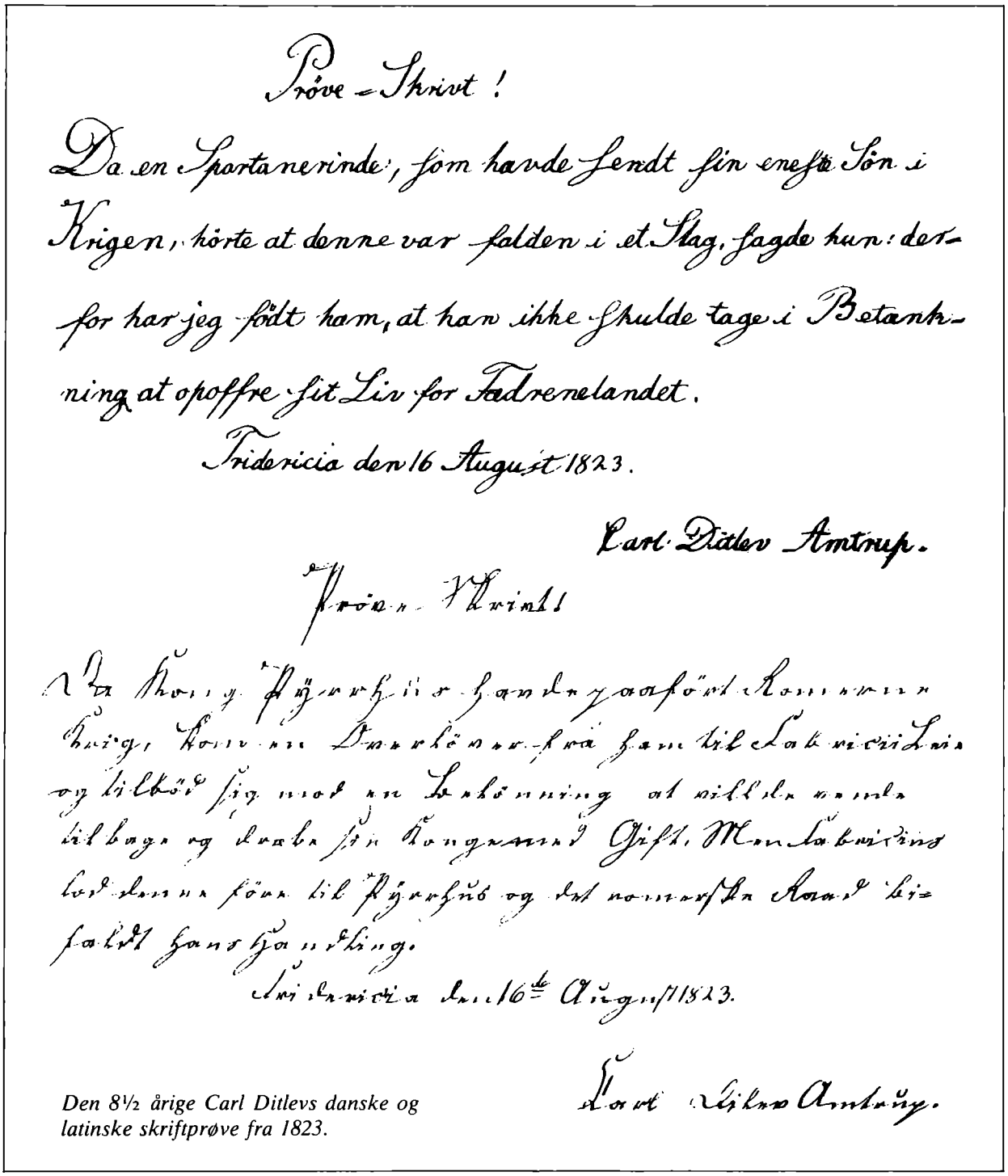
Prøve-Skrivt!

Da en Spartanerinde, som havde sendt sin eneste Søn i Krigen, hörte at denne var falden i et Slag, sagde hun: derfor har jeg födt ham, at han ikke skulde tage i Betænkning at opoffre sit Liv for Fædrenelandet.

Fridericia den 16 August 1823.

Carl Ditlev Amtrup.

Prova Versibus

Da Rex ignavis Spartanus Mater Amatum
Unicum, Natum Cæde perisse Viri
Audiit, Hunc dixit Patriæ se dare tibi Lubens
Et libens, ne mox ne Labores ferre recuset
Illa Boum, ne Dux Gregis Ille, Minister Aratri
Vel Famulus fiat Rusticus, Arma Capit
Fortia Fortunæ Juvenes Sequuntur Amicæ.

Fridericia d. 16te Augusti 1823.

Carl Ditlev Amtrup.

Den 8½ årige Carl Ditlevs danske og latinske skriftprøve fra 1823.

rer både hos Simonsen ved sin gamle skole og hos Ryholm i Erritsø, fortæller:

»Forresten var det kun en mager Undervisning og Vejledning Kateket Hansen ydede, Opramsning af Lektien uden et forklarende Ord, nogle Slag af en Tamp og saa »sidde efter«... Saasnart Læreren var ude af Døren sprang vi, der var dømt til at sidde efter, alle ud af Vinduet og forsvandt hurtigst muligt ind over Kirkegaarden. Vi skulle jo have siddet i Skolestuen, til der efter en Times Forløb blev lukket op for os, men man gjorde sig fra Lærernes Side næppe den Ulejlighed, thi man havde næsten daglig opdaget, at Fuglene var fløjne, og der blev aldrig bagefter gjort Ophævelser om den Ting...

Udover Regning strakte Lærer Jensens Kundskaber sig ikke langt. Han var Lærer i Bibelhistorie i 2. Klasse, men videre end til at høre os nøjagtig efter Bogen gik hans Undervisning ikke. Der var Tid nok, thi naar den halve Time var gaaet til Overhøringen, læste vi paa Lektien til næste Dag, medens han gik nynnende op og ned ad Gulvet. Det var ikke underligt, at Tiden faldt os lang, og vi fandt paa Spilopper. Den eneste Gang jeg hørte et Ord, som kunde tyde paa Medfølelse, var en Dag, da jeg havde været med til at gøre Løjer, og Hr. Jensen kom hen til min Plads og halede sin snavsede Tamp op af sit lange Frakkeskød. Jeg var spinkel og tyndt paaklædt i min Bomuldsbluse; jeg hørte ham i hans fynske Dialekt mumle noget om, at »der jutte var noet at slo paa«. Han maa imidlertid have fundet noget, for jeg husker, at det gjorde vældig ondt, og at mine Kammerater, da vi var i Vandet næste Dag, kunde se Striberne«.

Gamle lærer Simonsen havde ganske vist engang taget Prip i øret, så det blødte, men han erindrer ham som den, der for første gang fik ham til at se, »at Lærerne kunde være vore Venner og ikke, hvad jeg før havde troet, vore fødte Fjender«.

Om undervisningen i realklassen hedder det: »Fjerde Klasse, den øverste, kaldtes fra gammel Tid Realklasse. Der var lidt mere Undervisningstid, der lærtes Geografi, Historie, Naturhistorie og Tysk, der blev skrevet Stil, mest Diktat, men dog ogsaa engang imellem frie Stile, Breve, Beretninger og Genfortællinger. Naar der var blevet arbejdet med mere Interesse fra Lærernes Side, kunde et Barn med Flid og Evner have naaet et respektabelt Kundskabsstandpunkt, men der herskede stadig den samme Praxis med Hensyn til at faa Timen til at gaa. Børnene blev hurtigt hørt i deres Lektier, fik saa et nyt stykke for »derfra og dertil«, og saa var den halve Time gaaet. Resten kunde vi anvende som vi vilde, til at læse den nye Lektie eller til Afskrivning efter en Bog - Papir var der i Følge det Thomsenske Legat nok af - men det blev aldrig kontrolleret eller gennemset«.

Det må vist retfærdigvis bemærkes, at en enkelt elevs erindring om og dom over lærere og skole aldrig er helt retfærdig, men må tages med et gran salt. Men skoleerindringer fra de gamle borgerskoler er sparsomme.

Naturligvis har det dengang som i dag været yderst forskelligt, hvad børnene fik ud af undervisningen. Fra 1823 er bevaret en udtalelse om en dreng på 8½ år, hvis fader ønsker ham optaget i det lærde Institut som gratist. En sådan ansøgning skulle gå gennem skolekommissionen.

»Han kjender Religionens første Grunde, har gjennemlæst Luthers Catechismus, Lærebogen og den bibelske Historie udenad, læser got saavel Bøger med dansk og latinsk Skrivt, regner grundigen de 4re Specier i ubenævnte og benævnte Tal, saa og i Brøk, samt noget af Regula de trii; og af Geographien har gjennemgaaet Globen, Europas og Danmarks Kort«.

Ved to vedlagte skriftprøver ønsker faderen yderligere at dokumentere sønnens fremmelighed. Mon ikke drengen er blevet optaget?

Borgerskolernes fælles øverste afdeling

Henimod århundredets midte fremkom der efterhånden ønsker om en omlægning af det fredericiánske skolevæsen, idet mange forældre fandt, at borgerskolernes fagrække var for snæver.

Skolekommissionen nedsatte et udvalg, der i sidste halvdel af 1850'erne nærmest kulegravede skolevæsenets forhold. Den ældste klasse ved borgerskolerne, siden 20'erne benævnt realklasse, havde egentlig aldrig reelt dækket realklassekrav, således som de var formuleret i 1814-lovens afsnit om »De borgerlige Realskoler for Drengebørn i Kiøbstæderne«. Udvalget udtaler indledningsvis: »Længe har det af alle Vedkommende her paa Stedet været følt og har det navnlig oftere været paa Tale, at Borgerskolerne savne en Afdeling, hvor de Forældre, der ønske en videre gaaende Undervisning for deres Børn end Borgerskolerne tilbyde, kunne henvise disse, imod derfor at erlægge en nogenlunde moderat Betaling, idet der nu kun gives dem Valget imellem Borgerskolerne og det lærde Institut (latinskolen), hvor Betalingen overstiger de Flestes Evne«.

Det første hovedspørgsmål, udvalget stillede sig, var: Vil en sammenlægning af de to sogneskoler kunne gennemføres?

Med den kongeligt påbudte sogneinddeling i 1665 i erindring er udvalgets konklusion lokalhistorisk interessant:

»Man ansee det for et Gode for Skolevæsenet i Fredericia, at der til os er overleveret to rigt begavede (gennem tiender og legater) Sogneskoler, og at tilstræbe en saadan Forening i Fredericia, hvor Dobbeltheden er indgroet, nedarvet og bestaaende, ansees hverken for et Gode eller for Ret... Et Forsøg i denne Retning mødte for kort Tid tilbage en afgiort Modstand, og vilde efter vor eenstemmige Overbeviisning den Dag i Dag møde den samme Uvillie for det store Flertal af Sognenes Beboere paa Grund af et gammelt mere end almindelig skarp udpræget Sogneskjel«.

Da de 2 sogneskoler kun havde 3 klasseværelser hver til deres 6 halvdagsklasser, ville det for at fastholde adskillelsen sognene imellem være nødvendigt at bygge til ved hver skole for at få plads til en realafdeling. Den løsning fandt kommissionen for kostbar, og man enedes om at oprette en »Borgerskolernes fælles øverste Afdeling« i lejede lokaler, helst midt i byen, og det betragtedes som »en Selvfølge, at den fælles øverste Afdeling, som er beregnet paa Drengenes Tarv, udelukkende vil være tilgjængelig for disse, idet Pigerne maae henvises til private Pigeskoler eller offentlige Haandgjerningsskoler for i disse at modtage den Veiledning, som de almindelige Sogneskoler ikke give«.

Som tidligere nævnt var en håndgerningsskole fælles for de to sogne oprettet i 1830'erne, finansieret gennem tilskud fra de Thomsenske Legater.

Undervisningen var i øvrigt dårligt besøgt. Pigeinstitutter havde eksisteret her i byen lige siden midten af 1700-tallet.

Optagelseskravene til Fællesskolen blev fastsat således: en dreng skulle kunne læse nogenlunde godt i en dansk bog og med en nogenlunde god hånd skrive en diktat uden for mange grove fejl mod sproget, og endelig skulle han kunne regne de 4 specier i ubenævnte tal. Til disse meget upræcise optagelseskrav føjedes desværre ikke noget alderskrav, og netop denne mangel skulle hurtigt vise sig at skabe vanskeligheder.

Fagkredsen fastsattes til religion, modersmål, tysk, historie, geografi, regning, aritmetik, geometri, tegning, skrivning, sang og naturhistorie.

Skolen skulle have to klassetrin, 1. klasse med 28 ugt. timer, 2. klasse med 29 ugt. timer. Medens børnene i borgerskolerne stadig havde enten formiddagsundervisning eller eftermiddagsundervisning, måtte Fællesskolen med det udvidede timetal have heldagsundervisning, fra 8-12 og fra 2-5. Elevtallet i hver klasse måtte ikke overstige 40. Gymnastikundervisning fandt sted uden for planen et par gange om ugen i det nye eksercerhus ved Østervold under ledelse af en sergent.

Lærerpersonalet blev forøget med en 4. lærer ved hver af borgerskolerne, således at de kommunalt ansatte lærere kunne dække undervisningsbehovet ved den nye afdeling, men dog således at lærere, der underviste ved Fællesskolen, stadig skulle læse en del af deres pligtige timetal i borgerskolen, »da vi ikke kunde give Afkald paa Brugen af de bedste Kræfter ved Borgerskolerne til Fordel for denne øverste Afdeling«. Leder af skolen blev en af de kongeligt udnævnte kateketer.

Kommunen lejede en ejendom i Danmarksgade, nuværende nr. 44, til Fællesskolen. Her blev indrettet to klasseværelser og en bolig for en ugift lærer. Lokalerne var små, gangene snævre, og legepladsen meget lille. I de første år havde man i den mørke årstid kun tællepråse på bordene som belysning.

Forældrebetalingen fastsattes til 1 rdl. i ældste klasse og 5 mark i yngste klasse pr. måned, og skolen begyndte undervisningen i eftersommeren 1860.

Selv med den ret beskedne betaling, var det kun de lidt bedre stillede borgere, der havde råd til at sende deres børn i Fællesskolen eller Realskolen, som den snart kom til at hedde i daglig tale, men der skulle dog være en mulighed for at optage drenge fra ubemidlede hjem.

»Af Hensyn til de betydelige Legater, der ere skjænkede til saavel Trinitatis som Michaelis Borgerskole med den udtrykkelige Bestemmelse, at disse Midler skulle anvendes til at skaffe fattige Børn en Oplysning lige med velhavende Børn«, finder kommissionen, at der skal anvendes en del af legatmidlerne til fripladser i Fællesskolen, nemlig »8 Fripladser for Trinitatis og 12 for Michaelis Sogne, og at der næppe vil findes et større Antal af fattige og tillige fortrinligen begavede Børn paa en og samme Tid blandt drenge i den fattige Almuestand«.

Der oplyses intet om, hvilket dybindigt kriterium der var lagt til grund for denne udregning.

Drengeklasser - Pigeklasser

På ét punkt kom udvalgsarbejdet til at betyde en ændring af dagligdagen i de to borgerskoler: der gennemførtes en deling af børnene efter køn, idet der nu oprettedes drenge- og pigeklasser, dog ikke på det yngste klassetrin. I udvalget var man enige om at undlade en deling, men i den samlede kommission blev en ændring vedtaget med det lavest mulige flertal, 5 for deling, 4 for bevarelse af gældende praksis. Delingen kom ikke desto mindre til at gælde for det fredericianske offentlige skolevæsen gennem mere end 70 år.

Argumenterne for og imod deling efter køn giver et interessant indblik i periodens sociale og etiske holdninger. Flertallet anfører, at der gives børnene for megen lejlighed til, i særdeleshed i fritiden, at omgås hinanden med mere end ønskelig frihed, til skade for deres moralske opdragelse. En deling ville i øvrigt være af stor hjælp for de fattige og mindrebemidlede forældre, når drengene kunne gå i skole om formiddagen og pigerne om eftermiddagen. Underforstået, at drengene så

lettere kunne udfylde en arbejdsplads, når de var fri fra kl. 11 (der var stadig kun 3 timers daglig undervisning).

Med hensyn til det skadelige for børnenes moralske opdragelse, da »maae minoriteten holde sig til den Overbeviisning, at den klosteragtige Kjønssondring i Almue Skolerne fremtræder som en unaturlig og skadelig Skilsmisse, der kun quæler Vanarten istedetfor at hjælpe og understøtte Hjemmene og Samfundet med at opdrage den unge Slægt i Høviskhed og gode Sæder«.

Fællesskolen kørte ret hurtigt af sporet. Ganske vist var elevtilgangen stor. I 1866 måtte man oprette 4 klasser, altså 2 spor. Lærerboligen blev nedlagt, hvorved man fik et ekstra klasselokale. Men 3 lokaler til 4 klasser gav store skemalægningsproblemer.

Fællesskolen blev hurtigt »den fine skole«, omend ikke helt så fin som Det lærde Institut, og da forældrebetalingen var overkommelig for mange, pressede forældrene på for at få deres børn optaget i »Realskolen« allerede fra 8-års alderen, enten gennem forberedelse i f.eks. Jomfruerne Andersens Børneskole eller et af de øvrige private undervisningsinstitutter. Nogle af lærerne ved borgerskolerne oprettede endog en forberedelsesklasse, og mange børn af bemidlede forældre gik direkte ind i Fællesskolens 1. klasse helt udenom borgerskolen. Det var en absolut uønsket udvikling.

Dels på grund af denne uheldige udvikling, dels på grund af det stigende børnetal, især i Trinitatis sogn, måtte byråd og skolekommission tage skolevæsenets forhold op til fornyet overvejelse, og i begyndelsen af 1870'erne blev et nyt udvalg nedsat med den opgave at udarbejde en plan til en reform af det fredericianske skolevæsen.

Borgerskolen for drenge - Borgerskolen for piger

Befolkningstilvæksten i Trinitatis sogn var steget så stærkt, at skolen her i 1871 havde 350 elever og klasser med op til 70 børn, hvorimod Michaelis skole kun havde 190 elever og en klassekvotient på 31. Fællesskolen havde på det tidspunkt 65 elever. På grund af den skarpe sognedeling havde en udjævning i klassekvotienterne ved flytning af elever fra den ene skole til den anden ikke været mulig.

Aar	Trinit.		Michael.		Alt		Aar	Trinit.		Michael.		Alt	
1816	747	40	657	16	1404	56	1845	568	„	400	„	968	„
1817	725	80	643	22	1369	6	1846	518	„	346	„	864	„
1818	1075	12	813	92	1889	8	1847	448	„	150	„	598	„
1819	294	62	278	23	572	85	1848	688	„	150	„	838	„
1820	„	„	„	„	„	„	1849	600	„	„	„	600	„
1821	„	„	„	„	„	„	1850	700	„	„	„	700	„
1822	„	„	„	„	„	„	1851	700	„	680	„	1380	„
1823	„	„	„	„	„	„	1852	800	„	600	„	1400	„
1824	65	„	67	„	135	„	1853	600	„	200	„	800	„
1825	„	„	„	„	„	„	1854	200	„	„	„	200	„
1826	984	61	479	55	1463	20	1855	400	„	100	„	500	„
1827	239	2	113	2	352	4	1856	300	„	150	„	450	„
1828	719	48	„	„	719	48	1857	860	„	730	„	1590	„
1829	512	10	327	32	839	42	1858	750	„	750	„	1500	„
1830	750	59	332	40	1083	3	1859	500	„	500	„	1000	„
1831	754	62	332	88	1087	54	1860	436	„	564	„	1000	„
1832	692	62	163	64	856	30	1861	1450	„	1250	„	2700	„
1833	522	38	150	48	672	86	1862	1000	„	650	„	1650	„
1834	527	21	144	88	672	13	1863	1100	„	1000	„	2100	„
1835	517	95	142	16	660	15	1864	1600	„	1300	„	2900	„
1836	610	50	452	64	1063	18	1865	1350	„	1300	„	2650	„
1837	522	42	280	„	802	42	1866	1222	„	1145	„	2367	„
1838	522	„	213	40	735	40	1867	1500	„	1290	„	2790	„
1839	523	66	135	80	659	50	1868	1700	„	1400	„	3100	„
1840	522	„	286	2	808	2	1869	1850	„	1400	„	3250	„
1841	522	„	226	„	748	„	1870	1850	„	1600	„	3450	„
1842	522	„	401	„	923	„	1871	1875	„	1610	„	3485	„
1843	522	„	401	„	923	„	1872	2000	„	1350	„	3350	„
1844	522	„	390	„	912	„							

Frederitia, den 4de April 1872.

Den betydelige forskel i skoleskatten i de to sogne fremgår tydeligt af denne oversigt fra kommissionsbetænkningen af 24. 4. 1873.

I april 1873 fremlagde udvalget et meget omfattende og velgennemarbejdet forslag.

Det gamle tilsyneladende uløselige problem omkring de 2 sogneskolers separate økonomi løste pludselig sig selv via en ny lovgivning vedr. den kommunale beskatning. Kommunalbeskatningsloven betød nemlig en ligelig fordeling af skoleskatten på alle beboere, og dermed var det 200-årige sogneskel i skolemæssig henseende ophævet.

Udvalget foreslog derfor

1) nedlæggelse af Fællesskolen og en udbygning af de to sogneskoler
   eller
2) nedlæggelse af alle tre bestående skoler og opførelse af en ny bygning til én stor almenskole.

Det sidste forslag var så ganske klart udvalgets foretrukne. Det lod udarbejde et projekt og indhentede et overslag over byggeudgifter. Som byggegrund foreslog man et område mellem Gothersgade og Prinsessegade nord for Sjællandsgade (Ryes Plads).

Nok var det gamle skole-sogneskel faldet, men sognenavnene var dybt rodfæstede. Kommissionen fandt, at det ville være passende at kalde den projekterede almenskole »Trinitatis og Michaelis forenede Borgerskoler«.

Der skulle imidlertid gå 25 år, inden en ny almenskole blev opført nogle få hundrede meter længere mod øst - Købmagergades skole.

Udvalget understregede i sit forslag, at det ville

være at kaste pengene bort, hvis man lappede på sogneskolernes gamle bygninger.

Byrådet valgte at lappe. Fællesskolen blev nedlagt, og de to sogneskoler blev som tidligere nævnt ombygget og udbygget, først i 1876 og senere i 1882.

Delingen i drenge- og pigeklasser blev nu mere udtalt end tidligere. »Samkvemmet mellem Drenge og Piger er uundgaaeligt ved den samtidige Brug af Skolens Lokaliteter. Lærerne erklærer, at dette kan drage i moralsk Henseende uheldige Følger efter sig, saa det turde være overflødigt nærmere at udvikle dette Punkt«, hedder det i udvalgets betænkning.

Trinitatis skole, herefter kaldet Danmarksgades skole, blev drengeskole, og Michaelis skole, herefter kaldet Vendersgades skole, blev pigeskole. I

Religion: 1. Kl.: Bibelhistorie efter Fortælling: det gl. Test. indtil Dommerne, af det n. Test. Jesu Barndomshistorie. 2. Kl.: Det gl. Test. fra Dommerne indtil det babyloniske Fangenskab og af det n. Test. Jesu Undergjerninger (uden Vog). Psalmevers læres udenad og synges med Børnene. 3. Kl.: Bibelhistorie efter Balslevs Bog: hele det gl. Test., og af det n. Test. Jesu Lidelseshistorie. Katekismus: de 10 Bud og nogle Skriftsteder. Psalmer læres udenad. Klasse 4 A: (1. Aar): Bibelhistorie: hele det n. Test. Katekismus: om Synden og 1. og 2. Troesartikel; (2. Aar): Bibelhistorie: det gl. Test. repeteres. Katekismus: den 3. Troesartikel og Bønnen. Klasse 4 B: Bibelhistorie som 4 A. Katekismus (1. Aar): om Synden og de 3 Troesartikler; (2. Aar): Bønnen samt Daaben og Nadveren. 5. Kl.: Her gjennemgaas hele Luthers Katekismus efter Balslev; ved Undervisningen i det n. Test.s Bibelhistorie lægges Læsningen af enkelte Stykker af selve Bibelen til Grund, og af det gl. Test. fortælles det vigtigste mere udførligt, end det findes i Balslevs Bibelhistorie. Desuden fortælles her nogen Kirkehistorie.

Dansk og Skrivning: 1. Kl.: Stavning og Læsning af lette Læsestykker. Øvelse i Skrifttræk med Pen. 2. Kl.: Læsning (5 T.): Korlæsning og Stavning, Oplæsning (enkeltvis) af lette Læsestykker, hvis Indhold forklares og gjenfortælles. Retskrivning (2 T.): Afskrivning og Diktat i Forbindelse med Udenadslæsning. Skrivning: Store og smaa Bogstaver, hvis Sammenskrivning indøves ved Retskrivningen. 3. Kl.: Læsning (3 T.): Fortsættelse af 2. Kl.'s Undervisning (en vanskeligere Bog), Fremsigelse af udenadlærte Vers. Retskrivning (2 T.): Diktat samt Afskrivning som Hjemmearbejde. Skrivning: Øvelse i Skrivning af enkelte Ord. 4 Kl.: Læsning (2 og 3 T.): Fortsættelse af Undervisningen i 3. Kl. samt Kjendskab til de vigtigste Ordklasser og Grundbegreberne af Sætningslæren. Fremsigelse af udenadlærte Vers. Retskrivning (2 T.): Diktat og Gjengivelse efter Fortælling eller Forelæsning. Skrivning: Indøvelse af Sammenskrift. 5. Kl.: Læsning (3. T.): Foruden Vogslæsning Indøvelse af Form- og Sætningslæren, dog kun forsaavidt det tjener til at skulle Retskrivningen, og lidt Kjendskab til vore vigtigste Forfattere. Retskrivning (2 T.): Gjenfortælling samt lettere frie Udarbejdelser, navnlig som Hjemmearbejde. Skrivning: Frie Skriveøvelser o: uden Forskrift.

Regning: 1. Kl.: Tavleregn. (2 T.): Addition og Subtraktion med ubenævnte Tal indtil 1000 samt Multipl. med trecifr. Tal til Multiplikant og 1 Ciffer til Multiplikator. Hovedregn. (2 T.). Øvelse med Tallene fra 1—100 i alle 4 Regningsarter (uden Tal.). 2. Kl.: Tavleregn. (2 T.): de 4 Regningsarter i uben. Tal. Hovedregn.: de begyndte Øvelser i 1 Kl. fortsættes med større Tal, og lette Beregninger med ben. Tal i alle 4 Specier foretages. 3. Kl.: (her benyttes Hansens-Regnebog): Tavleregn. (2 T.): de 4 Specier i ben. Tal. Hovegregn. (1 T.): Regulabetri o: Multipl. og Division i ben. Tal med lette indklædte Opgaver. Brøkregn. forberedes. 4. Kl.: (samme Regnebog): Tavleregn. (2 T.): de 4 Spec. i Brøk samt Regulabetri med hele Tal og Brøk. Hovedregn. (2 T.): de tidligere Øvelser gjentages og fortsættes, især med Brøk. 5. Kl.: Tavleregn. (3 T.): Decimalbrøk, Procent-, Delings- og Blandingsregning samt Møntberegning, om muligt Rodudtragning samt Fladers og Legemers Beregning. Hovedregn. (1 T.): Lignende Beregninger, dog med mindre Tal og mindre sammensatte Forhold. — Det bemærkes, at Øvelserne i Hovedregning her som i alle de andre Klasser stedse maa gaa forud for Tavleregningen, idet Forholdene derved klares for Eleven og Tavleregningen saaledes ej blot bliver en mekanisk Færdighed.

Historie: 3. Kl.: Sagnhistorie (fortalt) 4. Kl. B: de vigtigste Begivenheder af Middelalderens og den nyere Historie for vort Fædrelands Vedkommende efter Fortælling (støttet til en mindre Lærebog). 4. Kl. A: Vort Fædrelands Historie indtil 1660 fyldigere fremstillet end i Kl. 4 B (ligeledes støttet til en Lærebog). 5. Kl.: Fortsættelse af Fædrelandshistorien indtil vore Dage samt Repetion af det tidligere Læste (Lærebog bruges). Dertil Fortællinger af Verdenshistorien, navnlig den nyeste Tids Historie.

Geografi: 3. Kl.: Danmark. 4. Kl. A: Jordklodens fysiske Forhold samt Europa (Omfang Erslevs Nr. 3). 4. Klasse B: Europa med Undtagelse af Danmark efter en mindre Maalestok, de fremmede Verdensdele, dog nærmest disses fysiske Beskaffenhed og lidt Kjendskab til de Folkeslag, der bebo disse Verdensdele (Danmark repeteres), støttet til Erslevs lille Geografi (almindelig Geografi). 5. Kl.: De fremmede Verdensdele efter Erslevs Nr. 3 og Gjenlæsning af hele Europa.

Naturkundskab: 3. Kl.: De vigtigste Pattedyr. Kl. 4 A: Fuglene, et Udvalg af de øvrige Hvirveldyr, Leddyr (især Insekterne) samt de befjendteste lavere Dyr. Kl. 4 A: Fuglene, et mindre Udvalg af de andre Hvirveldyr og øvrige Dyreracker med særlig Hensyn til de indenlandske Arter; desuden lidt Plantelære, hvori der undervises om Sommeren for at kunne gjøre Undervisningen anskuelig. 5. Kl.: Naturhistorie (2 T.): Repetition af det tidligere Læste om Dyrene samt Plantelære i et mindre Omfang. Naturlære (2 T.): Legemernes Ligevægt og Bevægelse, Lyden, Lyset, Varmen, Magnetismen og Elektriciteten; desforuden lidt om Verdensbygningen (Himmellegemerne).

Tegning: Kl. 4 A: Tegning af plane Konturer efter Forlegning. Kl. 5: Tegning efter større Konturer og om muligt efter fritstaaende Legemer og Gipsornamenter.

Sang: 3. 4. og 5. Kl. i 2 Afdelinger, hver 2 Timer ugentlig.

Uddrag af læseplanen fra kommissionsbetænkningen 1873. Dens udformning synes stort set at have været Erik Johansens værk.

den approberede skoleplan bibeholdtes dog fællesundervisning i den såkaldte forberedelsesskole, 1. og 2. klasse.

Fredericia Borgerskolers Aarsprøve

afholdes fra Mandag den 27de Marts til Lørdag den 1ste April. Elevernes Forældre og Værger, samt enhver, der interesserer sig for Borgerskolerne, indbydes til at overvære denne Prøve.

Nye Elever optages **Lørdag den 1ste April Kl. 9-12.** Opmærksomheden henledes paa, at Børn, der have fyldt **det 6te Aar, kunne** optages, og, at den næste Optagelse først finder Sted om et Aar. Børnenes **Vakcinationsattester** maa forevises ved Optagelsen.

P. Bielefeldt. **Erik Johansen.**

Fredericia.

Byens Borgerskoler afholde i denne Uge deres Aarsprøver i Henhold til de udsendte Examensprogrammer. Vore Borgerskoler have i den senere Tid faaet Ord for at staa paa et særdeles respektabelt Standpunkt med Hensyn til Undervisningens Omfang og Intensitet. Der er nu Lejlighed til at forvisse sig om, i hvilken Grad denne Omtale er begrundet, ved at efterkomme den af Dhrr. Skoleinspektører i Bekjendtgjørelsen fremsatte Indbydelse til enhver, der interesserer sig for Skolerne, om at overvære Prøverne.

Annonce og redaktionel artikel i »Fredericia Avis« 27. marts 1882. Bielefeldt var inspektør ved Vendersgades skole, Johansen ved Danmarksgades skole.

På det pædagogiske felt skete der visse forbedringer. Det var så absolut et fremskridt, at der nu indførtes 5 klassetrin, således at den store aldersspredning i klasserne blev reduceret. Også timetallet blev forøget, og endelig blev der udarbejdet en detaljeret læseplan for hvert fag, vistnok den første ved skoleväsenet. Læseplanen var ens for drenge og piger, bortset fra at drengene fik gymnastik, mens pigerne havde håndarbejde.

Ingen af skolerne havde gymnastiksal, kommunen lejede sig ind i garnisonens eksercerhuse, det nye ved Østerstrand og det ældre i Gothersgade, der lå omtrent på det sted, hvor rådhusfløjen indeholdende rådhussalen nu ligger.

Om sommeren badede drengene ved Østerstrand. Fra 1884 måtte man nedskære antallet af gymnastiktimer, da militæret ikke længere kunne afse eksercerhuse i det omfang, skolerne havde behov for. Der fremkom derfor planer om opførelse af et kommunalt gymnastikhus, men planen blev først realiseret, da man i forbindelse med bygningen af Købmagergades skole i 1898 opførte »Gymnastikhuset« ud mod Sjællandsgade.

Børnenes placering efter reformens gennemførelse fremgår af flg. skema:

Klasse	1 A	Børn i Alderen			indtil 8 Aar.	Timetal	18.
"	1 B						
"	2 A	"	"	fra	8— 9 "	"	18.
"	2 B	"	"	"	8—10 "	"	18.
"	3 A	"	"	"	9—10 "	"	20.
"	3 B	"	"	"	10—12 "	"	20.
"	4 A	"	"	"	10—12 "	"	22.
"	4 B	"	"	"	12—14 "	"	22.
"	5	"	"	"	12—14 "	"	26.

»A - Klasserne skulle samle de flinkere, flittigere og opmærksomme Børn, som ere istand til at gjennemgaa de tre nederste Trin paa 1 Aar hvert, saa at de med deres fyldte 10de Aar ere naaede til 4de Klasse. Derefter have disse endnu den toaarige 4de Klasse A og den toaarige 5te Klasse at gjennemgaa indtil Konfirmationsalderen. Derimod samles i Klasserne B de svagere begavede Børn og de, som staa tilbage ved Forsømmelse, altsaa de, der ere Oversiddere og ere for gamle til at gjennemgaa det 5te Trin«.

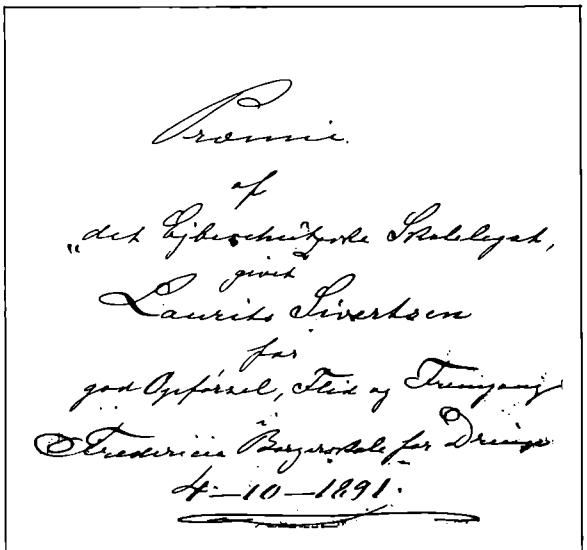
Præmie
af
"det Gyldenhøjske Skolelegat,"
givet
Laurits Sivertsen
for
god Opførsel, Flid og Fremgang
i Fredericia Borgerskole for Drenge
4—10—1891.

Flidspræmie (»Stanleys Reiser«).

B-klasserne blev hurtigt opfattet som sinkeklasser, og 4 B blev for mange elever øverste klasse.

Timeplanen så således ud:

	1. A	1. B	2. A	2. B	3. A	3. B	4. A	4. B	5
Religion . .	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Dansk	7	7	7	7	5	5	4	5	5
Regning . .	4	4	4	4	3	3	4	4	4
Skrivning . .	4	4	4	4	3	3	2	2	2
Historie . . .	„	„	„	„	3	3	2	2	3
Geografi . .	„	„	„	„			2	2	2
Naturkundsk.	„	„	„	„	1	1	2	2	4
Tegning . .	„	„	„	„	„	„	2	„	2
Sang	„	„	„	„	2	2	2	2	2
	18	18	18	18	20	20	22	22	26

I 3., 4. og 5. klasse havde drengene gymnastik og pigerne håndgerning.

Delingen af børnene i A og B klasser blev begyndelsen til den senere endnu større opsplitning efter evner og standpunkt i A, B, C og D klasser i drengeskolen og a, b, c og d klasser i pigeskolen. Ordningen gjaldt frem til gennemførelsen af 1937-skoleloven.

Pogeskolerne

Mange børn begyndte deres kundskabstilegnelse allerede i femårsalderen i en pogeskole, hvor de fik begyndelsesgrundene i læsning, skrivning og regning og måske fik fortalt lidt bibelhistorie.

Forældrene håbede så, at deres børn gennem forberedelsen kunne kvalificere sig til optagelse i A klassen lige fra skolestarten.

Ved indskrivningen til borgerskolens 1. klasse blev børnene stillet over for små mundtlige prøver i f.eks. stavning, læsning eller tal- og bogstavskrivning, og alt efter deres forkundskaber blev de placeret i A eller B klassen.

I Fredericia, som i alle andre købstæder, har der gennem årene eksisteret et utal af pogeskoler, madam Kragelunds, madam Madsen, fyrværker Lynges, madam Petersens, von Mühlens o.s.fr. En af de sidste pogeskoler var fru Fridolphs, der lå på hjørnet af Riddergade og Prinsensgade. Ældre fredericianere kan stadig berette om deres første lærdomstilegnelser hos hende.

Det vil være rigtigst at erindre om, at det var gængs opfattelse til langt ind i dette århundrede, at børnene skulle være i besiddelse af visse elementære færdigheder, når de begyndte i skolen.

I 1860'erne skriver skolekommissionen således i en betænkning:

»Betingelserne for at optages i den laveste Klasse af de almindelige Borgerskoler mener vi at maatte stille således, at et Barn kan stave med Færdighed lette danske Ord udenad, læse nogenlunde indenad i en let dansk Bog, og skrive Bogstaver og Tal paa Tavle. Disse Betingelser troe vi uden Vanskelighed at kunne faa opfyldte ved at have Tilsyn med et Antal allerede bestaaende Pogeskoler rundt om i Byen, til hvilke alle Smaafolks Børn kunne henvises«.

Den nye skole ved torvet

Først i 1883 efter at udvidelsen på de to skoler var tilendebragt, kunne skolereformen i sin helhed føres ud i livet. Det blev imidlertid hurtigt klart, at ombygningen af de to gamle sogneskoler var en lappeløsning.

En af de drivende kræfter bag 1883-skolereformen havde været lærer Erik Johansen ved Danmarksgades skole, en dynamisk personlighed, der kom til at præge byens skolevæsen gennem mere end 40 år, i en periode også medlem af Danmarks Lærerforenings hovedbestyrelse.

Johansen var i 1860 blevet ansat ved Michaelis skole som 4. lærer, i 1862 blev han andenlærer ved Trinitatis skole og senere denne skoles overlærer. Han blev lærerrepræsentant i kommissionen 1872-73, og det fortælles, at han allerede ved dens første møde forelagde en færdigudarbejdet plan til en skolereform for byens skolevæsen.

Johansen underviste både ved borgerskolernes fælles øverste afdeling og ved Trinitatis skole, og han følte, at der skete stor uret mod de børn, der måtte nøjes med 3 timers daglig undervisning i borgerskolen, mens økonomisk bedre stillede forældre kunne skaffe deres børn en grundigere undervisning mod betaling.

Ved reformen blev betalingsskolen nedlagt, mens forslaget om opførelse af en centralt beliggende almenskole, som Johansen havde kæmpet energisk for, blev skrinlagt.

Flere og flere indså efterhånden, at kommissionens mindretal havde haft ret, og i 1898 påbegyndtes opførelsen af »den nye skole ved torvet«.

Erik Johansen blev den nye Købmagergades skoles første overlærer, og ved skolens indvielse 19. april 1900 udtalte han:

Ved denne lejlighed skal det udtales højt, at vi her i byen er gået i spidsen for skolevæsenet, idet vi har bygget på et grundlag, der er det eneste retfærdige. Her er intet, der skiller. Her er ikke nogen bygning til en skole for dem, der har råd til at betale og en for dem, som ikke har råd. Thi det er en ordning, der river ned.

Det er med sorg og bitterhed, at vi har set, at forbud mod børns arbejde i fabrikker ikke er blevet gennemført. Det er med bitterhed, vi ser, at børn bliver misbrugt i fabrikker, ved mælkevogne etc., så de ikke er tjenlige til at modtage undervisning, når de kommer i skole. Jeg vil håbe, at der bliver mere tid tilovers for skolen og mindre for fabrikkerne.

En bedre indledning til det nye århundredes folkeskole kan vel næppe tænkes.

Kildemateriale:

Skolekommissionens indkomne breve m.v. 1814-1827, Landsarkivet.

Skolekommissionens forhandlingsprotokoller 1827-1903, Landsarkivet.

Skoleudvalgets forhandlingsprotokol 1874-1909, Landsarkivet.

Dagbøger for Trinitatis borgerskole 1833-1846. Landsarkivet.

Michaelis kirkeværgeprotokol 1724-1848.

Liber daticus, Michaelis kirke 1840'erne, lokalhistorisk arkiv.

Lokale aviser m.m., lokalhistorisk arkiv.

Private notater vedr. Danske Skole i 1700-tallet. v/ lektor A. Hemmingsen.

Vort Skolevæsen, nogle Ord til Fredericias Indvaanere, Kommunalbestyrelse og Skolekommission af Viggo Götzsche, 1867.

Forslag til Omordning af det kommunale Skolevæsen i Fredericia afgivet af en Kommission 28. April 1873.

Skolevæsenets årsberetning 1917-18.

Vejle amts årbøger.

Berg Vilh., Fredericia Kultur- og ældste Historie, 1883.

Bønnelycke H. G., Nogle Erindringer fra Fredericia 1830'erne og 1840'erne.

Hansen H. C. F., Sct. Michaelis Kirkes Historie, 1943.

Hemmingsen A., Fredericia Gymnasiums Historie 1656-1701, 1956.

Housted Erik, Til rigernes forsvar gavn og bedste, 1979.

Jørgensen J. O., Industriens historie i Danmark 1730-1820, 1975.

Matthiessen Hugo, Fredericia 1650-1760, 1911.

Matthiessen Hugo, Fæstning og Fristed, 1950.

Wilse, Fuldstændig Beskrivelse af Stapel-Staden Fridericia, 1767.

Købmagergades skole, set fra Akseltorv 1904, den første i rækken af de mange fredericianske skoler bygget i 1900-tallet.

Om skolebyggeri 1900-1984

Af Ove Søjbjerg Pedersen.

Skolerne skal i deres bygning være »*anseeligere* end almindelige huse«; således skriver biskop Herslev i indstillingen til Frederik den IV om opførelse af Rytterskolerne i 1721. Og der findes vel stadig folk, som synes, at en offentlig bygning som et rådhus eller en skole skal være en »anseelig« bygning, som ligesom indgyder en vis respekt.

Anseelse og prestige er ord, som i den senere

Købmagergades skole, (Dalegade-bygningen) set fra syd. Dominerende i bybilledet.

Egumvejens skole. Pedellen i centrum.

Egumvejens skole. I stil som det omkringliggende boligkvarter.

Skansevejens skole fra begyndelsen af 1960'erne.

tid kun anvendes sjældent, og måske mest med modsat fortegn; men begreberne har dog stadig værdi.

Kommunalreformen fra 1970 og de seneste folkeskolelove har nødvendiggjort anvendelsen af andre ord; men jeg tror stadig, at skolens bygninger - og ikke mindst disse bygningers beliggenhed i lokalsamfundet - fortsat spiller en betydelig rolle i opfattelsen af skolens samfundsmæssige placering.

Skiftende tiders skolebyggeri, som også kan iagttages i Fredericia kommune, fremviser et nøje samspil mellem de samfundsidealer og den samfundsstruktur, som præger tiden, på den ene side, og folkeskolen, som et produkt af de selv samme kræfter, på den anden side. Enhver folkeskolelov har sat sig sine spor i byggeriet, endog selv om dette ikke er tilstræbt.

På en rundtur til de fredericianske skoler kan

man iagttage den arkitektoniske og pædagogiske udvikling i alle dens nuancer fra århundredskiftet og til dato. Arkitektonisk lægger man mærke til, at skolebygningen i stilen som regel er udformet som det omgivende boligbyggeri.

Aulaskolen og korridorskolen, bygget i 2-3 etager, blev den almindelige skoletype i årene umiddelbart før 2. verdenskrig og helt frem til slutningen af 40'erne. 6. Juliskolen (tidligere gymnasium), Egumvejens- og Treldevejens skoler er typiske eksempler på denne byggeform.

I den samme periode udvikler centralskoletanken sig i landkommunerne. Flere to-, tre- eller fireklassede lokalskoler nedlagdes til fordel for opførelse af en centralskole - dog ofte under voldsomme protester fra lokalsamfundene.

Det er interessant at bemærke, at centralskolerne ofte placeredes i sognekirkens umiddelbare

Treldevejens skole, aulaskole.

Herslev - kirke og skole.

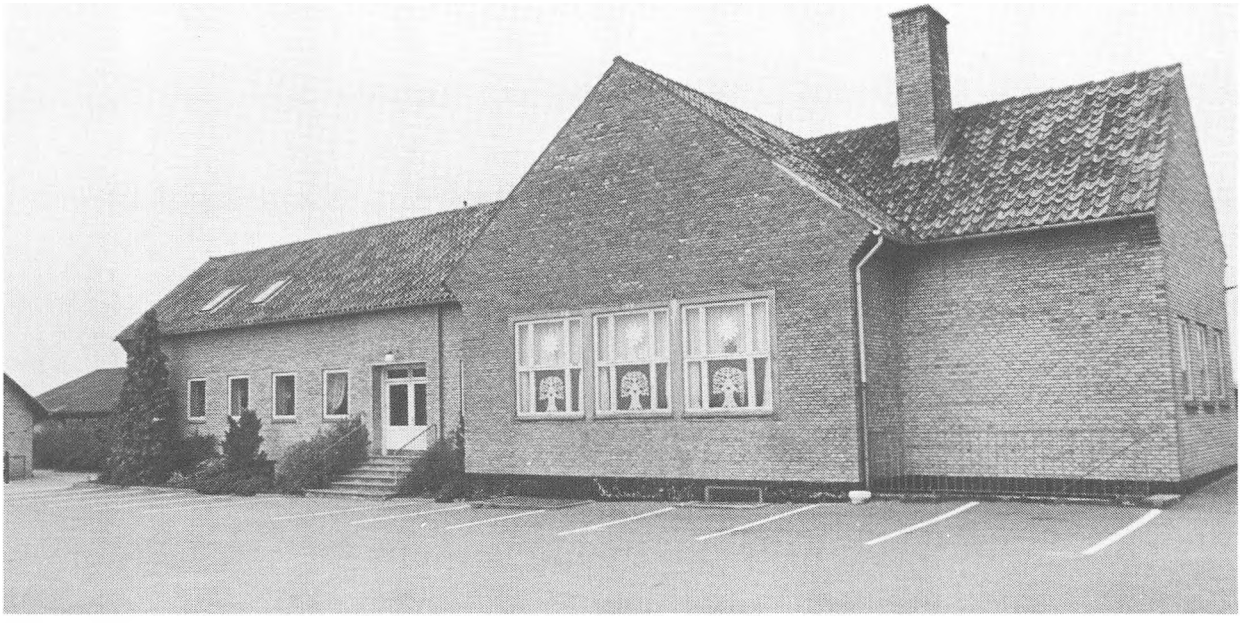

Sognegården i Bøgeskov.

Taulov. Fynsplan.

nærhed. Måske i håbet om, at kirken og skolen skulle skabe en fællesskabsfølelse for den sammenbragte befolkning, der ofte var kendetegnet af stærke individuelle holdninger. Erritsø-, Taulov- og Herslev centralskoler har alle afløst en række småskoler i årene fra 1954-1961.

Hvor vanskeligt det har været for lokalsamfundene at blive enige om i fællesskab at placere og bygge en skole, har man nok et bevis på i Trelde og Egeskov. Her nøjedes man med at være fælles om en sognegård i Bøgeskov, hvor der kun var undervisning i 1937-lovens nye fag: husgerning og sløjd, og så kunne beboerne i de to områder ellers hver for sig benytte sognegården fortsat til foreningsliv og familiefester. Den øvrige undervisning fortsattes i Egeskov- og Trelde skole, til Bøgeskov skole byggedes i 1975.

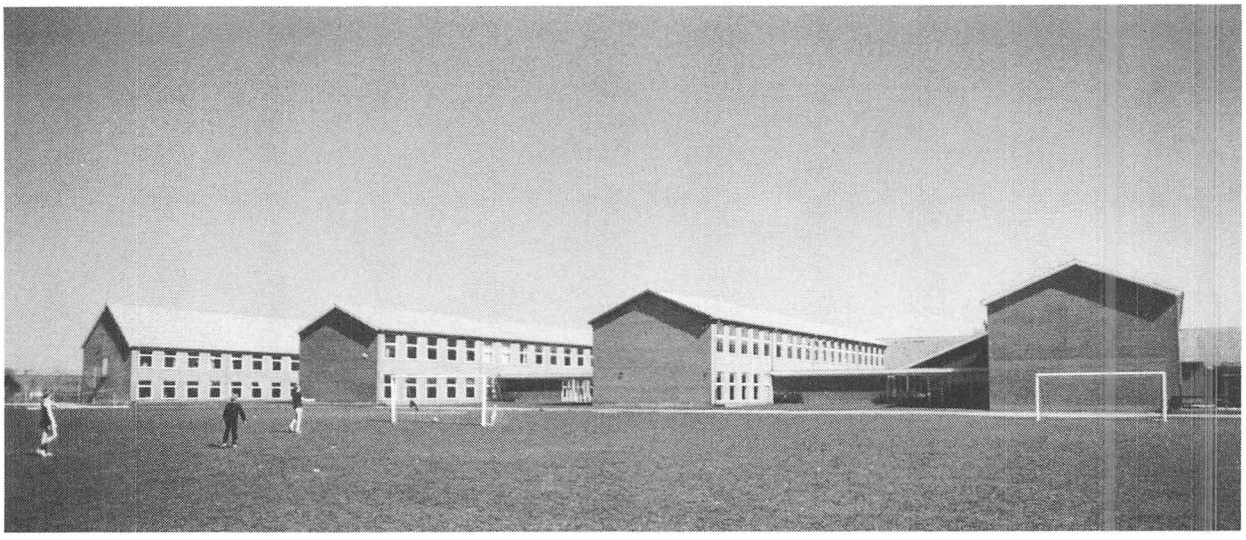

Erritsø centralskole. Typisk kamskole.

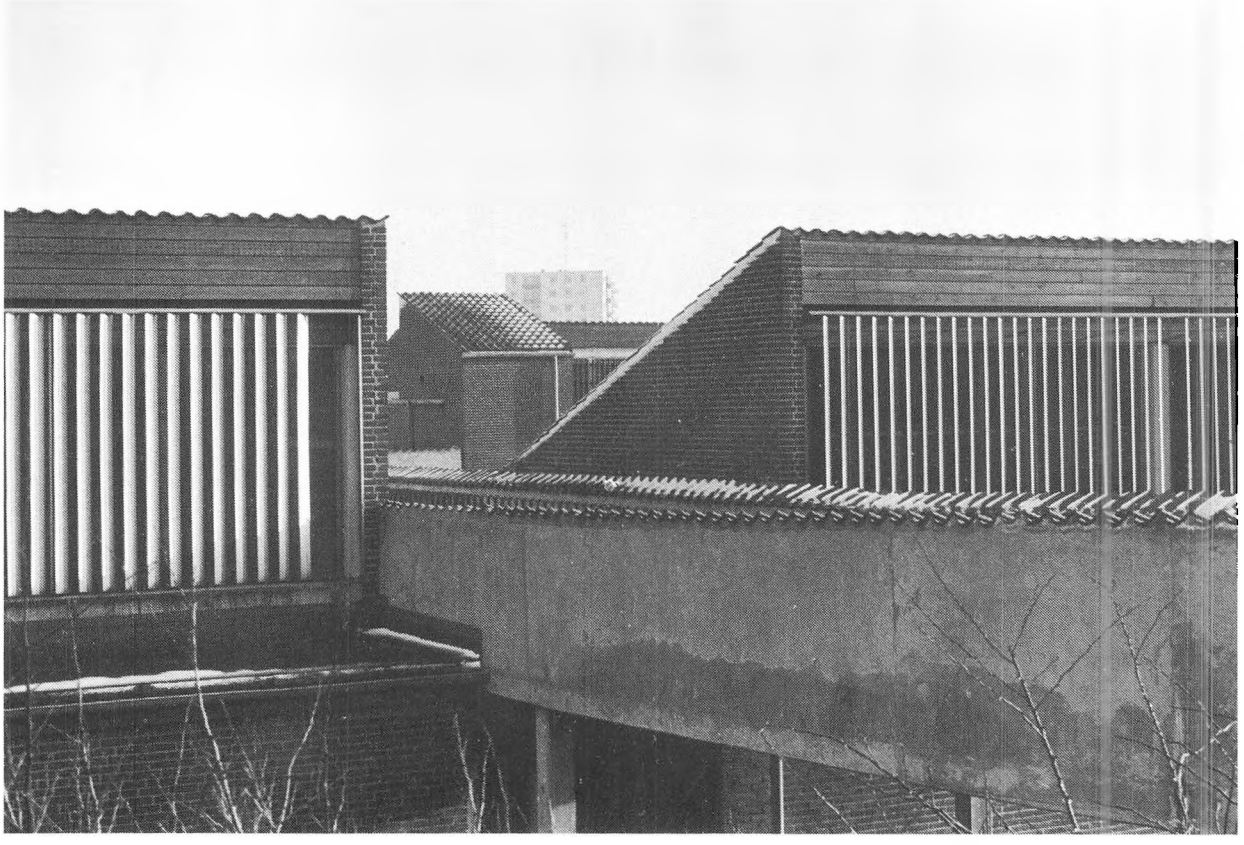

Alléskolen. En luksusskole?

Udviklingen i dansk skolebyggeri har i nogen grad været bestemt af typetegninger og byggecirkulærer. Fynsplanens typebyggeri ses i en tilbygning ved Taulov skole fra 1969.

Sidst i 1950'erne blev ètplanskolen, kamskolen, den foretrukne byggeform. Den 4-sporede skole anbefales som den billigste i opførelse og drift. Et stort pædagogisk minus var det dog, at elevtallet ofte var 1000-1200. Således har elevtallet på Skansevejens skole i 1971 været 1054.

Skjoldborgvejens- og Skansevejens skoler samt Erritsø centralskole er typiske kamskoler. Denne skoletype dannede grundlaget for projekteringen af Allèskolen i 1970. Resultatet blev, hvad der nærmest må betegnes som et luksusbyggeri, hvilket heller ikke undgik at give anledning til pædagogiske og politiske sammenstød i opførelsesfasen.

Forinden Allèskolen var færdigbygget, stillede en ændret pædagogisk holdning - præget af lærersamarbejde og elevfællesskab - krav til muligheden for åbenplanundervisning. Dette byggeafsnit på Allèskolen blev begyndelsen til klyngeskolebyggeriet i Fredericia.

Tilbygninger til Skærbæk, Taulov, Egumvejens- og Treldevejens skoler samt Bredstrup-Pjedsted fællesskole er bygget som klynger, ligesom Bakkeskolen og sidst Lyng skole er nybygget som klyngeskoler, udviklet i takt med de pædagogiske ideer og krav.

De nuværende 15 skoler i	Fredericia kommune	Opførelsesår
	Købmagergades skole	1900
	Egumvejens skole	1938
	6'juli-skolen (gl. gymnasium)	1940
	Treldevejens skole	1952
	Skjoldborgvejens skole	1954
	Skærbæk skole	1954
	Taulov centralskole	1954
	Erritsø centralskole	1958
	Bredstrup-Pjedsted fællesskole	1960
	Herslev centralskole	1961
	Skansevejens skole	1962
	Allèskolen	1971
	Bakkeskolen	1975
	Bøgeskov skole	1975
	Lyng skole	1980

Lyng skole. Sidste skud på stammen.

Skole- og lærerforhold i Erritsø i 1700- og 1800-tallet

Af Tommy Hansen.

Så langt tilbage som i 1471 havde man i Erritsø en skoleholder ved navn Mikkel Degn. Herfra er der så et spring frem til 1661, hvor Søren Pedersen bliver kaldet til embedet. Der har nok i de mellemliggende år været mange andre skoleholdere, men det har ikke været muligt at finde frem til deres navne, samt hvornår de har virket i Erritsø.

En helt afgørende begivenhed finder som bekendt sted i 1536, nemlig reformationen. Da dens første begejstring havde lagt sig, stod man overfor et stort reformarbejde. På det verdslige plan skulle mændene omkring hoffet og statsadministrationen, Kongens Kancelli, udforme en lovgivning for det nye samfund og reorganisere statens pengevæsen. På det gejstlige plan skulle de nye bisper omforme gudstjenesten og uddanne nye præster, der skulle lære at prædike evangeliet og udrydde de mange katolske tanker, der sad så dybt i sindet og prægede folkets dagligdag.

Hvad skolen angik, var man fortsat enige om, at dens vigtigste opgave var at opdrage børnene til gode kristne. Derfor blev hovedfaget fortsat religion, men også andre fag fandtes, så børnene »kan lære det, som høre og bevare et godt civilt og verdsligt regimente«.

Under Chr. IV 1588-1648 og Frederik d. III 1648-70 blev der kun oprettet ganske få skoler i Danmark. Det var først, da pietismen nåede fra Tyskland og hertil, at den krævede et nyt menneskesyn, nemlig at også den svage og fattige del af et lands befolkning talte med og havde krav på hensyn. Dette viste sig i første omgang ved en ny fattiglov i 1708, der bl.a. opmuntrede til at bygge skoler.

Allerede i 1670 blev kronens bøndergårde i det daværende Koldinghus amt udlagt til underhold for et nationalt udskrevet rytteri for hæren. Senere i tiden 1715-20 samledes ryttergodset omkring kronens større gårde i de såkaldte rytterdistrikter.

Erritsø hørte under Koldinghus. Formålet var helt klart militærtaktisk, men for beboerne i de pågældende distrikter betød det en kulturel gevinst. I 1720 var Den store Nordiske krig endt med et heldigt resultat for Frederik den Fjerde, og som et sandt pietistisk takoffer besluttede han, at der i Koldinghus amt skulle oprettes 25 af de i alt 240 rytterskoler. Disse skoler blev opført i årene 1721-27.

Den 28. marts 1721 lod Frederik den Fjerde »Publicere« sit gudelige forsæt, og begivenheden fik så stor betydning, at den 28. marts af mange betegnes som den danske folkeskoles fødselsdag.

I »Extraordinaire Relationer« fra maj 1721 hedder det bl.a.:

> »Denne store konge har vi også at takke for oprettelsen af skoler. Frederik den Fjerde, som foruden utallige andre prisværdige gerninger og ypperlige foranstaltninger i sin regeringstid, fornylig - for at fremme Guds ære og udrydde den vankundighed, der hersker hos almuen på landet - har ladet oprette skoler ved rytterdistrikterne, hvor ungdommen uden stor bekostning kan oplæres og øves i Gudsfrygtighed«.

Fra samme dag hedder det:

> »... har det behaget Hans Kongelige Højhed under sin Kongelige Hånd og Segl at udsende en Instruks, som enhver Skolemester i Rytterdistrikterne indtil videre skal rette sig efter i det Embede der er betroet ham som Skolemester«.
>
> 1. Han skal daglig holde Skole i det dertil indrettede og ham anviste Hus for alle Drenge og Piger i de Byer som er underlagt den pågældende Skole, og han skal ikke alene tage imod Bomænds, Husmænds og Indsidderes Børn, men også deres Tyende, når de forlanger det af ham.

Der er efter denne § 1 i instruktionen ingen tvivl om, at rytterskolen er for alle, men det har næppe været nogen god oplevelse at være barn af tyendet på en gård og skulle gå i skole med husbondens børn.

Også de fattige, de fader- og moderløse er der tænkt på:

> 2. Skulle der findes nogle fattige og forladte Fader- og Moderløse Børn som intet Tilholdssted har, men lever af Almisse, skal han også tage imod dem og ikke tage sig mindre af deres undervisning end af de andres.

Om skolemesterens tjenesteforhold står der at læse i instruktionens § 3:

> Så snart han tiltræder sit embede skal sognepræsten give ham *en nøjagtig og udførlig liste over alle børn og alt tyende i de byer* som hører under hans skole, for at han deraf kan se om alle børnene, såvel drenge som piger, flittigt søger skolen senest *så snart de er over fem år gamle.* Skulle nogen af børnene uden deres forældres vidende og imod deres vilje udeblive fra skolen, underretter han forældrene herom, som da straffer dem med ris; men holder forældrene selv deres børn hjemme skal *han straks anmelde det til præsten,* som kalder disse forældre op til sig og foreholder dem deres forseelse, hvorved de skal angive årsa-

gen til at børnene ikke oplyses i den saliggørende Guds-kundskab og intet lærer af det hvormed de til sin tid kan tjene deres konge og fædreland. Kan præsten ved disse formaninger ikke i almindelighed formå forældrene til at holde deres børn flittigt i skole, skal han uopholdelig indberette det til amtmanden, som straks skal råde bod herpå og efter sagens og omstændighedernes beskaffenhed drage omsorg for at forældrene bliver afstraffede, enten med pengemulkt eller med fængsel på vand og brød, eller, hvis forseelsen har gentaget sig tre gange, med offentligt skrifte.

Man fornemmer klart, hvem der er den »stærke« i dette, nemlig præsten. Her skal man i sin vurdering tage i betragtning, at Danmark på dette tidspunkt befandt sig i pietismens tidsalder.

Videre hedder det i instruktionens § 16 og § 17:

16. Når biskoppen engang hvert tredie år eller oftere besøger kirken og overhører ungdommen, så skal skolemesteren være til stede med alle de børn der går i hans skole, og han skal da inddele dem i forskellige klasser, først dem der blot har lært en eller flere af de fem dele i Luthers lille katekismus, dernæst dem der kan den hele katekismus uden forklaring, så dem der tillige har lært forklaringen og sentenserne, og endelig dem der desuden kan Davids syv bodssalmer. Når børnene således er stillet i orden kan biskoppen overhøre enhver i det de har lært, hvorunder skolemesteren hele tiden skal være til stede for at stå til regnskab, hvis der skulle være noget at udsætte på hans undervisning. Til dette formål skal biskoppen have ret til direkte at spørge ikke blot provsten, præsten og degnen, men endog hele menigheden, om de har noget at udsætte på skolemesteren, og hvis han enten er forsømmelig i sit embede eller er usømmelig i sit liv og levned, eller biskoppen hører klager over at skolemesteren ikke følger sin instruks, skal biskoppen sige det til provsten og præsten og irettesætte dem for at de har ladet en så uduelig skolemester sidde, som burde være afsat af amtmanden og dem, hvorefter de skal indberette det til amtmanden og uden videre proces afsætte ham.

17. Provsten skal også besøge kirken en gang hvert år og skal da på samme måde som når biskoppen hvert tredie år besøger kirken - hvorom den foregående artikel handler - både overhøre børnene og undersøge om der skulle være noget at sige skolemesteren på, hvilket i så fald skal indberettes til amtmanden, og hvis både amtmanden, provsten og præsten finder at han ikke har overholdt sin instruks og har forsømt sit embede, skal de uden videre proces afsætte ham.

I sandhed nogle meget barske vilkår at være skolemester på for 250 år siden. Den samlede instruktion på 23 punkter er blevet kaldt den første samlede skolelov i Danmark, og mange af bestemmelserne er gået i arv helt op til vore dage.

For Erritsøs vedkommende blev den første skoleholder, der kom til at virke under denne instruks, antaget i 1722. Han hed Laurits Pedersen, Ballum.

Skolens opførelse

Alle 240 skoler opførtes efter ens tegning. De var 21 alen lange, 12 alen brede og 4½ alen høje fra gulv til bjælker.

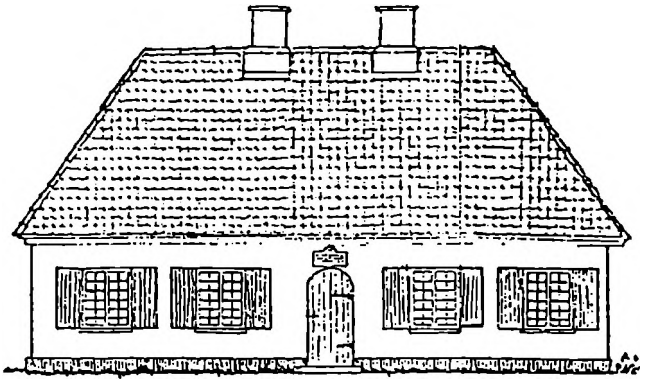

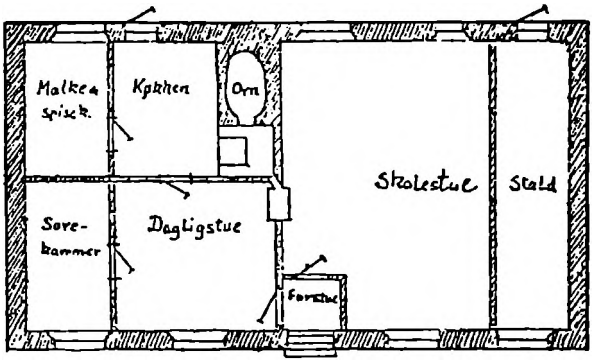

Murene var opført i Flensborgmursten og taget tækket med røde tagsten. I hvert vindue var 24 blyindfattede ruder, rammerne var malet perlegrå udvendig og røde indvendig. Udenfor vinduerne var der perlegrå skodder, og over den rundbuede

indgangsdør blev anbragt den bekendte sandstenstavle med indskrift:

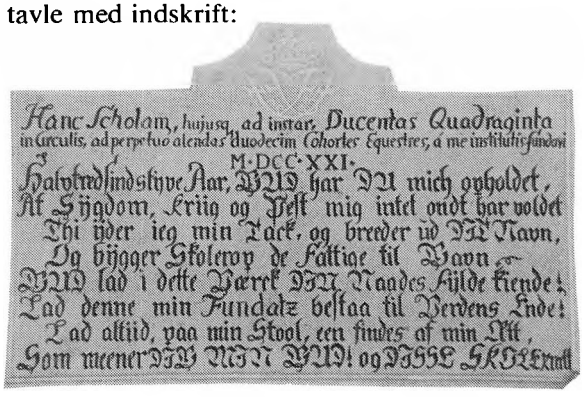

Sandstenstavlen fra Rytterskolen i Erritsø.

MDCCXXI

Halvtredsindstyve Aar GUD har DU mig opholdet At Sygdom Kriig og Pest mig intet ondt har voldet Thi yder ieg min Tack, og breeder ud DIT Navn Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn GUD lad i dette Værck DIN Naades Fylde kiende Lad denne min Fundatz bestaa til Verdens Ende Lad altiid paa min Stool een findes af min Ætt, Som meener DIG MIN GUD: og DISSE SKOLER rætt.

Skolen var trods sin lidenhed set med samtidens øjne et pragtstykke. Ved siden af de omkringliggende, lerklinede og stråtækte bøndergårde må skolen have taget sig imponerende ud. Prisen for skolen var 580 Rdl., og de 25 skoler i Koldinghus amt blev opført af entreprenørerne Gotfred Shuster og Søren Sørensen.

1 Rigsdaler = 6 Mark
1 Mark = 16 Skilling
1 Slettedaler = 4 mark

PRISER I 1696:
1 Tønde brødkorn (rug) kostede 4 daler 2 skilling
1 Pund svinekød kostede 5 skilling

Undervisningen

Skolegangen i Erritsø fulgte instruksen, hvori det i § 7 hedder:

> Fra Paaske til Mikkelsdag holder han Skole fra Klokken 7 til 11 om Formiddagen og fra Klokken 2 til 6 om Eftermiddagen, men fra Mikkelsdag til Paaske fra Klokken 8 til Klokken 12 om Formiddagen og fra Klokken 2 til Klokken 4 om Eftermiddagen.

Ferier kendtes ikke. Den vigtigste bog var Luthers lille katekismus, men børnene skulle også, hvis forældrene ønskede det, lære regning og skrivning mod en betaling af 8 skilling om måneden.

Dagen begyndtes og sluttedes med sang og bøn, og hver middag skulle der oplæses nogle artikler af Chr. den Femtes Danske Lov. Om den måde, læreren skulle behandle børnene på, var der også givet anvisninger i instruksen. Herom hedder det i § 21:

> »Han maa ingenlunde med Hug og Slag handle ilde med Børnene, men han skal paa varsomste maade søge at rette deres Fejl. Hvis nogen ikke er flittig til at lære, saa skal han lade saadanne blive i Skolen længere end de andre. Dog bør han tage hensyn til Børnenes lærenemhed, hvorved en kan være bedre begavet end en anden og derfor paa kortere Tid kan fatte det som en anden skal have længere tid til at lære. Hvis hans Formaninger ikke hjælper, siger han det til Forældrene, af hvem - eller af ham i deres nærværelse - de straffes med Ris efter forseelsens beskaffenhed.

Lærerlønnen

Lærerens løn var 24 Rdl. om året, 3 læs brænde, 1 læs tørv for hver 20 tdr. hartkorn. 1 lispund halm af hver tdr. hartkorn og desuden fri græsgang for 2 køer og 6 får. Endelig var han fri for skatter og afgifter, og husmænd som havde børn i skolen, skulle enten gøre 2 dages arbejde for ham om året, eller betale 1 mark. Skoleholderen i Erritsø overtog tillige degneembedet og havde som følge deraf en beskeden ekstraindtægt.

De første skoleholdere

Erritsø degne og skoleholdere indtil begyndelsen af vort århundrede. Degne (egentlig substitutter):

1471	Mikkel Degn
1661	Sørens Pedersen
1677-1698	Hans Andersen Middelfart
1698-1708	Oluf Krog
1708-1720	Jens Andersen Degn

Degne og skoleholdere:

1722-1751	Laurits Pedersen Ballum
1748-1754	Michael Michelsen
1754-1777	Baltazar Johansen Wejer
1777-1814	Michael Stilling
1814-1857	Andreas Pedersen Ryeholm
1857-1901	Søren Nicolaj Kjærsgaard.

Som det fremgår af det foranstående hed den første skoleholder Lauritz Pedersen Ballum og han virkede indtil omkring 1748, da han afstod embedet til Michael Michelsen på grund af svageligt helbred. Selv beholdt han alene degnetjenesten. I september 1751 døde han under ulykkelige omstændigheder: Han havde været på vej hjem fra byen og var faldet i et hul med hængedynd ved

Sandal, og her blev han fundet død tre dage senere.

I skiftet der holdtes efter ham findes en del interessante oplysninger, som lader formode, at han har været en studeret mand, bl.a. nævnes adskillige bøger, alle af bibelsk indhold og de fleste af pietistiske forfattere. Hans dagligdragt bestod af en sort klædes kjortel, sorte sirtes bukser, sort silke - eller vadmelsvest, kjortel og vest med sølvknapper og dertil paryk. Blandt hans indbo bemærkes især en brændevinskedel i skrivekammeret, som lader formode, at den ærværdige skoleholder også har drevet lidt hjemmebrænderi.

Efterfølgeren, Michael Michelsen, har nok ikke været så studeret. Han var bondesøn fra Taulov, hvor iøvrigt hans broder, Lorentz Michelsen, var skoleholder. Han døde i 1754, og blandt hans fattige efterladenskaber nævnes af bøger alene en dansk bibel.

Han efterfulgtes nu af Baltazar Johansen Wejer, som vistnok var søn af en af de tyske reformerte, der i 1721 fik borgerskab i Fredericia. Skoleholderne i Erritsø må have haft en hård skæbne, idet også denne skoleholder kom af dage under næsten samme omstændigheder som Lauritz Ballum. Den 5. april 1777 blev han fundet druknet i en af fæstningens voldgrave. Han havde været på vej hjem til Erritsø efter muntert lag i byen »uden tvivl beskjænket«, som det hedder i en gammel indberetning herom.

Færgemanden i Snoghøj, Carl Lindam, holdt privat skolemester for sine børn, en studiosus Jacob Berg, og ham foreslog Lindam som ny skoleholder. Det modsatte Erritsø-bønderne sig, for, som de sagde: »han skal være noget fugtig og ilde medhandler af Lindams børn«.

I stedet faldt valget på Michael Stilling, der på den tid opholdt sig hos etatsråd Hans de Hoffman i Fredericia. Stilling var i 1772 blevet student i Aarhus, 22 år gammel, og startede også på det teologiske studium, men fik det aldrig fuldført. Han var skoleholder til sin død i 1814, og var kendt for at lære børnene meget lidt, men til gengæld var han dygtig med riset. Alligevel blev der set op til ham. Han var belæst, og fik præsten forfald, kunne han også holde prædiken i kirken.

Den første eksaminerede lærer

Efter Stillings død blev Andreas Ryeholm skoleholder. Han var i 1812 udgået fra præstegårdsseminariet i Borris med 1. karakter, og sit første embede fik han i Erritsø, hvor han giftede sig med Marie Kathrine Stilling, den afdøde skoleholders datter, som var født og opvokset i skolen. Ryeholm var dygtig og afholdt, spøgefuld var han også, selv om hans vittigheder ofte kunne være noget platte. Sparsommelighed hørte også til hans dyder: Til skrivning skulle børnene selv medbringe gåsefjer og Ryeholm var mand for at skære dem til. Han havde bag sit sæde en lille pose, hvor han puttede ribberne i. Engang med tiden kunne der jo blive til en pude eller en dyne.

På sine ældre dage blev Ryeholm, der var en høj, svær mand, noget fåtalende og tungttænkende og stærkt plaget af polypper, og det gik lidt småt med undervisningen. Madam Ryeholm beskrives i slutningen af 1850'erne som en gammel kone med rindende øjne og hængende underlæbe. Renlighed var ikke hendes største dyd: Når grødfadet kom på bordet, kunne hun glatte og pynte på smørhullet med sin hornske, som hun først omhyggeligt havde slikket ren. Nye skikke og vaner lod sig ikke let indføre. Hendes stående udtryk var: »Sådden gør vi no hær«.

Da Ryeholm døde i 1858 blev der stor begravelse. Han havde jo undervist de fleste af sognets folk.

Ledigt Skolelærerembede. Skolelærer og Kirkesangerembedet i Brebstrup ved Fredericia er vacant. Indtægterne ere: 6 Tdr. Rug og 33 Tdr. 6 Skpr. Byg efter Capitelstakt. For Smaarghjel, 3 Tdr. 2 Skpr. Byg efter Capitelstakt. Offer og Accidentser c. 130 Rd. Skolepenge c. 27 Rd. Kirkesangerlon 10 Rd. Som Kirkebyens Skolelærer 10 Rd. Renter af en Obligation paa 100 Rd. 6 Favne Brænde. Bolig med en lille Have, anordningsmæssig Fourage samt Brugen af omtrent 12 Tdr. Land. — Ansøgninger om dette Embede indgives til Biskoppen i Ribe inden den 16de Februar 1859.

Placat.

Aar 1859, Mandagen den 21de Marts, Formiddag Kl. 9, lader Skolelærer Hjort bortsælge ved offentlig Auction i Brebstrup Skole en Deel Ind- og Udbo samt Besætning, saasom: 1 Kasevogn, 1 Plov, 1 Harve, 1 svensk Harve, en Tromle, 1 Seletøi, 1 do. med Nyselvsbesætning, 1 complet Ridetøi, 4 Køer, Have- og Avlsredskaber, 1 Ildstede, 2 Ankere, 2 Slibestene, 1 Egetræskiste, 1 Skab, 1 hollandsk Stueubr, 1 Folkesenq, 2 Kjerner, 2 Jernkakkelovne, 1 Parti Tøi, en Deel Bøger m. m.

Conditionerne bekjendtgjøres paa Auctionsstedet.

Lysthavende indbydes.

Elbo, Brust og Holmans Herredsfogderi, d. 10de Marts 1859.

Holck.

Ombygninger og reparationer

Den gamle skolebygning fra Frederik den Fjerdes tid fik lov til i det ydre at stå urørt indtil året 1834. I tidens løb havde det dog været nødvendigt med mange reparationer.

Således måtte allerede i 1740, næppe mere end 15 år efter opførelsen, foretages en betydelig reparation, hvorved tegltaget blev fuldstændig omlagt og dele af tagkonstruktionen udskiftet, og et par år senere måtte flere af vinduesrammerne udskiftes. Skolen sattes i stand en gang årligt på kongens regning, og de endnu bevarede regnskaber viser, at der virkelig blev gjort meget for at holde den lille nette bygning i standsmæssig orden.

I 1818 blev bygningen hovedrepareret for 105 Rdl. 4 Mk. og 12 Sk., og i 1825-26 foretoges en ombygning, dog vistnok kun indvendig hvorved

den oprindelige stald blev inddraget som undervisningslokale.

Grunden var simpelt hen, at pladsen var blevet for trang til de mange børn. I 1809 var der ca. 60 børn og omkring 1820 var der ca. 100, i begge disse tal dog medregnet børnene fra Stoustrup, som indtil ca. 1830 hørte under Erritsø skoledistrikt. I 1834 var børnetallet steget til 150 alene for Erritsø. Det var derfor nødvendigt at dele børnene i 2×2 klasser og at få antaget en andenlærer, som der også skulle skaffes værelse til ved udvidelsen.

Ved tilbygningen har skolen sandsynligvis mistet sit tegltag og har fået stråtag, som den har i dag.

Ombygningen kostede i alt 475 Rdl. 5 Mk. 4 Sk., men heri var også medregnet en del reparationer på den gamle del af bygningen samt inventar og et gymnastikapparat - »en mindre klatremaskine med tilbehør, touge m.v.«.

En senere udvidelse af skolen har nok fundet sted i 1860'erne: herved fik skolen sit nuværende udseende.

Et besøg i skolen i 1850'erne

At skolen tog sig pyntelig ud, når man så den udefra, kunne dog næppe opveje - især set med vor tids øjne - hvor primitiv den var indvendig. Skolehygiejne var i hvert fald en ganske ukendt ting. Lad os prøve at kaste et blik indenfor og se på forholdene for omkring 125 år siden:

Gennem den lille forstue kom man fra bygaden ind i et af de to ret store undervisningslokaler, der havde vinduer både til gaden og ud til skoleholderens have.

Væggene var hvidkalkede med høje træpaneler forneden og overridsede med ubehjælpsomme billeder af mænd og skibe.

Tørverøg fra den store firkantede 2-etagers jernkakkelovn, der var muret ind i væggen til andenlærerens lille kammer, havde gennem årene givet både vægge og bræddeloft en brunlig lød. De tre svære loftsbjælker tværs over lokalet buede ikke så lidt i midten. I ovnen fyredes med store, lange tørv fra Erritsø Mose; de efterlod en uhyre mængde rød aske og kunne give stærk hede, ja næsten gøre ovnen gloende. Asken anvendtes forresten til at male bindingsværk med, og blev endog hentet til det brug af folk fra nabobyerne.

Vinduerne var indvendig fulde af spindelvæv og støv, så de næppe var til at se ud ad, og gulvet så ud, som var det dannet af grus og sand, men foretog man en nøjere undersøgelse, viste der sig faktisk at være et bræddegulv underneden. I lokalet var der 3 borde, 8 alen lange, ½ alen brede med bænke til børnene. Såvel borde som bænke hvilede på pæle nedrammet i gulvet. Over det hele hang der en mærkelig lugt af tørverøg, støv og menneskekroppe.

Henad forårstide, når der skulle holdes eksamen, blev der gjort rent, og gulvet blev skuret, men det varede ikke længe, inden det atter var som før. Ofte slog nogle af sognets veloplyste gårdmænd på, at der burde gøres bedre rent i skolen, men så længe den gamle Madam Ryeholm regerede i bygningen blev det ikke anderledes.

Frikvartererne tilbragtes på pladsen foran kirkegårdsporten; her lå en stor sten, som man sagde var kastet af en kæmpe på Fyn mod kirken. Stenen var helt blankslidt ovenpå af børnenes leg. Pladsen ved siden af skolen var også et yndet sted at tilbringe frikvartererne; her stod gymnastikapparater, og pladsen kaldtes da også »Springpladsen« eller »Eksercerpladsen«.

Skulle nogen forrette et naturligt ærinde, var pigerne henvist til at benytte pladsen bag lærernes staldbygning, medens drengene gerne stillede sig op på rad med næsen mod kirkegårdsdiget (dengang fandtes den nuværende mur ikke), og der stod derfor en temmelig stram, syrlig duft over denne del af bygaden.

Lærerens lille lejlighed var også temmelig primitiv: Man levede, spiste, drak, lavede mad, røg tobak og sov i samme stue. Lige inden for døren til højre var der en lille klap i væggen, som kunne slås ned og danne et lille bord; man fik derved indblik i et rum eller skab i væggen, hvor brødet gemtes.

Inderst inde i lejligheden fandtes et stort åbent ildsted, en slags jernkamin, oprindelig de tre sider af bilæggerovnen. Den kaldtes »a skjød«, og her brændte et tørvebål hele dagen, og i en jernkæde over ilden hang madgryden. Ved aftenstide sad hele familien om ilden, der gav både lys og varme, indtil man gik til køjs i sengene, der var lukkede ud til stuen med paneldøre.

Fra 1834 var der en andenlærer ved skolen; han havde et lille kammer mellem de to skolestuer. Møblementet var spartansk: kun et fast sengested, en stol, et bord, en kakkelovn og en reol fuld af mere eller mindre fugtskimlede bøger. Pladsen var trang i det halvmørke, fugtige kammer, og tilmed måtte bord og seng en overgang deles mellem andenlæreren og en »hjælpelærer«.

Den gamle skole ligger der endnu og var i brug som skole til 1958, da den nye centralskole blev indviet. Rytterskolen anvendes stadig, nemlig som mødelokale for spejderne.

Efterskrift

At den gamle rytterskole fortsat har stor betydning blandt beboerne i Erritsø, ses af den meget heftige debat, der fandt sted i efteråret 1973.

Anledningen var, at »skolen« var kommet i focus p.g.a. en foreslået vejudvidelse af Erritsø Bygade. Der var foreslået to muligheder:

1. At flytte kirkegårdsdiget, eller
2. At rive skolen ned

Der blev debatteret kraftigt, hvilket fremgår af avisudklippene fra oktober/november 1973.

Som det fremgår af avisoverskifterne, blev rytterskolens skæbne afgjort af Fredericia byråd på mødet den 2. november 1973.

Resultatet blev, at kirkegårdsdiget skulle flyttes ca. 5 m, således at rytterskolen blev bevaret for eftertiden.

Anvendte kilder:

Dansk Skoletidende for 1878.
Henrik Ussing: Minder fra Erritsø (Det Schønbergske Forlag 1917).
J. J. Ravn: En historisk - topografisk beskrivelse af sognene i Holmans og Elbo Herreder 1918.
Erik Hausted: Artikel i Fredericia Dagblad 18. marts 1972.

Den gamle skole ligger der endnu.

Elev i den gamle Rytterskole i Erritsø

Af Inger og Henry Olsen.

Vi begyndte i skolen henholdsvis 1. april 1932 og 1. april 1936, seks år gamle.

Skolen var 4-klasset, hvilket indebar, at man var i afgangsklassen som 10-årig (eller 11!), såfremt man gennemførte skoleforløbet normalt. Til gengæld var man så i 4. kl. i 4 år og forlod skolen, når man blev konfirmeret.

I 1. og 2. klasse blev vi undervist af lærerinden, Frk. Marianne Koudahl. Hun var meget dygtig, men nok ikke streng nok, hvad børn har en evne til at benytte sig en del af. Vi læste i Ole Bole ABC, og den var, så vidt vi kan huske, en afløser af den bekendte Myrebog, den med »gak til myren og bliv vis«, og med følgende morale på forsiden: »Se, du er af fornem menneskeslægt, og myren er kun et lille insekt, så flittigt den bruger sine kræfter, og det skal du lære at gøre den efter«.

Vi lærte naturligvis skråskrift, og det blev lært til bunds. Vi sad 2 og 2 ved de gode gamle sammenbyggede borde. Imellem lærerindens og lærerens skolestue var der en gang, - yderst drengegangen, inderst pigegangen. I begge var der træskohylder inddelt i rum, og ovenover knager til overtøjet. Der var iskoldt og vådt om vinteren.

I klassen stod lige inden for døren en stor, rund kakkelovn, der blev fyret op med tørv eller træ, og en sjælden gang koks, så de, der sad lige ved siden af, blev nærmest stegt. Det var en yndet sport at fylde kastanier i kakkelovnen, da de, når de blev ophedede, sprang med et mægtigt brag, så der

blev i den anledning uddelt adskillige lussinger.

Frk. Koudahl var enormt god til at fortælle danmarkshistorie. Hun satte sig på et skolebord, fødderne op på bænken, draperede den lange kjole om knæene og fortalte. Hun kunne det hele udenad. Alle de gamle helte- og gudesagn og fortællinger. Stort set hver morgen sang vi: Morgenstund har guld i mund (hun havde en egen måde at sige »mar-jen-stu-und« på), eller »I østen stiger solen op«. Året igennem, altid, og så naturligvis Fadervor. Hver tirsdag eftermiddag fra 13-16 havde alle pigerne syskole, drengene havde fri.

Om vinteren gik vi i skole fra 08.30-11.30 og så hjem og spise til middag. Dernæst fra 13-16 (mans-tors-lør), fri tirsdag formiddag og hele fredagen.

Om sommeren gik vi kun i skole 3 formiddage om ugen. Sommerferien begyndte først i sidste halvdel af juli og varede 3 uger.

Om vinteren løb vi over kirkegården i frikvartererne og kælkede på livet løs ned ad bakken, hvor den nye kirkegård nu ligger. Når frikvarteret var forbi, måtte læreren helt over på diget og stå og klappe i hænderne, og da var vi mærkeligt nok altid på vej nedad.

I frikvartererne legede pigerne ofte sanglege og sommetider forskellige folkedanse i pigegangen eller ude. Margrethe Skomager kunne mange, og hun hersede med os. På legepladsen foregik der også mange slags lege, selvf. en masse boldspil, men når bolden røg ind i haven på hjørnet, så var det slut, vi så den aldrig mere. Sille og Rasmus var nogle skrappe naboer, ingen turde hente boldene.

Stakittet ud mod vejen var ideelt til skråspring, mange blev rene eksperter, særlig pigerne, og på den anden side af vejen lå jo kirkegårdsmuren, hvor drengene spillede klink med 1 og 2 ører.

Hvis vi en dejlig sommerdag kom i skole, kunne vi blive sendt hjem efter en madpakke, og så skulle vi på udflugt. Den gik til fods ned over mosen og over til Fuglsang skov, hvor vi legede, spiste mad og så på blomster osv.

I 3. og 4. klasse kom vi så ind til læreren. Det var i vores tid lærer Sterregård. Han var fabelagtig dygtig, men striks, så det forslog. Han spillede orgel i kirken ved siden af sin lærergerning, og måtte somme tider over vejen, når der var tjenester i kirken. Så kom fru Sterregård og overtog timen, eller datteren Else.

Vi sang morgensang, og han kunne synge højt. Desuden lærte vi snart sagt alle de salmer, der blev sunget i kirken; vi havde i det hele taget meget religion, bl.a. Luthers lille katekismus, som vi næsten lærte udenad. Desuden salmevers i massevis. Vi nikker stadigvæk genkendende til et hav af skriftsteder og salmer.

I sangtimerne spillede Sterregård violin, og vi sang efter den lille, lyserøde.

I regning var han efter vores mening helt suveræn. Han forstod at få gjort faget spændende. F. eks. kan vi den dag i dag ty til hans måde at stille forholdsregning op på. I disse, samt alle mulige procentstykker kunne han faktisk få det hele stillet op på een brøkstreg. Det var fabelagtigt. Tekststykker på op til en halv side... een brøkstreg, - færdig. En gang hver tredie måned havde vi omflytningsprøver. Så flyttede man om efter prøvernes resultat - de dygtigste øverst. Der var kamp om det øverste bord! Når vi blev hørt i bibelhistorie, geografi osv. stod vi op - f.eks. de 4 øverste, så et nyt hold osv. Vi blev godt orienteret om den aktuelle politik. Så kunne der være konkurrence i at huske de forskellige ministre m.m. Alle stod op, - de der først svarede, satte sig ned, indtil alle var nede. Så op igen.

Om sommeren cyklede eller løb vi til stranden og badede alle mand. Som regel sidste time inden middag. Begge lærere var ude i vandet og underviste i svømning. Gymnastikken havde trange kår. Et koldt og halvsnavset forsamlingshusgulv var ikke lige lykken, men gymnastik havde vi. Ikke noget med Adidas eller Hummelpåklædning, nej, af med en trøje eller to og så i strømpefødder, vi kunne bare det hele.

Inger forlod rytterskolen som 12-årig for at gå i realskole i Fredericia, mens jeg fortsatte, til jeg var 14 år. Dermed havde jeg gået 4 år i 4. klasse.

Inger fortæller, at hun undrede sig meget over, at man åbenbart ikke lærte ret meget i regning og dansk i sådan en fin realskole, og jeg må da også indrømme, at bedre lærerkræfter end dem, vi havde i den gamle rytterskole, næppe kan findes andre steder.

Rytterskolen i Erritsø, og den tid vi gik der, er noget, som vi stadig mindes med glæde og taknemmelighed, trods alle manglende faciliteter. som i dag er en selvfølge. En god tid.

En stråtækt idyl

Ved Tommy Hansen.

Når alt det pæne og rosende er skrevet om Frederik den Fjerdes rytterskoler, hvor alt ånder poesi og idyl, er det en brat opvågnen, der sker, når man læser, hvad en af rytterskolernes gamle tjenere skriver i et hjertesuk i Den nordiske Folkeskole 1852. Først når dette er læst, kommer der balance i tingene:

»Undertegnede skolelærer, som i 40 år har vandret på hedeegnen i hoved- og biskoler tilsammen siger, at var ikke troen på det evige, måtte han segne under byrden«. Han afgiver følgende testimonium:

»Bliver han svagelig eller nærmer sig de 60 år, indfinder alderdommen sig med skrøbelige dage, og det ene lem begynder at nægte sin tjeneste efter

det andet, da er det næppe nogen let sag for ham i mørke og kolde vinterdage at gå ud før dagens anbrud ofte i hårdt vejrlig og møde i skolestuen, som neppe endnu kl. 9 er eller kan være opvarmet, hvor der dagen forud ikke har været varme, og hvor de klinede som oftest revnede lervægge glimre med frost og rim, der når den efterhånden optøer, drypper ned i vand fra loft og vægge.

At den gamle eller svagelige lærer efter sådan tilberedelse til dagens gjerning, gjennemfrossen, træt af at vade i sneen, eller glide på sine træsko over isbræerne, ofte drivvåd med mismod må anse sig selv som en martyr, føle sig upasselig til at undervise med varme, liv og kraft, dette vil næppe betvivles af mange«.

Uden mad og drikke, duer helten ikke - Ordsproget gælder ikke mindst under disse omstændigheder. Men også her kniber det:

»Tit må læreren gå fra dør til dør efter føden, hvis han vil have nogen, og foruden sin føromtalte strænge morgentour endnu gå flere andre for ham trættende og betydelige toure frem og tilbage for at erholde sin smule næring. Ses der tilbage hen til vanskeligheden for ham i at bringe sine ved lov bestemte læretimer i samklang med de forskjællige madmødres madlavning, eller grydekog og til den tilfældige mulighed i at kunne til endebringe både tour, spisning og retour i den ene fritime, som haves i vinterhalvåret - især hvis det mangler ham på tænderne, da vil det måske være begribeligt, hvorledes også kostgængeriet ved biskoleholdet kan blive en temmelig betydelig gene for læreren«.

Frikvarter!

Frikvarter!

Herslev sogns skolevæsen

Af Maltha Jensen.

Den tidligste skolegang, der kan spores i sognet - gennem skolemestre - daterer sig fra 1717, da skolemester Conrad giver sig til kende gennem et dåbsnotat d. 24. oktober.

Han efterfulgtes sikkert af Esben Hansen, hvis tilstedeværelse kendes gennem en kontrovers, han havde i 1722 med bønderne i byen. De nægtede at levere foder til skolemesterens køer, hvorfor der måtte trusler til fra sognefogedens side om udpantning, inden Esbens køer igen fik noget at æde.

Blandt de sogne i Koldinghus rytterdistrikt, der kom til at nyde godt af Frederik IV's rytterskoler, var også Herslev. Skolen blev opført i et af årene i perioden 1725-1727, da Koldinghus som det sidste af distrikterne fik sine skoler.

Den første kgl. skoleholder var Jens Madsen Pobel, der i 1727 nævnes i kirkebogen. Han avancerede senere til degn i Starup og efterfulgtes af Søren Nielsen, der antagelig tiltrådte i 1738. En kvittering for løn - 6 rigsdaler - for januar kvartal 1739 findes i hvert fald dateret 6. februar 1739. Heraf ses, at pengelønnen årlig udgjorde 24 rdl. for de nye »tjenestemænd«. Dertil kom så fri bolig, brændsel m.m. samt skattefrihed, så det har muligvis slet ikke været så dårligt endda.

Samme år kom det til en konfrontation med myndighederne - i amtmandens skikkelse. Det viste sig nemlig, at man her på stedet absolut ikke værdsatte Hans Majestæts intentioner med hensyn til ungdommens oplæring efter fortjeneste. Børnene skulkede, og myndighederne måtte gribe ind og true med straffe i form af bøder, fængsel på vand og brød eller offentligt skrifte.

Som sin forgænger avancerede Søren Nielsen i 1746 til skoleholder og degn i Almind og afløstes af Thomas Christensen Schmidt. Denne var skoleholder i 30 år, inden han døde i 1777.

Derefter Niels Jensen Buch, der døde i 1790 som »den gode og tro Skolemester«.

Afløseren Anders Danielsens tid havde nærmest karakter af gæstevisit. Godt 4 år efter sin ansættelse blev han forflyttet til Pjedsted i 1795.

Nu tiltrådte Peder Vindelef. Han startede med at gifte sig med for-forgængerens ældste datter, Regine Buch. Hans undervisning har muligvis været mådelig, idet de mere velhavende blandt bønderne begyndte at holde huslærer eller - som Hans Nielsen Brems - undervise børnene selv. Dette forhold til beboerne var måske årsag til, at Vindelef i 1822, kun 56 år gammel, tog sin afsked og ernærede sig som husmand til sin død i 1842.

De ny skolelove af 1814 medførte en udbygning af skolevæsenet på landet. Det skete også her. Hidtil havde alle sognets børn været henvist til den kgl. skole i Herslev. I begyndelsen af 1800-tallet havde man i Højrup, der var den landsby i sognet, der lå længst fra rytterskolen i Herslev, etableret en skole på privat basis. Denne blev forestået af en tidligere husmand og skrædder fra Herslev, Christen Henrich Jensen Jagd. Da hans resultater på undervisningens område var gode, blev han nu fast ansat skolelærer i 1816, og fra den tid var der så to skoler i sognet.

Samtidig med de nye skolelove nedlagdes degneembederne, og herefter - efter den siddende degns afsked - blev det en lærer, der skulle erstatte degnen i kirken som leder af sangen.

Nu fandtes så to skoledistrikter, hvoraf Follerup hørte til Herslev, men en del af Tolstrup overførtes til den nyoprettede Højrup skole. Det ses bl.a. af folketællingen 1840, men i øvrigt reguleredes distrikterne igen engang i 1860'erne.

Børnetallet i sognet voksede, og det blev nødvendigt med en skole mere. I november 1879 indviedes en skole i Tolstrup. Der var til formålet købt en ejendom med jordtilliggende. Elevunderlaget var naturligvis Tolstrup by, men desuden lagde man Follerup og den østlige del af Herslev skoledistrikt under den ny skole. Skolens første og eneste lærer blev Peter B. Dahl.

Hen mod århundredskiftet, i 1892, blev der embedsledighed i Højrup. Denne ledighed ville sognerådet bruge til en omordning af skolevæsenet, og dettes forslag gik ud på at samle undervisningen for de større børn i én skole med to lærere samt placere underskoler eller forskoler i udkanten af de gamle distrikter for de mindre børn. Forslaget fik en god modtagelse ved et sognemøde, hvilket resulterede i, at der blev nedsat et udvalg til at arbejde videre med tanken. Et nyt sognemøde forkastede imidlertid forslaget med stor majoritet, og dermed var tanken skrinlagt. Sognerådet havde været forud for sin tid. Der skulle gå 70 år, inden tanken var moden til at blive realiseret.

Man besatte det ledige embede i Højrup og kørte videre med den eksisterende ordning.

Det viste sig dog, at underlaget for den ny skole i Tolstrup - den brændte for øvrigt i 1884 - var for spinkelt, og eftersom Højrup skole, fra 1834, var kassabel som skole, måtte man i gang igen med forandringer, da der samtidig blev embedsledighed i Herslev. Tolstrup skole blev nedlagt, og lærer Dahl forflyttet til Herslev. Det skete i 1900.

Ny hovedskole i Højrup opførtes øst for Højrup kro under skyldig hensyntagen til Tolstrup, men desuden opførtes tre nye forskoler i henholdsvis Herslev, Tolstrup og Højrup. Disse nye skoler blev taget i brug i 1901. Herved opnåedes en fireklasse-deling, hvor forskolerne tog sig af de tre yngste årgange, delt i to klasser. 2. klasse var 2-årig. Det samme var tilfældet i hovedskolen, hvor samlæsning fandt sted mellem 4. og 5. årgang samt 6. og 7. Børnene fra Tolstrup forskole fortsatte i Højrup hovedskole.

Denne skoleordning fortsatte uændret til 1931, da begge de til Højrup hørende forskoler - formedelst svindende elevtal - blev nedlagte. De næste ni år var Højrup skole to-klasset. I 1940 blev en ny forskole, placeret ved hovedskolen, taget i brug, beregnet for Tolstrup og Højrup. Dermed var ordningen fra før 1931 igen etableret med den undtagelse, at Tolstrup mistede sin forskole.

Skoleloven af 1937 nåede aldrig at blive realiseret. Men centraliseringstanken modnedes, og 1960-62 opførtes den nuværende centralskole. I starten beregnet og projekteret til fem klasser og med forskolerne bibeholdt for de to yngste årgange. Under opførelsen ændredes projektet til en skole med fuld klassedeling, altså en syvklasse-delt skole.

Denne blev taget i brug 15. september 1961 og officielt indviet 20. marts 1962.

De gamle forskoler var i nogle år tjenesteboliger for lærere og lærerinder, men desuden opførtes ved selve skolen en lederbolig og en lærerbolig. For at være fuldt dækket med tjenesteboliger opførtes i 1963 to boliger mere i kvarteret ved kirken.

Senere bestemmelser gjorde tjenesteboligerne overflødige. De to ved selve skolen blev inddraget til undervisning, og af de øvrige blev tre solgt til private. Nu er kun én tilbage.

Skolerne i Taulov sogn

Af H. Svinth Jensen.

Mens man i dag har to undervisningssteder (Skærbæk og Taulov) i Taulov sogn, så har man tidligere haft seks.

Indtil 1954 havde man således en hovedskole i Studsdal. Det var også forskolernes tid, og sådanne fandtes i Skærbæk, Studsdal og i Taulov.

For at samle linjer til denne artikel fik jeg lov at stille en række spørgsmål til en mand, der som 6-årig begyndte sin skolegang på Skærbæk skole i 1908. Det er den tidligere sognerådsformand Jørgen Madsen Hansen. Få har som han fulgt hele strukturændringen i Skærbæk og Taulov-området. Hans svar forenet med oplysninger fra andre ligger således til grund for det følgende. En udtømmende artikel om skoleforholdene i Taulov sogn gennem tiderne ville fylde en bog, hvis man skulle have alle personer og alle skoleudvidelser med.

Forskolerne

Den mest interessante forskole er det smukke bindingsværkshus på Tårupvej (opført omkring 1800). Flere kan stadig berette om deres skolegang her,

Den gamle forskole i Tårup.

og når man som tilflytter har spurgt, hvorfor en skole for Taulovs yngste elever blev opført så ucentralt og så langt uden for byen, så har man fået fortalt, at en mand med virkelig indflydelse i sit sogn boede sammen med sin kone og sine *mange* børn lige ved siden af, hvor forskolen blev opført!

Den gamle forskole i Skærbæk blev opført i 1863. Huset kan stadig ses i Overgade.

Men i 1911 gik man rationelt til værks, for da opførtes de tre nye forskoler i Skærbæk (Havnegade), i Studsdal (ved Kolding Landevej) og i Taulov (Østergade). Disse tre fik lov at være i brug for 1. og 2. klasserne de pågældende steder til sidst i tresserne.

Hovedskolerne

Før 1954 lå Skærbæk skole på Skolevej, og her var - som de andre steder i sognet - et stort elevtal. Fra gårdene og fra fiskerbyen kom de, men de sociale skel blev ikke uddybet i samværet, selv om man anede, at der var tale om forskellig social baggrund. Der var ansat en del tjenestedrenge på gårdene. De fleste kom fra fiskerhjem og enkelte fra Fredericia. Man regnede med disse børns indsats i dagligdagen. Om sommeren gik de i skole to dage og om vinteren fire dage ugentligt. Tidligere i skoleforløbet havde det været omvendt.

Man havde også sin helt lokale sommerferieordning. Fastsættelsen af starten på ferien var afhængig af svaret på lærerens spørgsmål: »Har NN begyndt på høsten?«

Havnen havde som nu en tiltrækning på en del af ungdommen, og børn fra landbohjem mødtes ved »æ Toftled«, som for øvrigt måtte vige pladsen for Kraftværksvej, da Skærbækværket blev opført. Men når fjorden er frosset til, muntrede man sig imellem hinanden - uanset hvor man kom fra.

Læreren i Skærbæk havde - som kollegaen i Taulov - lidt landbrug. Han havde f.eks. tre køer og nogle grise, og han passede selv sin bedrift - i modsætning til skolemesteren i Taulov, der, så vidt vides, somme tider fik lidt hjælp af de store elever. En af de store dage i Skærbæk var, når damptærskeren ankom, for så skulle avlen tærskes. Det var den eneste dag, hvor alle hjalp til, og de tærskede kærner blev anbragt på skolens og lærerens loft.

Eleverne i Studsdal kom stort set fra landbohjem i Studsdal, Oddersted, Gudsø, Taulov Mark og Holme Mark. De havde tidligere været henvist til skolerne i Taulov og Skærbæk.

I år er det netop 100 år siden, at Studsdal skole opførtes ved Krybily Kro.

Hos gamle elever ved denne skole har jeg bemærket et bestemt minde, som de fleste tilsyneladende kan lide at berette om. Det var, når de i frikvartererne om vinteren kælkede ned ad bakkerne ad den nuværende hovedvej A 1 - den såkaldte »Smedebanke«. Fidusen bestod i, at man startede, lige når læreren kaldte ind efter frikvarteret. Selve ekspeditionen foregik en periode på en skovslæde og blev dygtigt ledet af en dreng, som siden hen i livet blev chauffør og fik diplom for sin fine kørsel! Så eminent gik slædeturen, at man uden besvær forcerede »den lille banke ved murerens« og først stoppede ved Gudsø bæk. Desværre kom man et kvarter for sent til timen. Hver gang! For man havde jo ikke hørt lærerens signal, og i disse tider havde man ikke »klok'« på. Det fik man i bedste fald til konfirmationen.

Den første skole i Taulov var rytterskole og opførtes i 1721. I 1868 blev den ombygget og derefter benyttet til 1954.

Her kom elever fra forskellige miljøer: fra stationsbyen og fra gårdene. Som i Skærbæk var der således også her tale om forskellig social baggrund. Men mens eleverne i Skærbæk stort set alle sagde farvel til skolen efter 7. klasse, så var det lidt anderledes i Taulov, hvor f.eks. præstens og dyrlægens børn fortsatte skolegangen i Fredericia. Taulov havde jernbanen, og den gjorde tingene lettere også med hensyn til den videre uddannelse.

Mens man i dag har fire-fem konfirmandhold i sognet, så kunne man førhen nøjes med ét. Til forberedelsestimerne hos præsten mødtes således børn fra de forskellige egne af sognet, og det er ikke nogen hemmelighed, at der somme tider var kontroverser, der skulle afgøres på hjemvejen. Pæne ældre medborgere kan den dag i dag berette om, hvordan de »fulgte kammerater på vej!«

Disse problemer eksisterer ikke i dag, hvor undervisningen er fælles i overbygningen, og hvor de to byers idrætsforeninger forlængst er slået sammen til én. I det hele taget har Elbohallen med alle dens aktiviteter gjort sit til at skabe et godt fællesskab og sammenhold i sognet.

Et stort byggeri

Før besættelsen stod det klart, at der skulle ske en ændring indenfor skolevæsenet i Taulov sogn. Krigen lagde imidlertid en dæmper på debatten, som først kom rigtig igang igen sidst i fyrrerne.

Der skulle bygges. Men hvor? Nogle foretrak to skoler: en i Skærbæk og en i Taulov. Den sidstnævnte skulle så være fælles for Studsdal og Taulov skoledistrikter. Andre derimod foretrak én fælles skole for hele sognet. Nogle ønskede den placeret nord for hovedvejen, andre ville have den syd for. Skærbækværket var årsag til, at de to byer nu næsten var af samme størrelse.

Den 1. april 1954 kunne man indvie skolerne i Skærbæk og i Taulov, for Vejle amt havde blandet

sig og afsagt en salomonisk dom. I dag må vi sige, at den afgørelse var den bedste, for udviklingen i begge de to områder tog for alvor fart i de følgende år.

Da der siden oprettedes klasser i overbygningen, fik Skærbæk 8.-10. klasserne og Taulov realafdelingen. Fra ca. 1970 har hele overbygningen været henvist til skolen i Taulov, og her modtages også elever fra Herslev.

Lad mig slutte dette lille bidrag fra landet med:

Taulov og Skærbæk skoler har i dag knap 900 elever tilsammen. Når ældre indfødte medborgere - ikke den tidl. sognerådsformand! hører, at der er ansat mellem 60 og 70 lærere til at sørge for oplysningen på de to skoler, kan man høre denne bemærkning: »Da a gik i sku'el war dæ sejs lærer' i æ hiel sown te å ondervis' wos, å wi lær' li' så møj, som di gjør i daw! Det æ bar' nøj ant di lær'«.

Men skal man stole på deres beretninger om de gale streger, de turde lave i skolen, så var de ikke bedre end vore børn og unge i dag, som til forskel har mere fritid og mere at lave spektakel med.

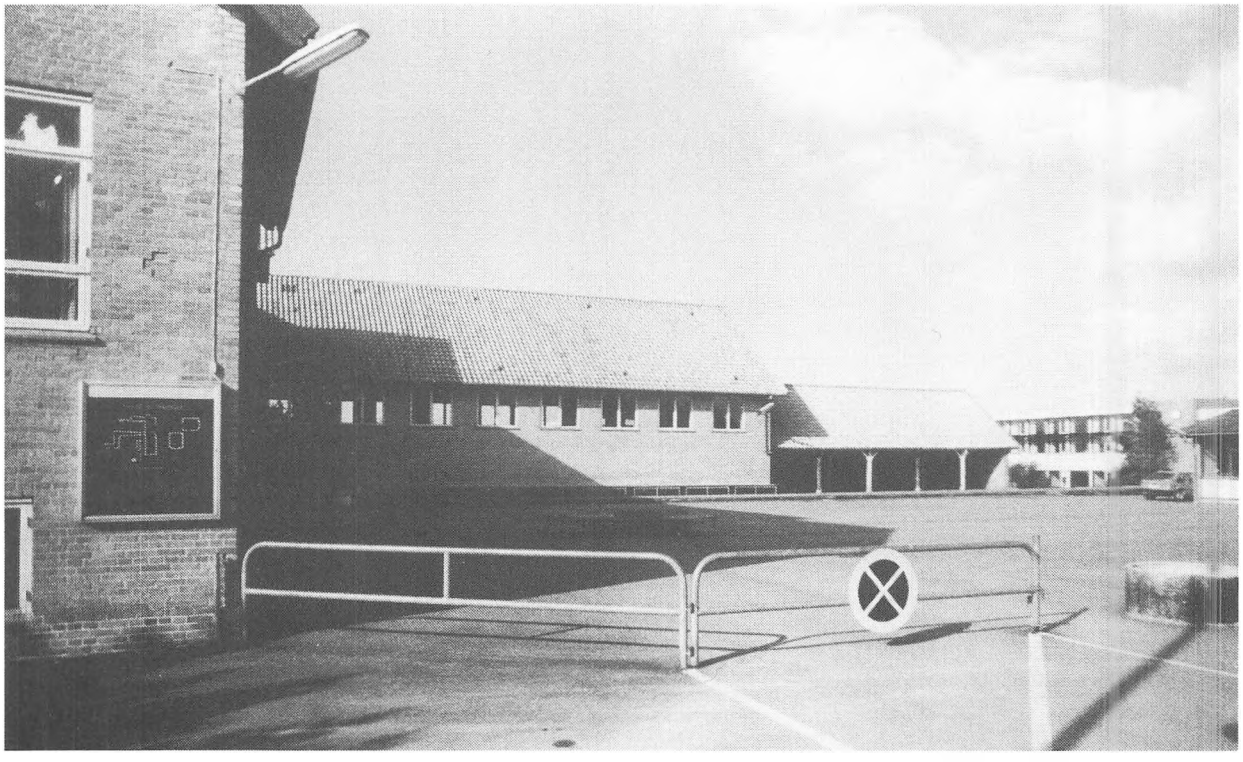

Taulov centralskole 1984.

Minder fra en lærergerning på Pjedsted Forskole

Ved Bente Krarup Sørensen.

Anna Gregersen var i mange år lærer på Pjedsted forskole. Hun blev født i Egtved i året 1900 og døde i Fredericia i 1979.

I december 1978 var frk. Gregersen på besøg i 6. klasse på Bredstrup-Pjedsted Fællesskole, hvor hun fortalte eleverne om nogle oplevelser, som hun havde haft som lærer på forskolen.

Følgende beskrivelse er udarbejdet efter båndoptagelse fra besøget i 6. kl.:

»Jeg startede som lærer i 1925 efter at have gået på seminariet i Odense fra 1923-1925.

Dengang var det ikke nemt af få arbejde som lærer. Der var mange ansøgere.

Jeg kiggede i »Folkeskolen« og så en dag, at der søgtes en lærer til Pjedsted forskole. Jeg rejste straks til Pjedsted med toget og fik stillingen.

»*Leg*«

Skolen lå dengang i Gl. Pjedsted. Ellers var Pjedsted skole delt i en hovedskole og en forskole, og der var godt 5 minutters gang mellem de to skoler. Jeg havde de tre første årgange i forskolen. 1. klasse alene, 2. og 3. klasse sammen. Den første lærer jeg var sammen med i Pjedsted var lærer Lund. Han var så dygtig, at man kaldte Pjedsted skole for »Det lille Seminarium«. Den næste lærer hed Heilesen, men han var der ikke ret længe. Han rejste til Vendsyssel. Den tredje lærer var Skamriis, som var på skolen i over 25 år. Den sidste lærer i den gamle skole var H. Mølgård. Han blev skoleinspektør på den nye skole. Jeg var glad for, at vi kunne følges ad over på den nye skole i 1960 (Bredstrup-Pjedsted Fællesskole).

Forskolen blev bygget i 1908. Jeg havde min lejlighed i bygningen. Den bestod af to stuer, et soveværelse, gæsteværelse og et køkken.

Klasseværelset vendte ud mod haven. Der var ingen gymnastiksal på forskolen. Man gik op til hovedskolen, når der skulle være gymnastik. Så var der toiletter i udhuset, et til pigerne og et til drengene. Dengang brugte man spande, og dem skulle rengøringsdamen bære ud en gang om ugen, - ud i møddingen. Der var låg over, men der var også rotter i!

I 1960 blev forskolen solgt til en gårdejer Bjerre Basse, som boede på en gård i Pjedsted, der hed Gammel Eje. Jeg foreslog fru Bjerre Basse, at forskolen kunne hedde Ny Eje. Hvis man kører forbi den gamle forskole på Børkopvej, står der Ny Eje på den.

Dengang havde jeg ca. 40 timer om ugen. Man brugte læsebøgerne OLE BOLE og ABC. I 2. og 3. klasse fik de Nikolaj Nielsens bibelhistorie og lige sådan hans Danmarkshistorie foruden læsebøgerne. Dengang skulle de selv betale for deres blyanter og penne. Det kostede 3 øre for en pen.

Det kunne være koldt om vinteren, og det er ikke sådan som nu, hvor man har centralvarme. Vi havde nogle gamle kakkelovne, og de skulle fyres med tørv eller træ. Det skulle hentes helt derude omkring, hvor vi havde toiletterne. Men børnene var flinke til at bære tørv og træ ind til skolestuen.

Legepladsen var spændende om vinteren. Når der kom sne, byggede man snehuler ude på pladsen og havde slæder. Om sommeren gik man sommetider i skoven og havde madpakken med, og så legede man røvere og soldater. Ellers legede man »en, to, tre kroner« eller havde boldspil og mange andre ting.

Når det var den første skoledag, kom mor eller far jo med børnene. Og så fik de kaffe hos mig. Det var den 1. maj. Den 3. maj var det min fødselsdag, der fik børnene chokolade, og det var en festdag. Børnene pyntede skolestuen med bøgegrene og blomster, og udenfor havde de hejst flaget på den høje flagstang. Så holdt vi skole et par timer. Så gik børnene hjem, men kom igen om eftermiddagen, for der skulle vi have chokolade alle sammen. Bagefter legede vi enten henne på legepladsen eller på en grøn græsmark til klokken var fem. Pigerne skulle altid have sommerkjole på og halvstrømper den dag. Det var ikke noget, jeg bestemte, men det ville de have, enten det så var koldt eller varmt.

Det var en dejlig tid i Pjedsted forskole. I 1960 flyttede jeg så over i den nye skole, og her var jeg fra 1960-1969. Så holdt jeg op og flyttede ind til Fredericia«.

Om Trelde skole

fortæller forhenværende førstelærer Poul Nørgård.

Første gang, jeg kom til Trelde, var en forårsdag i 1948. Dengang boede jeg i Odense, men det, der lokkede mig til Trelde, var en annonce i Folkeskolen, hvori der stod, at man søgte en førstelærer til skolen. Jeg fik landkortet frem og så, at Trelde lå ved Vejle fjord, og da jeg altid havde haft lyst til at bo ved vandet, kunne jeg godt tænke mig at søge embedet. For at få lidt at vide om skolen, ringede jeg til Egeskov skole, tæt ved Trelde, og her kom jeg til at tale med førstelærerens kone, fru Hansen. Jeg spurgte, om hun kunne fortælle mig lidt om Trelde skole. Jo, det kunne hun, og hun fortalte bl.a., at skolen lå smukt ved Vejle fjord. Er der en lærerbolig ved skolen? spurgte jeg. Jo, det er der, og den ligger i et hus for sig lige ved skolen. Så spurgte jeg lidt forsigtigt: Er der moderne bekvemmeligheder ved den bolig? Jo, sagde fru Hansen også lidt forsigtigt, der er en vandhane i køkkenet. Nå, tænkte jeg, det er da altid bedre end skolen på Nordfyn, Skovsgårde ved Bogense, hvor jeg startede i sin tid. Der stod ude i skolegården en gammel frønnet post med et blåt krus til brug for børnene og læreren. Jo, sagde fru Hansen, så er der en vaskekumme inde i soveværelset. Ih, det bliver bedre og bedre, tænkte jeg, og jeg fik nu lyst til og var meget interesseret i at komme over til Jylland og se den skole, der lå smukt ved Vejle fjord, og med en lærerbolig, hvor der både var vandhane og vaskekumme.

Jeg lejede en bil og kørte derover i Bededagsferien. Vilkårene, når man i disse tider søgte et lærerembede, var, at man personligt opsøgte og hil-

ste på alle medlemmer af skolekommissionen og forældreråd. Jeg husker, at jeg på Nordfyn cyklede rundt og hilste på 12 medlemmer, og det klarede jeg på to dage. Men da jeg søgte ind til Odense, måtte jeg rundt til 15 mennesker, og det tog flere dage.

I Trelde var der kun 6, så det klarede jeg på en enkelt dag. Først kørte jeg til Fredericia, hvor jeg besøgte formanden for Vejlby skolekommission, pastor Holger Petersen, der lige havde taget sin afsked. Dernæst hen til hans efterfølger, pastor Danvad, og så ud til Trelde.

Først kørte jeg op til skolen, som virkelig lå smukt ved Vejle fjord. Dernæst ned til lærerboligen, hvor jeg fandt de omtalte moderne installationer. Så kørte jeg ud at besøge de 4 skolekommissionsmedlemmer, to i Trelde og to i Egeskov, og derefter hjem til Odense at skrive ansøgning til embedet ved Trelde skole. Et par uger efter blev jeg ringet op af pastor Petersen, der havde samlet skolekommissionen hos sig. Han fortalte mig, at de var blevet enige om at tilbyde mig stillingen. Om jeg tog imod den? Jo, meget gerne.

Til mange lærerstillinger på landet hørte der tit en kirkesanger- eller organistforpligtelse. Til Trelde hørte organisttjeneste ved Egeskov kirke, og den påtog jeg mig. Faldt en kirkelig handling i skoletiden, skulle jeg bare give børnene fri.

Trelde skoles oprindelse

Trelde skole blev bygget i 1847. Før den tid kunne børnene fra Trelde gå i Egeskov rytterskole, opført i 1721, men der har også periodevis været holdt skole i gårdenes storstuer, bl.a. på Østerbygård, hvor man så ansatte en lærerinde og selv gav hende løn. I 1847 købte sognerådet en gård i Trelde, ragede stuehuset ned, og på dets plads byggede de en skole med skolestue i gavlen og lærerbolig i resten af huset. Denne bygning står endnu, og der er flere ældre mennesker i Trelde, der har haft deres skolegang der. Til skolen hørte 6 tdr. land, som læreren dyrkede. I udhuset var der både stald og lade, og her holdt han køer, svin og høns, og det var altsammen en del af hans løn. Selv en hest havde han, og fint køretøj. Desuden skulle bønderne en gang om året levere fourage til skolen, dvs. hø og halm eller andet foder til dyrene. Det leverede stod i forhold til gårdenes størrelse, og hvis læreren syntes, at nogen leverede for lidt, kunne han klage til sognerådet, der så tog sig af sagen.

Læreren var enelærer og havde al undervisning i den 2-klassede skole. I skolestuen hang en stor petroleumslampe, og ved væggen stod en meget fyldig kakkelovn.

Gulvet, der bestod af skurede brædder, blev en

gang om ugen bestrøet med sand. Dog blev der senere hen ferniseret. Gymnastikken foregik på en åben plads i forbindelse med skolegården.

Den første lærer ved Trelde skole hed Barsøe. Han var der fra 1847 til 1859. Han afløstes af Schjødt, der blev til 1892. Derefter kom Sejr fra 1892 til 1904. Han blev forflyttet til Egeskov skole, hvor han var til 1932. Efter lærer Sejr fulgte 3 lærere i korte perioder: Nielsen, Aagaard og Lauridsen. I 1923 blev Egholm Sørensen ansat ved skolen, og han blev der i 25 år indtil 1948. Ham afløste jeg, idet jeg blev ansat d 1. juni 1948 og blev der, til skolen blev nedlagt 22. november 1974, hvorefter børn og lærere fulgte med til Bøgeskov skole.

Trelde skole startede som nævnt som 2-klasset skole, men i 1910 var børnetallet blevet så stort, at kommunen bestemte sig for at bygge en ny skole ved siden af den gamle. Den blev med to klasselokaler og med lærerindebolig ovenpå. Der blev ansat en lærerinde, og nu blev skolen treklasset.

Den første lærerinde var frk. Westergård. Hun kom i 1910 og blev til 1914, hvor hun blev afløst af frk. Plougmand. Hun blev til 1917, og derefter kom frk. Korsholm til 1920. Så kom frk. Obel fra 1920 til 1930, og efter hende kom frk. Jensen, gift Abrahamsen, i to år indtil 1932. Efter hende kom Esther Lund, der var ved skolen i 40 år. Den sidste lærerinde på Trelde skole var Ebba Jakobsen fra 1972 til 1974.

I 1910 byggede man altså en ny skole ved siden af den gamle, der nu blev lærerbolig for førstelæreren. Året i forvejen havde beboerne i Trelde bygget et forsamlingshus, som kunne bruges som gymnastiksal for skolen. Det hele dannede nu en meget harmonisk enhed med en stor rektangulær legeplads, omgivet af forsamlingshus, den nye skole og lærerboligen.

Efter skoleloven af 1937-var den 3-klassede skole helt i orden med to lærerkræfter. Jeg befandt mig godt ved den ordning. Alle lærebøger til den skolereform var udgivet med hensyntagen til flere årgange i klasserne. I Trelde havde lærerinden 1. klasse, jeg havde 3. klasse, og 2. klasse delte vi. Alle børn gik i skole 4 dage om ugen fra 8 til 14. Timeplanen lå fast år efter år, ingen skiften i fag eller timer, og som sådan kunne den have gået i mange år. Men så kom der nye skolelove med andre krav. Nye fag som skolekøkken og sløjd var ved at vælte vor skole, men vi gik sammen med Egeskov skole, og i fællesskab sendte vi vore 6. og 7. årgange til Bøgeskov, hvor der i 1954 var bygget en sognegård med bl.a. lokaler til de to omtalte fag samt gymnastiksal. Det klarede vi med ansættelse af ekstra lærerkræfter til Bøgeskov. Også en senere lovændring med sprogundervisning klarede vi, og efterhånden flyttede de to skolers 6. og 7. klasser helt til Bøgeskov. Vi beholdt de 5 årgange i Trelde og Egeskov, en udmærket ordning, som vi var godt tilfredse med. Men så kom byggeriet, først i Bøgeskov, og så i Egeskov og sidst i Trelde, alene i Trelde blev der i min tid bygget 95 nye huse. Det sprængte rammerne, og i januar 1975 blev i forbindelse med Sognegården i Bøgeskov indviet en helt ny skole, der kunne huse alle børnene i sognet fra 1. til 7. klasse, og Trelde og Egeskov skoler blev nedlagt.

Et tilbageblik

Når jeg ser tilbage på de over 40 år ved en landsbyskole, passerer mange tanker. Først og fremmest arbejdet i skolen, der altid var meget konstant og regelmæssigt. Efter skoletid i Trelde gik jeg mig gerne en tur langs stranden. På tilbagevejen gennem Trelde kunne man falde ind her og der og få en passiar. Forberedelse til næste dags skolearbejde foregik altid oppe ved katederet ca. kl. 17 til 18. Det var, hvad skolen krævede tidsmæssigt af mig. Møder og konferencer kendtes ikke, ud over et møde med skolekommissionen måske engang om året. Flere gange har det glædet mig, når mine foresatte har sagt til mig: Ja, men I passer jer selv nede i Trelde. Det blander vi os ikke i.

Derfor havde man en del tid tilovers til andre gøremål til gavn for befolkningen og foreningslivet. Jeg må sige, at en landsbylærers arbejde kan være et blandet foretagende. Man kunne få brug både for de evner, man havde, og dem, man ikke havde, men det gav kolorit på tilværelsen.

På Fyn og i Trelde har jeg i min fritid ledet voksengymnastik og håndbold i en gymnastikforening - været formand i en samariterforening - ledet en strikkeklub for egnens damer under krigen - været formand for en ungdoms- og foredragsforening og havde foredragsholdere boende hos mig privat: Morten Korch, Vagn Bro, Holger Rosenberg og mange andre - dirigeret sangkor med ugentlige øveaftener og halvårlige koncerter i kirker og forsamlingshuse - haft musikelever hjemme i mine stuer. Organisttjenesten ved Egeskov kirke krævede også sin tid, men det var jo fortrinsvis søn- og helligdage. Dog gav de 8 år, jeg var kasserer og medlem af menighedsrådet, en del arbejde.

På Trelde Sande Rekreationshjem kom jeg ca. hver 14. dag og underholdt i alt muligt: Sang og musik, foredrag, oplæsning, komedier og folkedans. Jeg gav dem underholdning, men de gav også mig noget: Omgang med personale og de mange rekonvalescenter gav mig en menneskelig udvikling.

Jeg er nu pensionist og befinder mig godt derved. Ofte tænker jeg tilbage på årene, der er gået. Minder kommer og går. Ofte møder jeg gamle elever og får en snak med dem. Det er dejligt. Jeg vil slutte med det gamle ord:

»Lykken er, at nogen har brug for en«.

Stoustrup skole.

Nedlagte skoler!

Lyng gamle skole.

Brovad skole.

Nedlagte skoler!

Pjedsted skole.

Spredte træk fra livet på Nørremarkskolerne

Af Jens Bertelsen.

Forfatterens forudsætninger: Min moder Anna Bertelsen, f. Jokumsen (1891-1972) boede det meste af sin barndom på Stenhøj og havde hele sin skoletid i den gamle Nørremarkskole. Ved sit giftermål blev hun atter bosat ved Stenhøjvej, og jeg havde således mine første skoleår (1929-34) i den nye Nørremarkskole. De første 20 år af sit otium (1945-65) boede Mor som genbo til skolen og kunne fra sine vinduer følge med i dens udendørsliv. Da jeg selv er forblevet inden for undervisningssektoren og altid har nydt godt af lærerfolkets misundte mange og lange ferier, bevarede jeg således en vis kontakt med miljøet omkring Nørremarkskolen lige til dens nedlæggelse.

Især det, jeg kan oplyse om de ældste perioder, stammer fra vort nære venskab med en familie, der gennem følgende tre generationer har haft meget nær tilknytning til Nørremarkskolerne: Edith Petersen (* 1908), hendes moder Anna Petersen (1883-1976) og morfar Jens Jagd.

Da Anna Petersen i 1890 begyndte sin skolegang, var hendes fader som murer beskæftiget ved et byggearbejde på den gamle Nørremarkskole, vistnok en udvidelse, muligvis den fløj, der gik vinkelret mod nord fra vestenden af den øst-vestorienterede hovedfløj. På grund af dette byggeri kom Annas skolegang i den første tid til at foregå i en stue på »Kirkelundgaard« (på det sted, hvor banen senere afskar den nu sløjfede blinde stump - Kilegårdsvej - fra Vestre Kobbelvej). Småbørnslærerinden var en frk. Bratberg. Læreren hed Madsen; da han blev inspektør inde i byen, afløstes han af den unge nygifte lærer Clausen, hos hvem Anna Petersen fik plads i huset. Efter ganske få år søgte han andetstedshen og efterfulgtes i 1899 af L. M. Therkelsen, der stammede fra Gaurslund og var dimitteret fra Gedved Seminarium. Ham nåede jeg selv at få i de sidste få måneder af hans lærergerning og fik der bekræftet det indtryk, som min moder havde givet mig af ham: simpelthen typen på den i god forstand respektindgydende autoritære lærerpersonlighed. I god forstand: om lærer Madsen berettes en episode, hvor han i et raserianfald foretog en revselse, der overskred grænsen til mishandling. I sådanne situationer var Jens Jagd af en eller anden grund den mand i forældrekredsen, som de andre forældre pudsede på den lærer, der havde forløbet sig - et forhold, som lille Anna var meget ked af, da hun altid selv havde haft et godt forhold til sine lærere. Et officielt forældreråd fandtes jo ikke. Sådanne episoder mindes jeg ikke at have hørt om lærer Therkelsen. Han var indbegrebet af gode gamle dyder som f.eks. sparsommelighed. Når mor i sine senere år hørte om, hvordan vi på mørke vinterdage havde lyset brændende i skolen dagen lang, forargedes hun meget. I hendes tid på den gamle skole mindedes hun aldrig at have set petroleumslamperne tændt i skoletiden. Undervisningen begyndte senere om vinteren end om sommeren, og når i de centrale vintermåneder tusmørket ragede et lille stykke ind i undervisningstiden, gjorde det ikke noget, for skoledagen begyndte jo altid med religion, som var noget, man skulle kunne udenad: genfortælling af bibelhistorien, ordret fremsigelse af salmevers og katekismus (alt undtagen anmærkningerne - det var et tegn på sædernes forfald, når vi i min generation nøjedes med skriftstederne, ja, hos mine seneste lærere endda kun i udvalg og uddrag). Og når mor som voksen kom til bibellæsningsaftener på den nye skole (sognepræsten fra Trinitatis, først den folkekære pastor Manniche, senere den især af snobberne værdsatte provst Rørdam), så var alle de elektriske lamper tændt til en indledende fællessalme, men når præsten tog ordet, slukkede Therkelsen de to lange rækker); kun den enlige lampe over katederet var nødvendig.

Læreren havde også på den gamle skole bolig på 1. sal; det forlængede den radius, inden for hvilken han kunne følge eleverne med øjnene på deres hjemvej og derved rent bogstaveligt udøve det tilsyn, som skolen har med eleverne på vejen til og fra skole. Det vidste de uartige drenge; men de drenge, der som min moder skulle i sydlig retning, udnyttede chancen, når de var nået ned i Lilledal (udtales uden stød), den dalsænkning på Egumvej, hvor Søndre Kobbelvej går fra. Indtil da gik de pænt og artigt, men når også skolens førstesalsvinduer var forsvundet bag horisonten, udkæmpedes de drabeligste slåskampe.

Den gamle skole havde kun den ene bolig; i Edith Petersens første skoleår 1915-16 kom lærerinde frk. Nørgaard cyklende inde fra byen, men da den nye skole, bygget af murermester Søren Jensen, blev taget i brug i 1916, kunne også hun rykke ind i en tjenestebolig - naturligvis ikke så stor som den gifte lærers, der disponerede over hele førstesalen, selv om denne ikke var fuldt udnyttet. Lærerindelejligheden var en toværelsers i stueetagens midterparti. - Frk. Nørgaard blev af en eller anden grund betænkelig, da det omfattende byggeri af Fredericias nye 7 km lange rangerbaneterræn i midten af tyverne rykkede tæt på skolen; hun søgte anden stilling, og da hendes afløser frk. Nielsen ret hurtigt i 1926 blev til fru Therkelsen (hr. Therkelsen havde mistet sin første kone efter godt 25 års ægteskab), kom lærerindeboligen til at stå uudnyttet. Denne spøgelsesagtige tilstand

mystificerede mig, da jeg som forsagt syvårigt enebarn betrådte den respektindgydende institution i 1929. Jeg havde altid haft noget af et kompleks over for huse, hvor jeg ikke havde været før; jeg var så bange for, at jeg ikke skulle kunne finde ind ad dørene. Det var derfor nærmest en traumatiserende oplevelse for mig at se den imponerende facade med hele fem døre og så få at vide, at den midterste dør, der yderligere tiltrak sig opmærksomheden på grund af den let klassicistiske arkitekturs fremhævelse af symmetriaksen (midtrisalit, lampe ovenover som over vores egen fordør), at den slet ikke var hovedindgangen (= den indgang, *jeg* skulle benytte), men indgang til lærerindelejligheden, hvor lærerinden slet ikke boede. Jeg fik så udpeget to andre døre som indgangene til de to klasseværelser, men de to døre lå ikke engang symmetriske; min dør var hverken i symmetriaksen eller i nogen af enderne, men nr. 2 fra venstre, og jeg skulle jo ikke 2. klasse, men i 1. ... Det svimlede for mig, og jeg var virkelig bekymret for, om jeg nu ville kunne finde ud af det, når det om en måneds tid blev alvor og jeg ikke som ved indskrivningen havde min moder med. Men det gik nu alligevel; jeg lærte hurtigt de døre at kende, jeg havde brug for, og respekterede fromt tabuet omkring de øvrige.

Et eksempel på det vid, de nye kammerater opvartede mig med: gådegætning:

- Ved du, hvad forskel der er på en damper og en boksehandske?

- Næh!

- Jo, damperen, den tuder i havnen, men boksehandsken den havner i tuden. - Men ved du så, hvad forskel der er på et klædeskab og så et wc?

- Næh!

- Så skal du sandelig pass' godt på, du ikk' går ind i et klæ'skav, næst' gang do ska' ski'.

Jeg vidste nu faktisk godt, hvordan en wc-dør så ud, og jeg så også hele fem af dem på stribe ude i gården, men så forvirredes jeg på ny, da jeg fik at vide, at det slet ikke var dem, jeg skulle benytte; de var dels til lærerne, dels til pigerne, mens vi mennesker skulle benytte nogle faciliteter, der var godt gemt inde bag en dør, som til forveksling lignede døren til vaskehuset og den til hønsehuset (hvor der forøvrigt lige så lidt var høns, som der var lærerinder i lærerindelejligheden).

På begge skoler har der været to klasseværelser; på den gamle skole var årgangene vistnok også fordelt på kun to klasser, medens ordningen, da jeg begyndte på den nye skole, var således:

1. skoleår	1. klasse - lærerinden - 4 eftermiddage
2. skoleår 3. skoleår	2. klasse - lærerinden - 6 formiddage
4. skoleår 5. skoleår	3. klasse - læreren - tirsdag, torsdag, fredag
6. skoleår 7. skoleår	4. klasse - læreren - mandag, onsdag, lørdag

På de to eftermiddage holdt lærerinden syskole for pigerne, der var inddelt i to hold.

Eftermiddagen var kl. 13-15.30 med ét frikvarter; formiddagen sluttede kl. 12 og havde et længere og et kortere frikvarter, mens jeg ikke kan huske det efter årstiden varierende begyndelsesklokkeslet (det var vel tidligst kl. 8). Det var mit indtryk, at frikvarterne placeredes, når undervisningen var nået til passende afsnit, og ikke efter uret. Skolen havde ikke noget ur, jeg selv endnu mindre, og jeg kan heller ikke huske, at nogen af mine kammerater havde. Det havde også nærmest været en uartighed, om nogen under undervisningen havde interesseret sig for klokkeslet.

Da hr. Therkelsen i sensommeren 1931 faldt for aldersgrænsen, trak hele lærerparret sig tilbage for at nyde deres otium. Det virkede naturligt, at de hertil havde erhvervet sig det herskabelige »Sandalhus«. Et par måneder vikarierede Aksel Jensen (senere Købmagergades skole); derefter beklædtes førstelærerembedet af Johannes Jensen. Han var søn af en drænsmester i Ebberup ved Assens og var efter nogle år ved landbruget kommet på Odense Seminarium - et typisk eksempel på begrebet »manden fra ploven«, men med nogle praksisår bag sig ved Fredericia købstadordnede skoler. Han formåede i enestående grad at komme i kontakt med hele Nørremarkens befolkning, ikke blot på sit erhvervs område ved at arrangere aftenskole, men han var i mange hjem den selvfølgelige gæst ikke blot ved sine elevers konfirmation, men også ved bryllupper, sølvbryllupper og runde fødselsdage. Han var den ubetalte konsulent i mange situationer, hvor folk følte sig ubehjælpsomme over for bureaukratiet; i mange år vidste man også præcis, hvor og hvornår man kunne kontakte ham, idet han var kasserer i Fredericia Marks Sygekasse. Det gjorde intet skår i det gode forhold, når et par politisk bevidste gårdejere fra tid til anden stak hovederne sammen med et skumlende »Man ved ikke rigtig, hvor man har ham«, ej heller, at deres bange anelser senere bekræftedes, da han bekendte kulør som et fremtrædende medlem af den socialdemokratiske byrådsgruppe. Han så ikke nogen modsætning mellem en fremskridtsvenlig socialpolitik og et nationalt og kristeligt livssyn af grundtvigsk tilsnit, og dette sidste passede godt til den stemning, som flertallet af Nørremarkens befolkning satte pris på ved deres festlige lejligheder.

Som elev konstaterede man en række fornyelser. De gamle skifertavler, der kunne gå i stykker, med vådvisker og tørvisker og grifler, der skulle spidses med en kniv, hvilket gav en lyd, der gjorde fysisk ondt i marv og ben, blev afskaffet; i stedet fik vi udleveret et tykt hæfte, hvorpå vi fik besked på at skrive et mærkeligt ord, vi aldrig havde hørt før: kladdehæfte. Mine forældre var lidt forargede; det var jo fråds med skatteborgernes penge.

Og så begyndte han at lære os en ny grim melodi til »Dejlig er jorden« - monoton, kedsommelig og helt uden julestemning; senere afslørede han, at den skulle nogle af os synge, medens andre sang den velkendte melodi; det kaldte man at synge tostemmigt, og det havde vi aldrig hørt om før. Men det lykkedes ham at få stablet et helt lille program af tostemmige sange på benene til juletræsfesten, og så var sorg til glæde vendt for lille mig, for ikke blot var jeg en af dem, der sang med, men jeg oplevede også, at min egen fader rejste sig og takkede lærer Jensen for dette initiativ.

Ja, den årlige juletræsfest fortjener lidt omtale. Selskabeligheden på Nørremarken var normalt delt op i mindre »omgangskredse«. Det er mit indtryk, at min egen, Stenhøjvej, havde det mest udprægede sammenhold, der især dyrkedes ved »nabogilder« med aftenkaffe. Nørremarken havde hverken forsamlingshus eller missionshus. Dyrkede man forenings- eller andet kulturliv, sluttede man sig til, hvad der foregik inde i byen. Også de rene landbrugsforetagender (mejerierne, Landmandsforeningen) havde deres arrangementer inde i byen; kernen i egnens landbrug havde jo fra gammel tid været avlsbrugergårdene inden for voldene. Men ved skolejuletræet 3. juledag udgjorde Nørremarken en enhed. På skift stod to forældrepar for arrangementet og gik rundt og krævede penge op, stærke mandfolk mødte op om formiddagen for at rydde skolestuerne og stille bukkeborde op, unge piger blev udskrevet til at pynte juletræet, en kone, hvis økonomi kunne trænge til en afstivning, tjente en skilling ved at brygge kaffe i vaskehuset på en kaffemaskine, man lånte inde på »Fremad«, og husmødrene medbragte en kurv med kopper og kage. De to købmænd - én i hver ende af Stenhøjvej - leverede godteposer til børnene og spredte surhed hos halvdelen af dem, for selvfølgelig var den ene købmands poser bedre end den andens. Og så lærer Jensens fornyelser: Som sagt tostemmig sang, og så kunne han tegne og brugte i december væsentlige dele af undervisningstiden, medens vi sad og skrev eller regnede, til at male tavlen fuld af julemotiver med kulørt kridt. Hans kone dekorerede kaffestuen med røde crepepapirstrimler og fik gennemført, at kagerne skulle bringes til skolen om eftermiddagen for at kunne blive arrangeret på fade. Så måtte hver enkelt husmoder jo strenge sig an og levere den kage, hun plejede at have succes med ved nabogilderne, men det var selvfølgelig festligere for ægtemanden, når han ikke bare blev spist af med sin egen kones trivialiteter.

Blandt andre afvekslinger i hverdagen kan nævnes den årlige udflugt (med færgen til Strib, til »Krybily« i landmændenes hestevogne (vi lånte en jumbe), men ellers med toget til fremmede byer), en omrejsende mand, der viste film - mit første møde med levende billeder - og hvilken skuffelse så, da en senere mand bare viste lysbilleder; jeg stirrede på en grønlænder og ventede på, at han skulle bevæge sig, men han dirrede bare lidt, når manden fingererede ved apparatet.

Og så fejrede vi med hele landet H. C. Andersens 125-års fødselsdag i 1930. Jeg husker derfra kun, at vi fik serveret chokolade, hvortil vi selv skulle medbringe en kop. Mine fornuftige forældre gav mig et emaljeret blikkrus med, som jeg var vant til at drikke af til daglig, og jeg kroede mig skadefro, da en dum tøs fra de højere klasser tabte sin porcelænskop på gangens terrazzogulv; ubarmhjertigt deklamerede vi smædevers:

Det første kop er gået,
det er i stykker slået.

(Jo, »kop« er intetkøn på mit modersmål!)

Lærer Jensens fornyelser i undervisningen: Om sommeren indledte vi med en lille smule gymnastik i gruset på gårdspladsen: fritstående øvelser i træsko og anden fuld påklædning, og så udnyttedes pludselig bukken og de bomme og ribber, der i Therkelsens tid kun havde været legetøj. Efter 3-4 års forløb kom fysik (uden forsøg!) og naturhistorie. Jeg selv havde kort forinden været til mellemskoleprøven inde på Latinskolen og blev lidt nervøs, da jeg så, at man prøvede de andre kandidater i zoologi, men de godtog min erklæring om, at sådan noget havde jeg aldrig haft, og jeg fik friplads alligevel. Fremmedsprog havde ingen af de hidtil omtalte Nørremarkskolelærere selv nogensinde lært; men jeg bilder mig ind, at vi kunne lidt mere dansk grammatik end visse af de elever, jeg i dag belemres med i en sproglig 1. g!

I regneundervisningen affyrede skolen fra tid til anden en særlig arbejdsmotiverende fidus: et stykke at gå hjem på. Fru Therkelsen havde til det brug en særlig trætavle sammensat af en halv snes vandrette lineallignende lister med cifre, der dannede lodrette rækker, som så skulle adderes. Hveranden liste var fastgjort, udgjorde tavlens skelet, de mellemliggende kunne forskydes vandret, hvorved de lodrette talkolonner blev forskellige fra den ene gang til den anden. Hos lærer Jensen i de store klasser fik stykket engang en mere avanceret form: et skema med 5×10 rubrikker til udfyldning - langs venstre rand 10 forskellige tal - langs overkanten 5 forskellige ting, der skulle gøres ved de 10 tal, f.eks. +312, ×27, :½. Det blev til 50 små udregninger, hvis resultater skulle skrives ind i skemaet. Så skulle de 5 lodrette kolonner lægges sammen, og endelig skulle de 5 summer lægges sammen, så hele stykkets rigtighed kunne kontrolleres ved hjælp af denne ene slutsum. Jeg fandt ud af, at man kunne nå dette facit lidt hurtigere: først sammenlægge de 10 givne tal til venstre, så gøre de 5 forskellige ting ved denne sum og til sidst addere de 5 resultater - 7 udregninger i stedet for 56. Jeg delagtiggjorde min sidekammerat i min opdagelse. Jeg var godt klar over, at det ikke var meningen, og jeg var for artig til at gennemføre det, men sidekammeraten turde godt. I løbet af nulkommafem mødte han op ved katederet med slutsummen og glædede sig til at kunne gå hjem som den første. Men lærer Jensen sagde på sit fynsk: »Du bliver spi lige nødt til at vent' lidt, Carl Christian, jeg ska' spi lige selv have det regnet ud først«.

Den årlige eksamen var en mærkelig indretning. Nogle fine folk inde fra byen invaderede skolen og fordelte sig på de to klasselokaler. Det var skoleinspektør Marcussen (sådan tituleredes lederen af kommunens skolevæsen, medens de enkelte skolers ledere (i byen vel at mærke) hed overlærere), skolekommissionen og så sognepræsten fra Trinitatis, der havde det officielle tilsyn med religionsundervisningen. På et vist tidspunkt dukkede i denne forsamling også et kvindemenneske op; det var vistnok »æ socialister«, der havde fået sådan en anbragt i byrådet. De gik rundt mellem rækkerne, mens vi skrev og regnede, og kikkede os over skuldrene. Jeg havde mit livs store oplevelse, da selveste provsten efter at have iagttaget et par additioner mumlede til mig: »Ja, gang nu rigtigt, så bliver det rigtigt«. Min regnekunst godskrevet min konto i himlen - det måtte da føre til saligheden! - I nattens løb blev der så på mystisk vis givet nogle karakterer, som hver enkelt fik dikteret den næste dag; de begyndte allesammen med tre ug'er for orden, flid og opførsel. For at også skolekommissionen kunne få årets oplevelse ud af dagen, engagerede lærerfruen ovenfor omtalte Edith Petersen til at lave en middag, der kunne sige sparto til, hvad byrødder og den slags ellers var forvænt med.

I 1934 ophører mine personlige erfaringer fra Nørremarkskolen, men lad mig i hastige spring fuldende »kongerækken«: Da midt under krigen Søndermarkskolens førstelærerstilling blev ledig, søgte lærer Jensen dertil (og byttede lejlighed med lærer Jessen). Ved Søndermarkskolens nedlæggelse blev Jensen inspektør ved den samtidig oprettede Skjoldborgvejens skole. En kort periode virkede den nyuddannede Villy Jepsen ved Nørremarkskolen, og den sidste halve snes år var førstelæreren Johannes Rasmussen. Han kom ikke fra ploven, men fra saven, var forhenværende tømrer. Hans indremissionske kristendomsopfattelse var af den lyse variant, der trives i KFUM's idrætsafdeling, som han var ivrigt medlem af, men hans dynamiske væsen ytrede sig også i omhyggelig og engagerende undervisning, som skaffede ham stor anerkendelse også blandt de ikke-rettroende forældre.

Fru Therkelsens afløser som lærerinde var gennem mange år frk. Henriksen, der boede inde i byen. Da krigstidens boligmangel i mellemtiden havde nødvendiggjort udnyttelsen af den ledige lærerindelejlighed, blev førstesalen udbygget fuldt ud og delt i to lejligheder, som beboedes af hhv. lærer Rasmussen og skolens to sidste lærerinder, fru Andersen og frk. Krarup. Ved skolens nedlæggelse forflyttedes både hr. Rasmussen og frk. Krarup til Egumvejens skole.

I besættelsestidens sidste måneder, da tyske flygtninge strømmede til landet og beslaglagde skolelokaler inde i byen, fandt de kommunale skolemyndigheder på følgende nødløsning: Nørre-

»Venskab«

markskolens elever henvistes til at genetablere klasseværelserne på den gamle Nørremarkskole, som i mellemtiden havde været benyttet som hønsehus, medens den nye Nørremarkskole stilledes til rådighed for nogle klasser fra en beslaglagt skole i byen - en fordeling, der fik landboerne til at føle sig diskriminerede som mindreværdige borgere i kommunen, en iøvrigt ikke ukendt følelse: »De vil godt nok have vor skat derinde«, var en replik, der kunne høres, når vi f.eks. over for udenbys slægtninge skulle bedyre, at vi skam ikke boede i en landsby, men var en del af Fredericia kommune.

Selv om denne beretning skrives efter ønske fra en lærerorganisation, så vil det, da den skrives i æraen efter ungdomsoprørets opblødning af de sociale fronter, være rimeligt at tilføje nogle træk fra TAP'ernes (det teknisk-administrative personales) verden. Min fader havde i nogle år i entreprise at tømme wc-spandene på den nye skole; de leverede mere gødning, end skolens have kunne forbruge. Han lagde mærke til, at en af spandene altid var tom, mens de øvrige til gengæld overfyldte. Far var interesseret i en mere ligelig fordeling og forelagde mystikken for en skolesøgende tjenestepige, mine forældre dengang havde. Pigens forklaring: »Vi vil da ikke gå på æ lopp'wc«. Det pågældende rum havde en væg (murstensmur!) fælles med hønsehuset og formodedes derfor at være befolket af hønselopper.

Skolens rengøring varetoges af en kvindelig rengøringsassistent, som i mange år var frk. Anna Lund, søster til Trelde skoles lærerinde frk. Esther Lund. Hun efterfulgtes af frk. Edith Petersen, der i perioder fik hjælp af sin moder, og den sidste var fru Nana Jacobsen, konen i den familie, der havde fået anvist den ubenyttede lærerindelejlighed. Edith Petersen har også fra denne side af sin tilknytning til skolen træk at berette, såvel tidstypiske som evigtgyldige ting. Det tidstypiske: De gammeldags sammenbyggede enheder af bænk og pult skulle ved rengøring af gulvet vippes op på enden, efter at blækhusene var fjernet; hun glemte kun én gang at fjerne blækhusene! Og lad så det evigtgyldige, det universelle, som har gyldighed i alle skoleformer den dag i dag, danne afslutningen på dette samensurium af tilfældige idéassociationer: Hvor er det ækelt at skulle fjerne tyggegummi, som eleverne har trykket fast på undersiden af bordene!

Skolemesteren og hans pligter

I 1791

I 1791 udkom der i Danmark et praktisk pædagogisk værk, beregnet for skolemestre i de lavere skoler. Bogen har interesse her i Fredericia, fordi det var daværende præst ved Michaelis kirke, (1787-1818), Lauritz Hasse, der oversatte den fra tysk og tillempede den danske forhold. At lærerstanden i Fredericia og omegn ikke blev anset for noget særligt, viser følgende udpluk fra bogen:

Ved lavere skoler forstår Hasse skoler, »i hvilke Børn af den Ringeste Klasse, der i sin Tid vil blive Håndværkere, Høkere, Tjenestefolk, Bønder, Daglejere osv. og rimeligvis ikke ville gøre Lykke i verden, skulle anføres til de for deres Stand almennyttige Kundskaber, saasom Religion, Læsning, Skrivning og Regning, og opdrages til nyttige Medlemmer af det menneskelige Selskab, til gode Kristne og Salighedens Arvinger.

Om valget af skolemester hedder det:

»Saalænge man endnu forbliver letsindig og ligegyldig her og vælger den Mand, som man betro en Hob Børn, ikke efter Samvittighed, men maaske endog af saa nedrige Aarsager, at baade Befordreren og den Befordrede burde skamme sig, saa længe man sætter Folk til at vejlede Ungdommen, hvis Gaver love lidet og hvis Troskab endnu mindre, saa længe kan man ikke vente noget bedre Slags Mennesker end det, man dagligen seer«.

Man aner bag disse ord hele systemet: Skolen som en forsørgelsesanstalt for herremændenes afdankede kuske og tjenere.

Om skolemesterens egenskaber hedder det:

»Han maa ikke have nogen meget kendelig og i Øjnene faldende Legemsdel, ikke være pukkelrygget, skievbenet eller skeløjet, men allermindst maa han have svagt Syn og Hørelse eller Fejl i Henseende til Talen, han maa ikke lespe, tale gennem Næsen eller udtale et Bogstav urigtigt, ikke fordreje Mund og Øjenbryne og ikke tale utydeligt. Ligesaa lidt duer en Mand, der har et svagt Helbred, særlig en svag Mave til Skolemester, da hans Legems Tilstand ofte gør ham fortreden og knarvurn«.

Det rent sproglige var også nedfældet på skrift; om måden man som skolemester skulle tale hedder det bl.a.:

»En skolemester maa ingenlunde bilde sig ind, at han taler vel og rigtigt, men han maa snarere troe det modsatte om sig, han bør vogte sig for fordervelig-Selviskhed«. Og her kommer en pragtfuld passus, som nok stadig gælder:

»Disse Folk ere meestendels befængte med en vis Stolthed, som udentvivl kommer deraf, at de hver Dag see lutter undergivne om sig og dog ere de klogeste i Selskabet, denne Stolthed gjør dem ofte til de utaaligste Mennesker«.

»Indbildskhed om egen Klogskab er endog Daalighed hos den lærde selv, men hos saadanne Folk, der meget sieldent ere ordentlig underviste, er det aldeles ufornuftigt og gjør uudsigelig Skade i Henseende til deres Skoleforretninger«.

Af øvrige færdigheder nævnes:

»Færdighed i at skrive læseligt og rigtigt«.

»Færdighed i at kunne regne i det mindste de fire Species (regningsarter) uden Fejl samt rigtig opsætte og udregne et Eksempel efter Regula de tri«.

»Færdighed i at kunne synge, da Sangen jo er en Deel af den kristne Gudstjeneste«.

Hvilke konsekvenser:

Her kommer forfatteren ind på, at man ikke for timelige Fordeles Skyld bør søge Skoleembede.

»Du finder i saa Henseende sielden hvad Du søger. Nogle faae Bekvemmeligheder og ved det sure Slid sielden mere end en nødtørftig Underholdning; det er alt, hvad du kan vente. Gaar dine Hensigter videre, saa søg hellere din Lykke andensteds. I en anden Næringsvej skal du snarere opnaae det. Her vil du meestendeels se dine Forhaabninger at slaa Fejl, og deslige fejlslagne Forhaabninger nedslaae Sindet og gjøre dig lunken i dit Embede«.

På den tid holdtes der som oftest kun skole i vinterhalvåret, og lærerne var derfor nødte til - for at kunne opretholde livet - at drive en eller anden håndtering ved siden af.

»Han burde med Billighed lønnes saaledes, at han kunne leve af sit Embede uden at øve nogen Haandværk«.

De skolemestre, der ikke kunne ernære sig uden en profession ved siden af, gav man tilladelsen, eller så igennem fingre med det.

»Dog maatte Haandteringen ikke være uanstændig og ikke berøve dem den Højagtelse, de altid bør vedligeholde«.

»Det er mig et modbydeligt Syn, naar jeg træffer en Skolemester i Selskab med usle og gemene Musikanter, der med Fiolen eller Valdhornet under Armen trække om fra eet Marked og eet Kroehus til et Andet, og ved Brylupper, Høstegilder og deslige vilde Lystigheder maae for et Par Skilling spille op til Dands for enhver drukken Knegt. Det er virkelig uanstændigt for en Skolemester, som, om han endog kun er Landsbyskolemester, dog altid er en af de Fornemme der paa Stedet. Det skiller ham ved den Agtelse, han bør især staae i hos dem, der sende deres Børn i hans Skole og gjør ham foragtelig i sine Lærlinges Øjne, der see deres Overhoved midt i et Selskab af saa mange udsvævende Folk«.

Hygiejnen:

Om dette mener forfatteren:

»At Bonden betror sin hele Velfærd og Sundhed i usle Fuskers, Quaksalvers og gamle Kiellingers Hænder, men for sit Qvægs Sundhed gør han alt muligt«.

Derfor mener forfatteren, at det er oplysning, der mangler, og forklarer, hvorledes d'herrer skolemestre overfor børn og forældre kan virke for udbredelsen af kendskab om »Sundhedens Vedligeholdelse«.

»Reenlighed« må han anbefale til enhver lejlighed. Den er et ypperligt middel til at forebygge sygdomme. Børn må derfor vænnes til:

»Hver Dag at toe deres Hænder, af og til deres Ansigt og undertiden og deres Fødder«.

»Til denne Reenlighed hører og, at man engang imellem tager rent Linned paa, ofte kæmmer sig, ofte fejer Stuerne, og undertiden, især om Middagen, lukker et Vindue op for at skaffe sig reen Luft«.

Renlighed i skolestuerne:

»Ser endog Skolemesteren sig nødt til, at varme sin Skolestue stærkere end fornødent og tienligt var, for at undgaa Bebrejdelser af Forældre, der levere Brændsel eller betale Penge dertil, saa er det dog, for de mange Dunsters Skyld, som hans tildeels meget urenlige Ungdom foraarsager, uforbegængeligt nødvendigt, at han mindst een Gang om Dagen aabner et Vindue for at forfriske Luften«.

Forfatteren indrømmer, at det på f.eks. sygestuer kan være farligt at åbne vinduerne.

»Man kan i saadanne tilfælde forbedre Luften med Eddike, som man af og til stænker paa Gulvet eller slaar paa en varm Steen eller et Stykke gloende Jern«.

Om skoletugt:

Her er forfatteren næsten moderne, idet han skriver:

»Mange søge sig i Anseelse med et mørkt og knarvurent Ansigt, andre ved bestandig Skienden og Larmen, mangen en endog ved idelig Brug af

Riset og Kieppen. Dette sidste er vel et kraftigt Middel til at indjage Børnene en heftig Frygt for deres Overhoved. De ville skielve og bæve for ham, men til at forskaffe sig deres Højagtelse duer det aldeles intet. De ville hade en saadan Lærer som deres værste Fiende, Forbitrelse og Hevngerrighed vil opfylde deres Hierte«, »Nej, der gives mange andre blidere Midler, saasom smaa Belønninger, Ros og Dadel, Skammekrog (evt. med et lille Skilt om Halsen, hvorpaa Forseelsen staar skrevet, igrovere Tilfælde et Skilt, hvorpaa der staar »Æsel«.« Legemlig Straf bør være det sidste, Læreren griber til, og han bør aldrig slaa i Vrede. Selvfølgelig - Klø skal der til. Smaa Børn straffes bedst med »lidet Ris«, større med »en Læderpisk«.

Dette billede af datidens skoletugt er ikke opmuntrende, men næppe overdrevet. I litteraturen findes mange eksempler på tilsvarende skildringer, især fra latin- og kostskolerne.

II. 1890

INSTRUX
for
Lærere ved Fredericia Kjøbstads Kommuneskole, saaledes som disse Bestemmelser ere approberede af Skoledirektionen for Elbo m. fl. Herreders Provsti den 16de December 1890. (Uddrag).

SAMTLIGE LÆRERE I ALMINDELIGHED

1.
Læreren har at begynde og slutte Undervisningen til den fastsatte Tid.

2.
I Sygdomstilfælde, eller naar han af Skolekommissionen har fået Fritagelse for at undervise, har han at gjøre betimelig Anmeldelse herom til Overlæreren.

3.
Han har at vaage over god Disciplin, ikke blot under Undervisningen, men ogsaa, naar Børnene gaa ind i Klassen og forlade den, hvorfor han bør være tilstede ved Slutningen af Fritiderne mellem Timerne og føre Børnene ind i Klassen; han paaser, at Ordensduxene omgaas varligt med Skolens Læremidler ved Uddelingen og Indsamlingen deraf, og at de efter hver Time udlufte Klassen. Angaaende Straffe for større Forseelser har han at forhandle med Overlæreren.

4.
Han har efter Tour at føre Tilsyn med Børnene paa Legepladsen i Fritiderne mellem Timerne.

5.
Han har som Klasselærer at overtage 2 Klasser, med hvilke han fører det særlige Tilsyn.

Det paaligger særlig Klasselæreren:

a) at føre Klasseprotokollen og efter bedste Evne bidrage til, at Børnene søge Skolen regelmæssigt, samt indsende maanedlig Forsømmelsesliste til Overlæreren;
b) at modtage Anmeldelse om Udeblivelse paa Grund af Sygdom og at afgjøre Spørgsmål om Fritagelse for Skolegang indtil 2 Dage, dog saaledes, at denne Frihed ikke misbruges til Gjentagelse;
c) at paase, at Børnene møde anstændig og renlig paaklædte i Skolen;
d) at give sine Klasser Meddelelse om, hvad der angaar dem, saasom Timetabel, den daglige Orden, Ferier m.m.;
e) at vælge Ordensduxe og paase, at disse gjøre deres Pligt;
f) at føre Karakterbøgerne og Examensprotokol for sine Klassers Vedkommende o. s. v.

ALMINDELIGE BESTEMMELSER

1.
Før Undervisningens Begyndelse holdes Morgenandagt.

2.
Der holdes Fritid i 10 Minutter efter hver Undervisningstime, saaledes at Timen slutter med fuldt Klokkeslag.

3.
Skoleaaret regnes fra Paaske til Paaske.

4.
Ordentligvis sker Optagelse af nye Elever kun een Gang om Aaret, nemlig ved Paasketid. Skolepligtige Børn, som fra andre Skoledistrikter tilflytte Byen, optages dog altid strax efter Tilflytningen.

5.
Skolens Aarsprøve holdes før Paaske og saa betids, at den kan være endt inden Palmesøndag. De to første Dage i den stille Uge benyttes til Opflytning og Omflytning samt til Bekjendtgørelse af Examens Udfald.

6.
Skolens Ferier ere følgende:

a) Paaskeferie fra Onsdag før til Onsdag efter Paaske (begge Dage incl.),
b) Store Bededag,
c) Christi Himmelfartsdag,
d) Pintseferie fra Lørdag før til Onsdag efter Pintse (begge incl.),
e) Juleferie fra 23. December til 6. Januar (begge incl.),
f) Høstferie i 4 Uger,
g) Kongens Fødselsdag, Grundlovsdag, 6te Juli, Fastelavns-Mandag og 3 Dage Oktoberferie.

Skoledagene ville blive 256 Dage.

Mål!

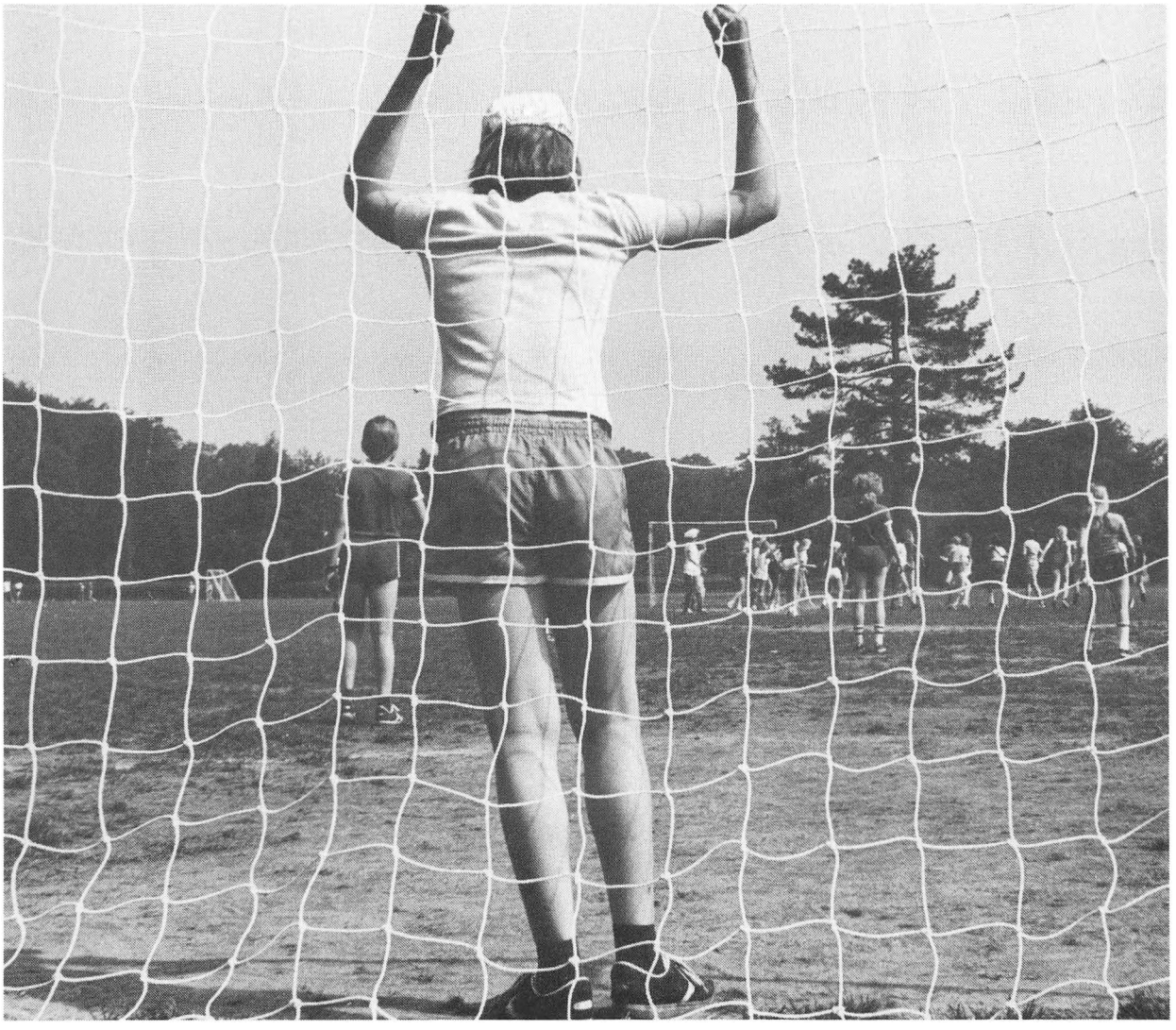

Ro og orden!

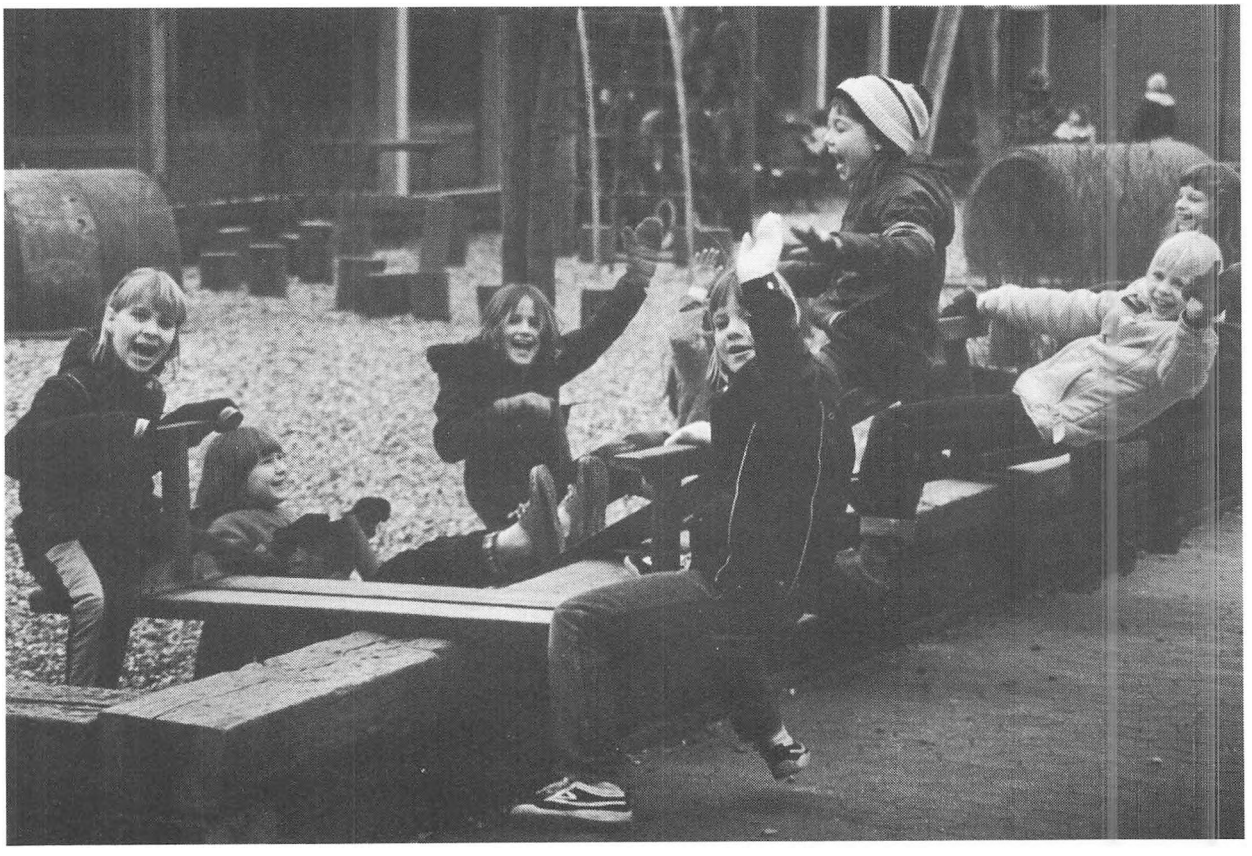

Om god ro og orden i skolen 1911 og 1983

Ordensregler for eleverne i Fredericia Borgerskole

1.
Paa Vejen til og fra Skolen skal Børnene opføre sig sømmeligt, ikke ryge Tobak, ikke slaas, stimle sammen.

2.
Børnene møder i rette Tid i Skolen, dog ikke tidligere end 10 Minutter før Undervisningens Begyndelse, og bliver i Gaarden, indtil der ringes ind.

3.
Naar ikke Sygdom eller Vejrforholdene forbyder det, skal samtlige Børn opholde sig i Gaarden i Fritiderne mellem Timerne og staar her under de tilsynsførende Læreres Opsigt.

4.
Uden den tilsynsførende Lærers Tilladelse maa intet Barn forlade Skolegaarden i Fritiderne mellem Timerne.

5.
I Fritiderne mellem Timerne har Børnene Lov til at tumle sig paa Legepladsen, dog skal de afholde sig fra enhver upassende og farlig Leg, Spil, Slagsmaal, Skrigen, Piben o. desl.

6.
Flere Børn maa ikke opholde sig samtidig i det samme Rum af Latrinerne, hvis Døre altid holdes omhyggeligt lukkede.

7.
Naar det efter endt Fritid ringer ind, skal Børnene straks gaa hen paa den for deres Klasse bestemte Plads, ordne sig i Række og forholde sig stille, indtil de af den tilsynsførende Lærer sendes op i Klassen.

8.
Børnene maa ikke uden Tilladelse gaa ind i en dem uvedkommende Klasse.

9.
Naar Børnene er kommet ind i Klassen, søger enhver stille sin Plads og venter, til Læreren giver nærmere Ordre.

10.
I Reglen faar Børnene ikke lov til at gaa ud i Timen.

11.
Børnene rejser sig, naar en fremmed eller en Lærer træder ind i Klassen, naar de tiltales af eller henvender Spørgsmål til Læreren.

12.
Ingen uvedkommende Genstande maa medbringes i Skolen og Spisevarer maa ikke fremtages i Undervisningstiden. Det forbydes Børnene at henkaste Papir o.lign. i Klasseværelserne, paa Gangene eller i Skolegaarden.

13.
Børnene maa altid være forsynede med Tavle, Tavlevisker, Griffel, Pen, Skrive- og Stilebog. I det hele med de Bøger og Rekvisitter, som Skolen ikke anskaffer, og maa holde saavel deres egen som Skolens Bøger ordentlige og renlige.

14.
Børnene maa ikke handle ilde med Skolens Inventarium.

15.
Naar Læreren ikke er tilstede, har Ordensduksen at paase, at Døren holdes lukket, og at der er Orden og Rolighed i Klassen.

16.
Ordensduksen har under Lærerens Tilsyn at besørge Omdelingen og Indsamlingen af Skolens Lærebøger o.s.v., aabne og lukke Vinduerne i Fritiderne mellem Timerne m.m.

17.
Intet Barn maa forsømme Skolen uden i Sygdomstilfælde eller efter indhentet Tilladelse.

18.
Udeblivelse paa Grund af Sygdom meldes i Tide til Klasselæreren.

19.
Naar et Barn ønsker Fritagelse for Skolen, maa Forældre, Værger eller Barnet selv forud begære Klasselærerens Tilladelse.

20.
Uopmærksomhed, Uorden, Dovenskab, Raahed, Trods, Skulken, Løgn, Uærlighed, Ulydighed o.a. desl. straffes med Anmærkning i Karakterbøger eller korporlig Revselse efter Omstændighederne.

21.
Urenlighed og Uorden i Klædedragt paatales i Overensstemmelse med Loven.

Fredericia Skolekommission, den 1. Decbr. 1911

C. Johansen Frederik Zeuthen Manniche
Skot-Hansen Brusen Heinr. Hansen

Bakkeskolen 1982/83

HUSORDEN

Det gælder som en hovedregel for alle som færdes på skolen, at man udviser en omgangstone over for hinanden, så alle befinde sig godt.

Vi har alle en forpligtelse til at vise hensyn over for andre, og at hjælpe med til, at atmosfæren er sådan, at vi alle kan lide at være her.

Det vil bl.a. sige, at man har en optræden som passer til de rammer man færdes i. Det betyder, at al voldsom leg og spil skal foregå udendørs. Vil man opholde sig indendørs, skal man færdes stille og i gåtempo.

Det betyder endvidere, at alle skal være indstillet på at værne om de lokaler og det inventar vi har.

Vi gør bl.a. eleverne opmærksomme på, at hvis de forvolder en eller anden skade, skal det straks anmeldes, og skadevolderen må erstatte det beskadigede.

Fra skolens side arbejder vi meget på at give eleverne en positiv holdning til disse ting, og vi anmoder herved forældrene om at støtte os i dette arbejde.

I frikvartererne er man enten
UDE eller INDE.

UDE:
Ophold i gårdene foregår på flisearealet. Bedene må ikke betrædes.

Boldspil er tilladt på de anviste steder. Bolde, som lander på taget af cykel- og læskure, må kun nedtages af pedellen, - eller ved henvendelse til gårdvagten.

INDE:
Ophold foregår i eget klasseværelse eller fællesrum.

Voldsom leg må ikke finde sted.

Eleverne *må ikke* lege med foldedør,søjlehøjtaler, tavle, AV-materiel o.s.v.

Leg og unødigt ophold på toiletterne er ikke tilladt.

BRANDSKABE MÅ IKKE ÅBNES!

Sidste skoledag!

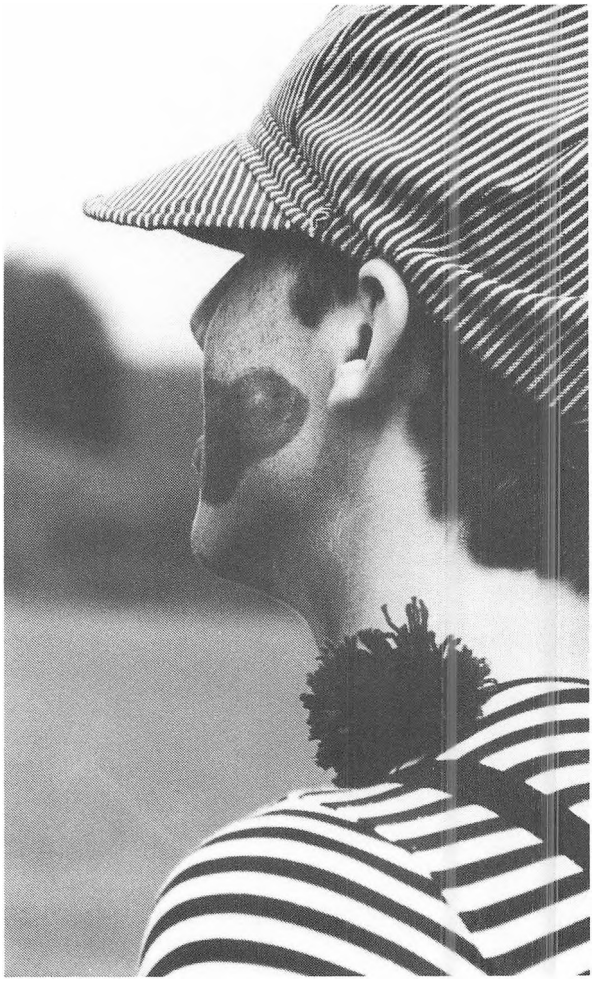

Ung lærer i 1930'erne

Af A. M. Karlskov.

Barndom og den første ungdom

Jeg gik i en to-klasset skole, fra jeg var 7, til jeg var 13 år (én lærer). Derefter blev jeg indmeldt i Vejle kommunale Mellem- og Realskole (kun drenge). Midt i 4. mellem var jeg åbenbart blevet »skoletræt«, for jeg ønskede at komme ud og komme i købmandslære. Jeg kunne imidlertid ingen plads få, og mit store ønske om at blive lokomotivfører dulmedes, da jeg erfarede, at jeg først skulle have en uddannelse som smed. Jeg måtte blive i skolen, og efter endt eksamen besluttede jeg mig til at læse til lærer, hvad jeg heller aldrig har fortrudt.

Jeg gik til forberedelse til seminariet hos min gamle lærer i Horsted. Man skulle dengang have et praktisk skoleår, inden man kunne blive optaget på et seminarium. Ved mange seminarier - men også andre steder - var der oprettet såkaldte præparandklasser. Efter dette praktikår var man til optagelsesprøve på seminariet - både skriftlig og mundtlig - 3 meget spændende dage, idet der ofte var tilmeldt mange mange flere, end der kunne optages (max. 30); vi var så vidt jeg husker 78. Jeg var blandt de heldige, der blev optaget på Jelling seminarium i 1929 og dimitteret derfra 1932. Uddannelsen var 3-årig + præparandåret.

Den første stilling og tiden der fulgte

Der var stor arbejdsløshed i trediverne - ikke mindst blandt lærere - og der var ikke noget, der hed understøttelse af nogen art. Jeg var imidlertid heldig, idet jeg søgte og blev antaget som vikar (enelærer) ved Bredstrup skole, nu nedlagt og solgt til beboelse. Efter besættelsen af embedet pr. 1. januar 1933 var jeg atter heldig, idet jeg fra samme tidspunkt blev ansat som vikar ved Erritsø skole - den gamle stråtækte med kakkelovnsfyrede skolestuer - hvor førstelæreren var blevet pensioneret. Her virkede jeg i 3 måneder og fik både der og i Bredstrup 225 kr. om måneden. Det var såmænd mange penge dengang - ikke mindst for en nydimitteret - hvad der bedst kan illustreres ved, at jeg i den tid sparede så mange penge op, at jeg kunne købe et spisestuemøblement (bord, stole, skænk, anretterskab og dækketøjsskab).

Så var tiden kommet, da jeg skulle aftjene min værnepligt. Hjemkommet den 1. november 1933 gik jagten atter efter arbejde. Igen heldig, idet jeg søgte og af skoledirektionen blev »godkendt« som hjælpelærer hos en ældre, noget tunghør enelærer ved Ankjær skovskole. 40 kr. pr. måned + kost og logi. Det var ingen »fed« stilling, men man var i arbejde, og det gav anciennitet. Begge dele var af stor betydning, når man ville søge noget andet. Det gjorde jeg i 1934. Den 1. maj blev jeg ansat som aspirant til et 2. lærerembede i Husby på Vestfyn ved en 5-klasset skole med 3 lærerkræfter. 1. november 1935 fast ansat i samme stilling med en årsløn på 2200 kr., altså 185 kr. pr. måned. Det var ikke så meget, som jeg havde tjent som vikar tidligere, men hvad man skulle købe, var heller ikke dyrt: 15 øre for 1 liter sødmælk ved stalddør, 65 øre for 1 pund skært oksekød og 2,50 kr. for 1 hl. koks.

Den 1 januar 1937 blev jeg ansat som enelærer ved Højrup skole i Jelling kommune, hvor vi (gift i 1934) havde godt 10 gode år, et dejligt, men hårdt job, da man ene havde ansvaret for 40-50 elever fordelt på 2 klasser, og naturligvis underviste jeg i alle fag. På grund af udsigt til nedlæggelse af skolen søgte jeg fra Højrup. Jeg ville gerne prøve byskolen.

Det var imidlertid svært at komme ind ved en byskole, idet der var både løse og faste vikarer, som naturligvis rykkede ind i faste stillinger. Begynde som vikar ville jeg selvfølgelig ikke med cirka 15 års lærergerning bag mig. Ved Søndermarksskolen i Fredericia - landsbyordnet - var en stilling opslået ledig. Den søgte jeg, da der var tale om, at skolen snart skulle afløses af en ny købstadsordnet skole. Stillingen fik jeg, men en ny skole - viste det sig - lå noget ude i fremtiden. Det blev som bekendt Skjoldborgvejens skole i året 1954 og vi skrev 1. august 1947.

Daværende skoledirektør Westergaard tilbød mig senere, at jeg kunne blive overflyttet til Købmagergades skole, da der stadigvæk ikke var udsigt til en afløser for Søndermarkskolen. Der virkede jeg så, til Treldevejens skole blev bygget. Denne skole blev min sidste arbejdsplads i Fredericia. Da der i 1953 var grundlag for en viceinspektørstilling ved skolen, søgte jeg den, fik den og virkede som sådan, til jeg blev ansat som skoleinspektør ved Brahetrolleborg kommune- og realskole fra 1. august 1955. Her har jeg været siden, og pr. 1. januar 1979 søgte jeg min afsked.

Hvordan var det at være ung lærerinde i 1930'erne

Af Esther Munck.

Dette skal ikke være en kritik af forholdene, men sådan var det nu bare!

Der var også stor arbejdsløshed blandt lærere i de år, men der var ingen steder at hente økonomisk hjælp.

Et lille eksempel: en stilling som vinterlærer, d. v.s. et embede i en landsbyskole fra oktober til april, blev søgt af 235 lærere. Mange steder på landet gik eleverne i skole *hver* dag i vinterhalvåret, derfor en ekstra lærer i disse måneder. De øvrige måneder gik børnene kun hveranden dag.

Ønskede man at deltage i et årskursus på Lærerhøjskolen (den lå dengang i København), fik man sin løn udbetalt, men skulle så selv efter gældende regler betale sin vikar. Man kunne være heldig at få et mindre tilskud fra amtet.

I disse år var Byskov undervisningsminister, og han udstedte en forordning, at en lærer(inde) kunne henvende sig til en skole og anmode dennes leder, om han og det øvrige lærerpersonale ville have den unge lærer til at deltage i skolens arbejde, som en slags hjælpelærer, vel at mærke *uden løn,* men man fik en påtegning i sine eksamenspapirer, at man havde deltaget i skoleabejdet og opnåede en form for anciennitet.

Den tvungne skolegang sluttede med det syvende skoleår - eleverne kunne i 5. klasse indstille sig til prøve i dansk og regning til 1. mellem og efter bestået prøve optages på et gymnasium eller i en privat realskole. Først senere kom et frivilligt 8. skoleår. Forældre og elever var indstillet på frivilligt skoleår, og det var en fordel for eleverne som helhed og skolens arbejde - for der var en mulighed for at udelukke elever, der var til gene for kammeraterne, sig selv og skolens arbejde.

Inden jeg blev ansat som timelærer her i byen i september 1933, havde jeg haft den fordel at have været Byskov-vikar i 5 måneder i en syvklasset skole nær mit hjem i Nordsjælland, 42 lektioner om ugen - også skolegang om lørdagen, derefter 1½ år ved en privat forberedelsesskole til byens gymnasium og et års skolekøkkenkursus på Lærerhøjskolen i Odensegade i København.

Undervisningstiden her i byen var fra kl. 8-12 og igen fra kl. 13.30 til kl. 15, 16 eller i et enkelt fag (pigegymnastik) til kl. 17.

Drengene gik på Købmagergades skole og undervistes kun af lærere, pigerne gik på Dalegades skole og Teknisk skole, og de undervistes både af lærere og lærerinder. På Slesvigsgades skole, gik alle første- og andenklasserne - både drenge og piger i samme klasse, og de undervistes både af lærere og lærerinder.

Klasseinddelingen var efter evner (og vel flid) i a- b- c- og d-klasser, og var man først anbragt i en klasse, var det *meget vanskeligt* at få en elev flyttet i en højere klasse, f.eks. fra b til a eller fra c til b.

Købmagergades skole var en *drengeskole,* lærerværelset *kun* for lærere. Som lærerinde vovede man sig ikke derind, ikke i de korte frikvarterer, og slet ikke i spisefrikvarteret. Der fandtes kun ét naturhistorielokale for både Købmagergade- og Dalegades skoler, og var man så ulykkelig at have to timer i træk i dette fag, måtte man i frikvarteret enten opholde sig i lokalet eller gå frem og tilbage til Dalegades skole.

Lærerindeværelset på Dalegades skole var i den høje kælder, og der var ikke megen plads. Men lærerinderne havde det job også at undervise (4. og 5. klasserne) på Teknisk skole, så mange frikvarterer blev brugt til at gå fra den ene skole til den anden - altså i al slags vejr, så det var overtøj af og på mange gange om dagen.

I mange år var antallet af lærerinder højst 1/3 af det samlede lærerpersonale, og da ny embeder blev forelagt på fælleslærerrådsmøderne, hvor alle havde pligt til at møde, kunne et lærerindeembede til pigegymnastik og håndarbejde nedstemmes med den begrundelse, at så overskred antallet en trediedel.

Myndighedernes indstilling til lærerinder

Hvis man inden fast ansættelse formastede sig til at forlove sig eller gifte sig med en lærer, opnåede man *aldrig* fast ansættelse, men kunne resten af sin tid som lærerinde beholde sin timelærerindestilling og nøjes med den mindre løn og evt. aldrig opnå pension.

Ved ansøgning til fast lærerindestilling skulle man rundt og præsentere sig for skolekommissionsmedlemmer o.l., og da kunne man blive udsat for bemærkninger som: »Hvis De »går« med en af lærerne, så skal De ikke regne med min anbefaling til embedet!«

Angående lønnen, så var den en del lavere for ugifte lærere. Først ved lov i 1958/59 med ikrafttræden 1960 blev ligelønsprincippet indført.

Året 1938 blev Egumvejens skole indviet, og da skete der den helt store omvæltning i det frederiicianske skolevæsen. Da forsvandt a- b- c- d-delingen, dog bibeholdtes d-klasserne og kom nu til at

hedde hensynsklasser, hvilket vel nærmest svarer til specialklasserne i dag.

Drenge og piger kom til at gå i samme klasse, skoletiden blev samlet fra kl. 8 til 15, og de første frivillige 8.-klasser oprettedes.

På Egumvejens skole var der kun ét lærerværelse, så det kneb for en ganske ung lærer at finde sig til rette, men heldigvis var der to lange borde, så kunne man da sidde lærere og lærerinder ved hvert bord.

Købmagergades og Dalegades skoler blev navnemæssigt slået sammen til én skole, men lærerværelset på Købmagergade var stadig kun for lærere, mens lærerinder blev på Dalegades skole, og dette holdt sig lige til den ny udbygning i Dalegade i 1967, så var dér også kun ét lærerværelse.

Specialundervisning ved Fredericia Skolevæsen gennem 100 år

Af Flemming Bruntt.

Fra pædagogikkens historie er det bekendt, at man gennem tiderne har været klar over, at visse elever havde særlige behov. Det er også bekendt, at man har forsøgt at tilgodese disse behov ud fra gældende forhold og betingelser.

I det følgende vil det blive belyst, hvorledes man ved Fredericia skolevæsen gennem de sidste ca. 100 år har søgt at løse de svage børns problemer.

Fra ca. 1883-1908 var der ved Danmarksgades og Vendersgades skoler »5 klasser (alderstrin) med sinkeklasser«. Udtagelsen til sinkeklassen omtales at ske efter evne. Oversidning blev også benyttet som en hjælpeforanstaltning til svage elever.

I perioden 1908-1933 indrettede man undervisningen for de svage elever i 7 etårige klasser. Man afskaffede samtidig oversiddersystemet. Dette skete ud fra den betragtning, at folkeskolen burde indrette sin undervisning efter eleverne.

For at sikre, at lærerne fik mere tid til de »langsomme« elever, nedsatte man elevtallet i én klasserække ved hver skole. Der blev her samtidig givet et større timetal i dansk, skrivning og regning.

Opdelingen af eleverne var fortsat det bærende princip. Drenge og piger blev ved flere skoler undervist adskilt. Skolerne havde A og B rækker, hvor der var flere krævende fag i A rækkerne, nemlig matematik og engelsk.

I perioden fra 1933 til 1947 fremgår det bl.a. af årsberetningen for skoleåret 1946/47, at der var »særklasser for svagtbegavede elever ved Købmagergades, Egumvejens og Slesvigsgades skoler. Her blev henholdsvis 12,6%, 7,8% og 14,4% af eleverne undervist.

Der blev nu arbejdet efter en undervisningsplan fra 11.10.39. I denne indgik en »særlig Plan for Hensynsklasserne, der oprettes for de Børn, der har Vanskeligheder ved at følge Undervisningen«. Ved at sammenligne timeplanen for de almindelige klasser og for hensynsklasser fremgår det, at der til begge ordninger er »fri Mellem« fra 5. klasse. Hensynsklasserne påbegyndtes ved 2. klasse og har næsten det samme ugentlige timetal.

I forhold til normalklasserne mangler hensynsklasserne: Engelsk, tysk og matematik. Der er også påpeget, at undervisningen i en del fag i hensynsklasserne skal være skemalagt til én lærer. Dette gælder f.eks. i 2. og 3. klasse følgende fag: Kristendom, dansk, skrivning, historie, geografi og naturhistorie.

For 4. klasse og de frie mellemskoleklasser ligger undervisningen også hos én lærer i fagene: Dansk og skrivning samt historie, geografi og naturhistorie.

Allerede i 2. klasse har eleverne i hensynsklasserne 4 sløjdtimer, hvori også er indeholdt tegning. Timetallet stiger til 6 ugentlige timer i løbet af klasserne.

I 4. fri mellem (8. klassetrin) omtales skolehavegerning for de elever i de normale klasser, der ikke får sprogundervisning.

Det skal bemærkes, at det samlede timetal pr. uge for alle elever var 5-8 timer højere end i dag.

Ordblinde- og taleundervisning blev praktiseret fra 1944 ved en lægeautoriseret talelærer. I alt fik 24 ordblinde og 11 taleelever undervisning i skoleåret 1946/47. Dette antal skal ses i forhold til det samlede elevtal på ca. 2000. Det vil sige, at godt 1% blev betragtet som ordblinde og ½% som talelidende.

I beskrivelsen af børn med særlige vanskeligheder tales der om »Defekter« hos barnet. Men det hedder også, at man arbejder på... »at give Børnene lyst til Faget og at rette dem op psykisk, fordi de ofte har mistet Lysten til alt Skolearbejde og fået mange Komplekser«.

I beretningen omtales til slut, at i skoleåret 1946/47 blev i alt 22 børn læseprøvet.

Starten på Skolepsykologisk Rådgivning

Skolepsykologisk rådgivningsarbejde påbegyndes da skoleinspektør Th. Bøgelund fra 1934 foretager intelligensundersøgelser. Fra 1938 bliver han assisteret af overlærer N. A. Ankjær.

Redskaberne, der blev benyttet i arbejdet, var Binet Simons og Dearborns prøver. Disse kunne opgøre »forstandskapaciteten«.

Anvendelse af prøver omtales at blive benyttet i forbindelse med overflytning til Åndssvageforsorgen.

Det hedder også i en skolekommissionsbeslutning: »Som Supplement og Korrektion til almindelig faglig Bedømmelse, når en Elev agtes overført til Hensynsklasser«.

Bøgelund mente, at elever til eksamensskoleundervisning burde testes tidligst muligt. Det hed f. eks. »det tilstræbes derfor, at så mange som muligt også af godt begavede Børn intelligensprøves«.

Som eksempel på denne praksis kan nævnes, at 68 børn i 2. klasse på Egumvejens skole blev intelligensundersøgt. Der gik i alt 147 på 2. klassetrin, og heraf kom 10 i hensynsklasse efter prøverne.

En specialundervisningslærer

Pensioneret overlærer Agnes Hansen udførte skolepsykologiske undersøgelser og underviste ordblinde elever på Egumvejens skole i 1951-59 og fortsatte som lærer til 1979 på Egumvejens skole.

I 1943 deltog Agnes Hansen i et årskursus i psykologi på Danmarks Lærerhøjskole i København. Her fik hun oplæring i Binet-prøven og udførte psykologiske øvelser. Der blev undervist af bl.a. Sofie Rifbjerg, Ellehammer og Erik Thomsen. Skov Jørgensen, der senere blev inspektør for specialundervisningen, var også deltager på kurset. I kurset var der indlagt praktik med besøg på Gl. Bakkehus, hvor man fik inspiration hos Floris, Edith Norri og Dora Sandal, der gav mange ideer til udvikling af materialer.

Sommeren efter kurset, i 1944, brugte Agnes Hansen til at konstruere de materialer, hun havde mødt i København. Læseprøverne var udviklet i Københavns kommune, men man måtte selv sørge for at få trykt det fornødne antal eksemplarer, der skulle bruges. Undertiden var det nødvendigt at betale af egen lomme.

Eksempler på materialer:

Til træning af udsagnsord blev der lagt billeder i en ramme (som vore dages Palin). Når børnene havde lagt brikkerne, skulle man vende dem. Dukkede der et dejligt billede op, var det kontrol af, at opgaverne var løst rigtigt. Det system, vi i dag kender som »Læs Og Forstå«, var udført i karton. Teksten stod på forsiden af kartonet, og spørgsmål stod bagpå.

Andre opgaver gik ud på at stave, læse og skrive. Teksten blev f.eks. klippet fra »Gris - Mathis« serier, og børnene skulle så som opgave finde, hvilken tekst der passede til hvilket billede.

Orddele blev skrevet på små kartonstykker, som kunne lægges sammen til helheder, som igen kunne lægges sammen til endnu større helheder.

Agnes Hansen giver udtryk for, at nogle pædagoger i dag tænker for lidt selv og køber sig til materialer. Den udvikling, som pædagogen gennemgår ved at udvikle sit eget materiale, bliver stoppet, når materialet anskaffes færdiglavet.

Skolepsykologisk arbejde i 50'erne

Hver skole havde sin uddannede person inden for den såkaldte særundervisning.

Denne person tog de nødvendige intelligens- og læseprøver og forestod også selv undervisningen af eleverne på denne skole:

På Slesvigsgades skole var N. A. Ankjær og Anna Hegelund, på Treldevejens skole Agnes Larsen, på Egumvejens skole Bøgelund, som Agnes Hansen arbejdede sammen med. På Købmagergades skole var Aksel E. Jensen.

I 1958 blev der afholdt et møde om at samle det skolepsykologiske arbejde hos én. Anna Hegelund blev udnævnt til »særkonsulent«, hvorefter de andre lærere alene underviste eleverne.

Specialundervisning og skolepsykologisk arbejde i 60'erne og 70'erne til nu.

Gennem 60'erne, 70'erne og ind i 80'erne skete der markante ændringer i undervisningen af børn med handicaps i Fredericia.

I 1960'erne blev de sværest handicappede indbraget under særforsorgsgrenene. I folkeskolen blev der opbygget særundervisning på læsehold i form af eneundervisningstimer og specialklasser.

I 70'erne udbygges undervisningen for svage yderligere. Det afspejles f.eks. i skolevæsenets årsberetning fra 1971/72. 238 elever fordelt på 2.-10. klasse blev undervist i specialklasser, hvilket svarer til knap 5% af disse årganges elevantal. På skolen var der fortsat eneundervisning og læsehold. Som noget nyt var der læseklinik på 4 skoler. Der var også en observationsklasse for hele skolevæsenet.

Det samlede timetal til specialundervisning på skolerne ud over specialklasser androg 320 timer/uge.

I 1976 blev der på skolerne i Fredericia lavet en støttecenterordning. Det tilstræbes her, at de enkelte elevers behov vurderes, og der tilbydes den relevante støtte i elevens klasse eller i klinik.

Udviklingen i Fredericia har fulgt udviklingen på landsplan. Nu undervises kun 69 elever i speci-

Husgerning og sløjd!

alklasser, der er beregnet for børn med generelle indlæringsvanskeligheder. Dette kan ses som en følge af en holdningsændring hos lærere og forældre. Det er også en kendsgerning, at skolerne nu har langt flere specialundervisningstimer til rådighed, nemlig ca. 800. Hertil kommer de timer, hvor tale-hørelærere, konsulenter eller psykologer underviser og på anden måde bistår særligt svage elever.

Der er også oprettet en alternativklasse for eleverne op 7.-10. klassetrin. Eleverne, der undervises her, er karakteriseret ved sociale og adfærdsmæssige problemer, der gør det vanskeligt at undervise dem inden for rammerne af det gængse skolesystem.

Når den samlede periode på 100 år betragtes, har skolevæsenets indsats for børn med handicaps udviklet sig således: I de første årtier var eleverne i almindelige klasser, derefter fulgte en periode med stadig flere specialklasser, som nu i sidste tiår igen har et meget begrænset elevtal.

Den afgørende forskel i forhold til handicappede børns situation først i perioden: Undervisningen er nu bibragt flere ressourcer samt mulighed for pædagogisk psykologisk rådgivning, så klassens lærere har en rimelig mulighed for at løse undervisningsopgaverne også for handicappede.

Skolevæsenets observatorium

Om observatoriet, der under navnet »Arthur Nielsens Observatorium« i 1953 overgik til det kommunale skolevæsen, fortæller tidl. overlærer Enoch Olsen.

I året 1928 fik byen Fredericia en god tilvækst: En musiklærer ved navn Arthur Nielsen oprettede her et astronomisk observatorium i Sjællandsgade 58. Han byggede det ved hjælp af sin svoger, som var tømrermester, og han købte en god linsekikkert fra Tyskland og opstillede den og forsynede den med forskellige bi-instrumenter efter sit eget hoved, så den blev et praktisk stykke værktøj i videnskabens tjeneste. Og så gik han i gang.

Den 29. februar 1928 gjorde han sin første observation her. Den efterfulgtes af en knap 22 år lang række observationer.

I 1929 kom en ung astronomisk interesseret lærer til byen og fik embede. Det var undertegnede. - Det varede ikke længe, før jeg opsøgte Arthur Nielsen. Jeg blev venligt modtaget af ham og hans hustru og kom derefter ret ofte på hans observatorium, enkelte gange medbringende interesserede elever. Det skete især, efter at jeg i 1942 havde fået fysiktimer ved kommunens nyoprettede eksamensklasser.

Arthur Nielsens speciale var foranderlige stjerner. I sin iver lærte han mig at observere disse; men jeg måtte sige ham, at det arbejde kunne jeg ikke gå op i, da jeg ikke kunne undvære min regelmæssige nattesøvn, når jeg skulle passe min lærergerning om dagen.

Han var den flittigste observatør blandt Astronomisk Selskabs sektion for foranderlige stjerner. Men desværre sluttede hans arbejde brat. Sin sidste observation foretog han 2. juledag den 26. december 1949.

Fem dage senere, nytårsaftensdag, styrtede han med sin cykel og blev påkørt. Han kom så meget til skade, at han måtte indlægges på sygehuset, hvor han døde den 18. januar 1950. I hans sidste dage besøgte jeg ham, og jeg husker, at jeg der sagde til ham, at han nu lige så godt kunne have boet på Venus, hvorfra man jo aldrig kan se stjerner.

Efter hans død overtog jeg straks den del af hans gerning, der bestod i ved populære små-artikler i bladene at holde byens befolkning orienteret om, hvad der foregik på stjernehimlen. Senere, omkring nytår 1953, overtog byen observatoriet og stillede det til rådighed for byens skoler under min ledelse, og så blev der åbnet adgang for skoleungdommen til kik fra denne lille klode ud i verdensrummets myriader. Man kan sige at da blev observatoriets formål ændret fra at tjene videnskaben til at tjene undervisning i den store stjerneverden uden for vor klode.

Det viste sig, at dette nye undervisningsfag på flere måder fint kunne koordineres med den gammelkendte fagrække, bedst måske med fysik, kemi, regning, ja endog med historie. Et par eksempler kan vise dette:

Eleverne kan gennem observatoriets kikkert se den Jupiter-måne og dens formørkelser, hvorved den geniale danske Ole Rømer opdagede lysets hastighed og derved blev verdensberømt. Eller man står med den prægtige Store Oriontåge i kikkertfeltet og får at vide, at den er 1700 lysår borte, hvilket vil sige, at vi nu ser den, som den så ud for 1700 år siden. Det vil også sige, at hvordan den ser ud NU, får Jordens beboere ikke at se før om 1700 år. Man vil så forstå, at vi nu let kommer til at snakke om historiske tilstande og begivenheder i Danmark og i andre gamle lande på nævnte tidlige tidspunkt.

Da Skansevejens skole var færdigbygget sidst i

1970, flyttedes observatoriet dertil, og undervisningen fortsattes.

Jeg afgik fra skolevæsenet som 70-årig i 1968, men fortsatte arbejdet med observatoriet endnu i godt 15 år, indtil jeg i november 1983 fik en ung lærer, Karsten Knudsen, som afløser.

Arthur Nielsens Observatorium længe leve!

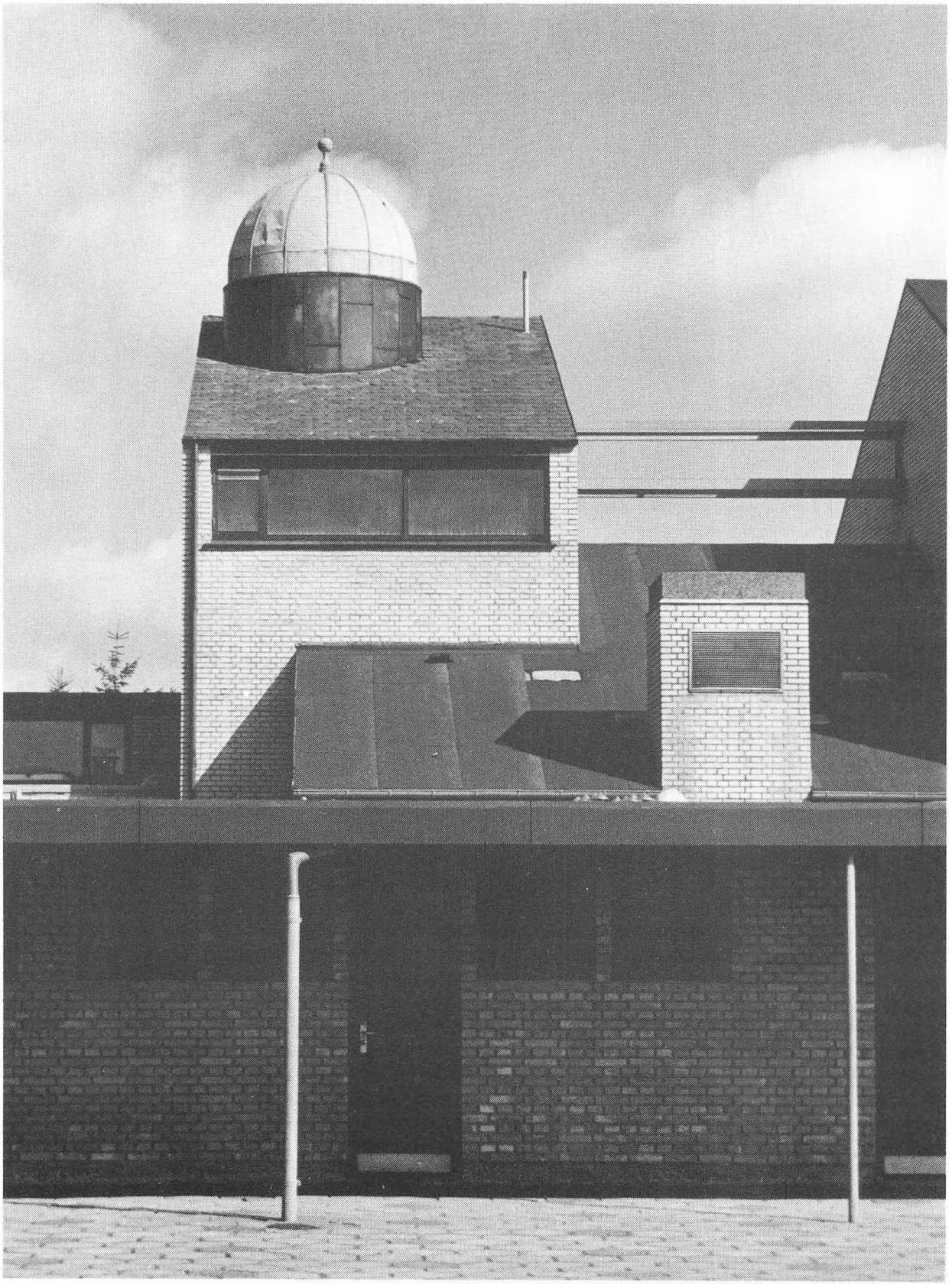

Idrætsdag!

Idrætsdag!

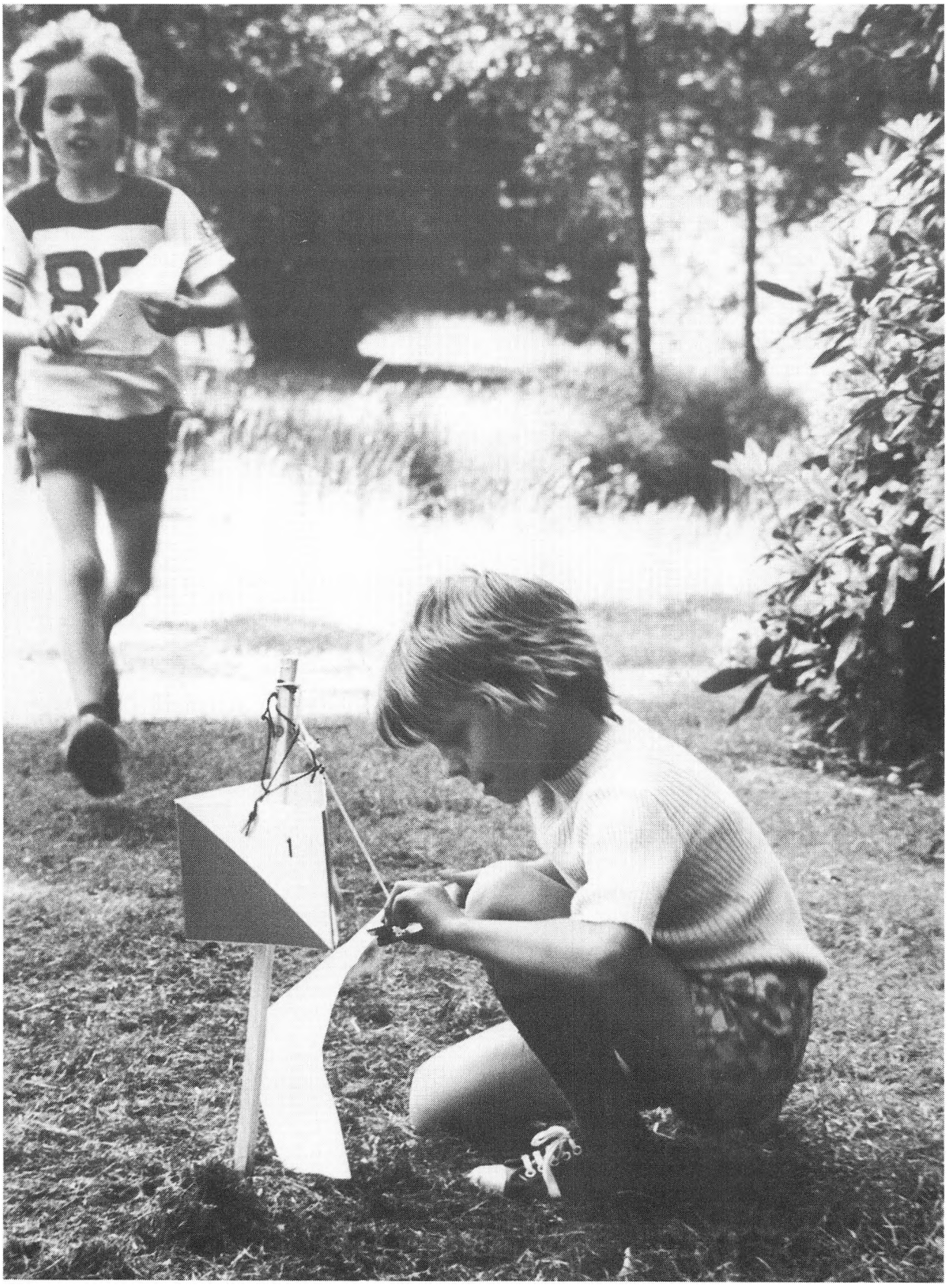

Skoleforvaltningen 1955-1983

Ved Ove Garne.

Indtil 1. februar 1947 blev det kommunale skolevæsen i Fredericia ledet af skoleinspektøren (overlæreren) på Købmagergades skole, som af mange - helt op til i dag - betragtes som moder-skolen, hvor ideerne fødes, og hvorfra inspirationen udgår.

Den første skoledirektør i Fredericia blev A. Chr. Westergård, ud over landet bedst kendt som forfatter af en lang række fremragende børnebøger. Indtil 1/2 1947 havde han som inspektør på Købmagergades skole også ledelsen af det samlede skolevæsen, men fra denne dato blev han udnævnt til skoledirektør, blev fritaget for den daglige ledelse af Købmagergades skole og fik i Kirkestræde sit eget kontor, hvortil der også blev knyttet en kontormand til at klare den kontormæssige side af jobbet. Den administrative byrde var dog ikke større, end at A. Chr. Westergård også som skoledirektør fortsatte sit forfatterskab til stor glæde for en tusindtallig læserskare ud over landet.

Kommunens næste skoledirektør, Åge Nielsen, blev hentet i Viborg. Han var skoledirektør i Fredericia fra 1/6 1952 til 28/2 1966 og havde i størstedelen af sin tid kontor i et afsnit af Sct. Joseph hospital. Medarbejderstaben blev i hans tid udvidet til 2 heltidsansatte. Til trods for væksten i skolevæsenet i hans embedsperiode blev han dog ikke mere belastet, end han altid loyalt holdt ferier og fridage sammen med skolerne.

Efter at skoleinspektør M. Pedersen under Åge Nielsens sygdom i en længere periode havde været konstitueret i dennes stilling, blev han ved Åge Nielsens afgang den 1. april 1966 udnævnt til skoledirektør, hvilken stilling han beklædte til jan. 1972. M. Pedersen havde kontor på Rådhuset, og det var i hans embedsperiode, kommunesammenlægningen fandt sted, hvilket gav en stor udvidelse af arbejdsopgaverne, ikke alene i indkøringsfasen, men også i tiden derefter.

M. Pedersens efterfølger, Ove Søjbjerg Pedersen blev ligesom Åge Nielsen hentet i Viborg. Han tiltrådte 1. januar 1972 og har fortsat i skrivende stund ledelsen af skolevæsenet i Fredericia.

Ove Søjbjerg Pedersen begyndte også sin embedstid på Rådhuset, men på grund af pladsmangel måtte residensen i en årrække (73-80) henlægges til Sygekassernes »aflagte« lokaler i Norgesgade; men efter udvidelsen af Rådhuset blev skole- og fritidsforvaltningen på ny tildelt lokaler på Rådhuset.

På grund af væksten i arbejdsbyrden i forbindelse med kommunesammenlægningen og tildeling af nye arbejdsopgaver blev der fra 1/8 72 oprettet en stilling som viceskoledirektør. Første mand i denne stilling var Finn Lindhard Madsen, der var kaldt til byen som skoleinspektør på Alléskolen. Da han i 1973 blev udnævnt til skoledirektør i Helsinge, blev stillingen overdraget til undertegnede, der indtil da havde beklædt stillingen som skoleinspektør på Treldevejens skole.

Udviklingen indenfor det kommunale skolevæsen kan vel lettest illustreres ved hjælp af nogle tal:

	elever	skoler	lærere	antal elever pr. lærer
1955	3338	6	133 (+)	25,1
1983	6340	15	540 (++)	11,7

\+ heraf 26 overlærere
++ heraf 269 overlærere

Det højeste elevtal havde man i 1977 med 7295 elever (502 lærere).

Betegnelsen for skolevæsenets administration er også ændret et par gange, og disse betegnelser udtrykker vel ikke bare en udvikling, men siger nok også noget om et ændret syn på ledelse og administration:

Skoledirektørens kontor:	1947 til 1973
Skoleforvaltningen:	1973 til 1978
Skole- og fritidsforvaltningen:	1978 –

P.t. er der i alt 12 ansatte i forvaltningen, heraf er de 4 dog deltidsansatte.

Udover de ledende og koordinerende funktioner har forvaltningen gennem alle årene udøvet en lang række servicefunktioner, ikke alene i forhold til skolerne, men også direkte i forhold til elever, lærere, forældre og byens borgere i det hele taget. Det vil føre alt for vidt at omtale alle disse opgaver her, men jeg vil nævne nogle eksempler og bruge et par af dem til at give en beskrivelse af udviklingen.

Vikarformidlingen har i alle årene været henlagt til skoleforvaltningen; men det fremgår af talrige avisindlæg i midten af 50'erne, at den dengang ingenlunde fungerede til alles tilfredshed; der skrives om utilfredshed med vikarer, der ikke havde anden forudsætning end studentereksamen og lyst til at tjene en skilling, ja der nævnes endda eksempler på somme, hvis fornemmeste kvalifikation var at have frekventeret 8. klasse.

I 1973 fortæller skoledirektøren til Dagbladet, at man på dette tidspunkt råder over 7-8 løse vikarer, men at man gerne vil op på ca. 15. Der blev så annonceret efter flere, og de »bedst kvalificerede« af ansøgerne blev efter daglejerprincippet »kastet for løverne« efter at have modtaget et kort introduktionskursus. (Bedst kvalificerede: husmødre og studenter). Det bør dog med i billedet, at man periodevis også havde lærerstuderende og andre personer med visse pædagogiske erfaringer til rå-

dighed, og at såvel disse som en del af ovennævnte gjorde god fyldest, de vanskelige forhold taget i betragtning. I dag har man i Fredericia for længst forladt daglejerprincippet, og man har nu 29 læreruddannede faste vikarer til rådighed, som alle er fast tilknyttet en skole, og i mange tilfælde har de faste skematimer, idet de faste lærere på de fleste af de store skoler indgår i en vikarforsøgsordning.

Med hensyn til pladsforholdene på skolerne har der også tidligere været problemer. Omkring 1955 var hjemmeklassekvotienten ved skolerne 0,58. på nogle skoler endda under 0,50, mens man i dag anser det for en selvfølge, at hver klasse skal have sit eget hjemmeklasselokale, og så skal der endda helst være adgang til grupperum m.v. Det siger lidt om, hvad der i de senere år under skoledirektørens ledelse er gennemført af byggerier på skolerne. At lokalerne så også er blevet større, og elevtallet i klasserne mindre, gør jo kun udviklingen endnu mere glædelig.

Også med hensyn til skolemøbler har forholdene forbedret sig. Overfor Jyske Tidende bekræfter skoledirektøren den 19/7 1959, at det er rigtigt, at man ikke har stole til alle eleverne i klasserne; på Slesvigsgades skole kan alle elever end ikke sidde ned samtidig, selv om læreren har overladt en af eleverne sin stol og sin plads ved katederet. Skoledirektøren giver dog udtryk for, at dette problem må løses, og det er da også - så vidt jeg kan bedømme - sket.

I lange perioder fik eleverne feriebilletter på skoledirektørens kontor, hvor der blev udskrevet op mod 3000 billetter pr. år.

I en længere periode blev skoleradioudsendelserne optaget på skoledirektørens kontor og stillet til rådighed for skolerne. Det var fru Larsen, der havde denne betroede og ikke uinteressante opgave.

Af andre opgaver nævnes i flæng: udskrivning af busbilletter, skolebespisning, landsskolescenen, tilskud til efterskole- og højskoleophold, ferieaktiviteter, fotokopering for foreninger, rengøring, skolelægeordning, tandlægeordning, fritidsvirksomhed for børn og unge, voksenundervisning, tildeling af lokaler og udendørsanlæg osv. osv.

Men uanset omfanget og værdien af denne servicevirksomhed må selve ledelsen og administrationen af skolevæsenet være forvaltningens væsentligste opgave, herunder sagsbehandling for skolekommission og skoleudvalg. Denne opgave er med årene ikke alene blevet mere omfattende, men også vanskeligere og mere krævende, bl.a. på grund af mere indviklede regler som følge af udvidet demokratisering og af flere høringsprocesser. Og uanset om vi på forvaltningen mener at have fundet »de vises sten«, så hjælper ingen kære mor, alle parter skal høres, og der er mange parthavere i skolen i dag, i første række elever, forældre, lærere, nævn, lærerråd, lærerforening, administrationspersonale, folkevalgte i skoleudvalg, skolekommission, økonomiudvalg, folkevalgte og ansatte i amt og stat, brandmyndigheder, sikkerhedsudvalg og mange flere. Så i forvaltningen må vi være »enfoldige som duer og snilde som slanger«, for ikke alene at få de forslag gennemført, som giver eleverne de bedst mulige udviklingsbetingelser, men også få det gjort på en sådan måde, at alle føler, at de har medvirket og derfor også er medansvarlige, og få det gennemført på så kort en tid, at eleverne, som det angår, ikke allerede har forladt skolen.

Vor opgave er at inspirere og motivere, at opsamle de ønsker og behov der måtte være for pædagogisk nytænkning og landvindinger og søge dem gennemført på en sådan måde, at alle gode kræfter involveres både i arbejdet og i resultatet.

Efter min opfattelse er det væsentligt, at forvaltningen ikke bliver til paragrafrytteri, og at folkeskolens love og cirkulærer forvaltes ud fra det grundsynspunkt, at de skal fremme den overordnede målsætning: »At give alle elever i folkeskolen de bedst mulige betingelser for udvikling og trivsel«. De menneskelige hensyn må sættes over systemet, det gælder de ansatte, men især gælder det de små og svage, hvis ve og vel vi er ansatte til at varetage.

Fælleslærerrådet

Ved Werner Rundquist.

Et egentligt fælleslærerråd blev først etableret her i Fredericia omkring 1940.

Undervisningsministeriets bekendtgørelse af febr. 1934 om fælleslærerråd berettigede lærerne til at blive hørt i sager vedr. skoleplaner og oprettelse og nedlæggelse af embeder gennem en lærerrepræsentant, der deltog i skolekommissionens forhandlinger om sådanne spørgsmål. Lærerne i Fredericia efterlevede denne bestemmelse ved at vælge en lærerrepræsentant i aktuelle tilfælde, almindeligvis lærerrådsformanden ved Købmagergades skole.

Lærerrådene ved de to eksisterende skoler, Købmagergade-Dalegade og Slesvigsgade, der i øvrigt havde et vist samarbejde, talte endnu i midten af 1930'erne kun 50 lærere, og værdien af møder var ikke højt prioriteret. To årlige lærerrådsmøder af højst 2 timers varighed var således et absolut maximum.

Skolevæsenets begyndende ekspansion, indledt med Egumvejens skoles indvielse i april 1938, synes at have nødvendiggjort en formalisering af fælleslærerrådsarbejdet, men desværre er de tidligste mødeprotokoller gået tabt.

Det daværende fælleslærerråd adskilte sig væsentligt fra det nuværende. Samtlige fastansatte lærere, timelærere og fastansatte vikarer dannede

fælleslærerrådet, og der var mødepligt som til lærerrådsmøder. Fra 1950 var lærerne ved kommunale gymnasieskoler ligeledes medlemmer af fælleslærerrådet, men der mødte nu sjældent mere end et par repræsentanter fra gymnasiet til møderne.

Fælleslærerrådsmødernes antal svingede fra år til år, 3 til 6 møder var almindeligt. Møderne blev som nu indvarslet skriftligt ved opslag af dagsorden på hver enkelt skole. Kun i enkelte tilfælde udsendtes bilagsmateriale. Det var før spritduplikatorernes, kopimaskinernes og papirvældets tid.

Fælleslærerrådsmøderne blev i mange år afholdt på Købmagergades skole i »Tegnesalen« øverst oppe i bygningen ud mod Købmagergade. Men efterhånden som lærerantallet ved skolevæsenet steg, blev lokalet for lille til forsamlingen. Ved et fælleslærerrådsmøde, da tegnesalen var så tæt pakket, at enkelte deltagere måtte sidde ude på gangen, og røgen gjorde luften tyk, fremkom der massive protester mod, at alt skulle foregå på Købmagergades skole. Protesten blev taget til følge, og fælleslærerrådsmøderne blev henlagt til aulaen på Treldevejens skole (en enkelt gang til skolens cykelkælder). Senere flyttede man til Skansevejens skole, og et enkelt møde på Alléskolen blev det til, inden det sidste møde i det »gamle« fælleslærerråd afholdtes på Skjoldborgvejens skole den 25. marts 1974. Med skolestyrelsesloven af sept. 1974 indførtes det repræsentative fælleslærerråd.

Endnu husker mange lærere i Fredericia fælleslærerrådsformandens indledning til møderne: »Mødet er åbnet!« Herefter fulgte så meddelelse om afbud fra lærere og lærerinder, og de fraværendes navne blev noteret i forhandlingsprotokollen, altid med et hr., fru eller frk. foran navnet. Samme titulatur fulgte navnene på dem, der havde ordet under møderne, ligesom det også blev noteret, hvis diskussionsdeltageren var skoleinspektør.

Om alle lærere og lærerinder så også har været til stede ved møderne, er nok et stort spørgsmål. I 1955 var der ved skolevæsenet 1 skoledirektør, 5 skoleinspektører, 8 viceinspektører, 62 lærere, 45 lærerinder, 5 timelærere, 4 timelærerinder og 4 faste vikarer. Det var nok de mest fremtrædende medlemmer, der meldte afbud. Et sted i protokollen noterer sekretæren et medlem som fraværende, men senere tilføjede han »men han kom alligevel«. Mindre kendte lærere kunne bedre gemme sig i mængden.

Som en parentes kan nævnes, at en fælleslærerrådsformand blev meget upopulær, da han ved et møde, hvor frafaldet syntes ham for stort, foretog navneopråb. Om dette var årsagen til, at han ikke blev genvalgt, vides ikke, men det følgende møde var bedre besøgt.

Talerækken ved et fælleslærerrådsmøde kunne være lang, men som oftest var det de samme medlemmer, som besteg talerstolen. Indlæg skulle gives fra denne, og det har nok afskrækket en del fra at fremkomme med deres meninger, især den yngre del af lærerkorpset. Det var jo, før ungdomsoprøret slog igennem i folkeskolen.

Dagsordenerne var almindeligvis korte, 2-3 punkter, hvoraf et gerne var formandens beretning, og her kunne gemme sig en hel del.

Emnerne, der drøftedes på møderne, var mangeartede. Fra ringetider og vinterferie, over læseplaner og udbygningsplaner til udtalelser om flagreglementer og seksualundervisning. Sidstnævnte emne gav i 50'erne anledning til heftige debatter om betimeligheden af at indføre »forplantningslære«, som seksualundervisning ofte blev kaldt. Skolelægen var engang indkaldt til et fælleslærerrådsmøde, hvor emnet var på dagsordenen. Meningerne var stærkt delte. En gruppe ønskede, at seksualundervisningen blev forestået af skolelægen, en anden gruppe mente, at lærerne var bedst til den undervisning, og en tredie gruppe ønskede slet ikke at tage stilling. En diskussionsdeltager udtrykte som sit standpunkt: »Lærerne og lærerinderne kan lettere gøre skade end gavn«.

Stort set var sagerne, der behandledes, dog de samme som i dag, koncentreret omkring drøftelse vedr. undervisningsplaner og skoleplaner, men problemstillingen var noget anderledes. Dengang drejede det sig om et skolevæsen i hastig vækst på grund af et stigende elevtal. Og dog - selv i de »brølende tressere« blev der talt om besparelser.

Gennem en del af perioden, fra hvilken der er bevaret protokollater, ses, at der i fælleslærerrådet er blevet fremført kraftige og saglige indlæg for at få forbedret skolevæsenets økonomi, ligesom der gives udtryk for mangler, både pædagogiske og tjenstlige.

På nogle områder var skolevæsenet dog foran. I et fælleslærerrådsmøde deltog en konsulent fra »Rådet for Større Færdselssikkerhed« i en drøftelse ang. skolepatruljer, og Fredericia blev blandt de første, hvor en skolepatruljeordning kom til at fungere ved alle skoler. Også på skolebiblioteksområdet var Fredericia tidligt med.

Man gik meget tæt på enkeltpersoner under debatterne, både m.h.t. tjenstlige forhold og faglige kvalifikationer, så tæt, at det må have gjort ondt på nogle, og også så tæt, at en fælleslærerrådsformand af i dag, selv ikke i et mindre forum, hverken ville eller turde lade et fælleslærerråd debattere så tæt på enkeltpersoner.

Skoledirektøren var medlem af fælleslærerrådet, som flere gange var i diskussion med kommunen om f.eks. indberetning af timer fra skolerne. Det vi i dag kalder normering. På et tidspunkt var »fronterne« så stærkt optrukket, at direktøren nægtede at samarbejde med et fælleslærerrådsudvalg til gennemarbejdelse af materialet. Samme skoledirektør rettede dog på samme møde en tak til lærerne, fordi de var villige til at læse overtimer. Problemet omkring overtimer, som var en følge af stigende elevtal og lærermangel, optog meget af fælleslærerrådets tid både i 50'erne og 60'erne. Mange timer blev læst som overtimer, og

mange timer blev læst af vikarer uden undervisningsmæssig uddannelse. På en enkelt skole havde en klasse overhovedet ikke seminarieuddannede lærere i en eneste time. Sammenhængende med overtimeproblemet hørte lokalemangelen. Vandreklasser var almindelige, næsten naturligt. Flere gange påpegedes disse problemer, samtidig med at man diskuterede kommunens forskellige sparebestræbelser på skoleområdet. Ved at skære ned i elevernes timetal mente man at kunne løse noget af lærerproblemet. Et par af skolerne, Egumvejens skole og Treldevejens skole, var i 1957 overbelagt med 50%! Det blev da også fælleslærerrådet, der aktivt gik ind i forarbejdet med nedsættelse af et byggeudvalg til forberedelse af nye skoler.

Fælleslærerrådets pædagogiske udvalg blev oprettet den 9. maj 1966 efter forslag fra skoledirektøren og med denne som formand. Den 6.12.1971 blev idrætsudvalget et »stående« udvalg under fælleslærerrådet.

I slutningen af 60'erne og især ved gennemførelsen af kommunalreformen 1970 blev fælleslærerrådet meget stort, over 400 medlemmer. Man nedsatte derfor den 21.1.1971 et forretningsudvalg bestående af lærerrådsformanden for hver skole, formanden for Fredericia Lærerkreds, samt en skoleinspektør. Det sidste til trods for, at fælleslærerrådet forgæves igennem flere år havde fremført ønske om, at dets formand kunne deltage i skolelædermøderne. Senere kom den ledende skolepsykolog med i forretningsudvalget. Det er blevet oplyst, at den model, man havde valgt i Fredericia, kom til at danne grundlaget for det »nye« fælleslærerråd i styrelsesloven af 1974.

Mange har givet udtryk for, at de savner de »store« fælleslærerrådsmøder fra tiden før 1974. Dette at mødes med kollegaer fra andre skoler, opleve atmosfæren ved stormøderne og at være personligt tæt på informationer - frem for skriftlige referater på en opslagstavle eller et kort meddelt referat på et lærerrådsmøde - var en styrke for den enkelte. Det er forbi nu. Er blevet historie. Men lærere har altid et behov for at mødes for at drøfte deres arbejde og engagere sig i deres arbejdsplads. Da de »store« fælleslærerrådsmøder ikke var mere, steg deltagerantallet ved lærerkredsens generalforsamlinger. Det er der nok flere årsager til. Fagforeningspolitisk bevidsthed? Men fandt lærerne ikke også her noget af det, de havde mistet ved de »gamle store« fælleslærerrådsmøders bortfald?

FÆLLESLÆRERRÅDSFORMÆND:

-1945: Th. S. Jensen, Købmagergades skole
1945-1955: J. J. Vetter, Købmagergades skole
1955-1957: Axel E. Jensen, Købmagerg. skole
1957-1960: Tage Rasholt, Købmagergades skole
1960-1962: Sigvard Holth, Købmagergades skole
1962-1964: Søren Andersen, Købmagerg. skole
1964-1970: Sigvard Holth, Købmagergades skole
1970-1972: Nikolaj Pedersen, Købmagerg. skole
1972-1977: Jens N. Kaae, Erritsø centralskole
1977-1984: Werner Rundquist, Bakkeskolen
1984- : Terkild Lund, Treldevejens skole

Fra lærerkredsens arbejde i 1950'erne og 60'erne

Af Kaj Basse Pedersen.

Et tilbageblik på navnlig den mellemste del af denne periode skal ses i lyset af, at Fredericia Kommunelærerforening havde forhandlingsretten med de lokale myndigheder, og at kredsen overvejende bestod af købstadsordnede skoler i selve Fredericia by og nogle landsbyordnede skoler i oplandet under amtsskolekonsulentens regi.

I større sager, navnlig tjenstlige, tilkaldtes naturligvis assistance fra hovedforeningen, men f. eks. i spørgsmål om honorarer for ind- og udvendig inspektion var det Kommunelærerforeningen, der førte ordet.

Det er min opfattelse, at mange medlemmer havde svært ved at betragte Danmarks Lærerforening som en faglig organisation, der kunne komme i modsætningsforhold til myndigheder og befolkningen. Et forslag om, at gårdlærerne skulle deponere deres opsigelser fra dette hverv, da de kommunale myndigheder ikke ville følge de aftalte normer for aflønning, vakte megen modstand i vide kredse, og da Kastrup-lærerne et år til repræsentantskabsmødet talte om arbejdsnedlæggelse for at opnå en arbejdstidsforkortelse, blev de af mange betegnet som syndikalister.

Men tilbage til de hjemlige forhold. I de år varetog kredsen i høj grad medlemmernes pædagogiske og kollegiale forhold. Den kursusvirksomhed, der nu henhører under Amtscentralen og Danmarks Lærerhøjskole, blev effektueret af kredsen fortrinsvis med en lang række enkeltkurser, som regel i den gamle tegnesal øverst oppe under taget på Købmagergades skole. Senere flyttede man an-

Sne!

dre steder hen, hovedsagelig blev aulaen på Treldevejens skole brugt, dels af pladshensyn, og vel også fordi kredsstyrelsen i nogen grad »flyttede« skole.

Mange af instruktørerne var gengangere. F.eks. viste førstelærer Bruun fra Sdr. Vilstrup os prøver på, hvordan han underviste sine elever i adskillige fag, og Verner Sørensen fra Århus, senere Gentofte, introducerede sit dansksystem »Skriv Rigtigt« for os. Mange vil også huske ingeniør Wulff, der forsøgte at overbevise specialpædagogerne om, at hans stemmegaffel var mere virkningsfuld overfor de ordblinde, end Else Marie Nordentofts sættekasse, - og sådan kunne fortsættes.

Kredsen var så aktiv i disse år, at vi blev danmarksmestre i afholdelse af kurser, - antalsmæssigt da -, men det kunne godt tære lidt meget på kredskassen, selv om navnlig Sigvard Holth som formand var dygtig til at få mange af Undervisningsministeriets konsulenter til at komme hos os gratis.

Vi følte os nok ikke så meget specialiseret rent fagmæssigt dengang som nu, og det er mit indtryk, at kurserne altid var velbesøgte. Anderledes var det desværre med generalforsamling og organisatoriske møder, når disse ikke faldt sammen med fælleslærerrådsmøder (hvor alle var med) eller kurser.

Et år var det lykkedes kredsstyrelsen at få tilsagn fra den nyudnævnte undervisningsdirektør Hans Jensen om et aftenmøde. I forventning om stort deltagerantal henlagde vi mødet til aulaen på Treldevejens skole. Vi havde stole nok i beredskab på 1. sal, hvis den fyldte aula ikke skulle være nok, men da tidspunktet var overskredet med de sædvanlige 10 minutter, valgte forsamlingen at sætte sig omkring midterbordet på lærerværelset. - Hans Jensen lagde jakken, løsnede slipset og sagde nok nogle ting af stor interesse, som han ikke ville have sagt ude på aulaens talerstol. De få tilhørere fik en virkelig god aften ud af det.

Organisatorisk arbejdede vi i disse år navnlig på to ting. At nå op på et medlemstal på 200, hvilket ville betyde adgang til et særligt repræsentantskabsmøde i Danmarks Lærerforening, og at få alle lærere i områdets kommunale skoler ind som medlemmer.

Det sidste blev besværliggjort ud fra en bestemmelse om, at man ved indmeldelsen skulle betale kontingent for samtlige år, man kunne have været medlem af Danmarks Lærerforening. Ved smidighed lykkedes det at komme uden om dette problem, og alle kommunalt ansatte lærere på nær en eneste kunne noteres på medlemslisten.

Det særlige repræsentantskab blev afløst af en større og bedre organisering af amtskredsene, netop som vi nåede op på det magiske tal.

Det var også i de år, flere små landsbyskoler blev nedlagt og erstattet af større nybyggede centralskoler ude i oplandet. Disse »paladser« blev i nogle år genstand for små aftenudflugter med fælles kaffebord og tilhørende orientering eller små foredrag. Dette var i høj grad med til at udbygge kollegialt kendskab og forståelse.

Hvis vi tidligere havde følt, at »landsbylærerne« havde dårligere arbejdsforhold end »vi i byen«, så kunne alle nu glæde sig over lyse og rummelige arbejdspladser for vore kolleger.

Erritsø, Herslev, Skærbæk, Taulov og Bredstrup-Pjedsted blev beset. Fra sidstnævnte sted husker jeg bl.a., at Mølgård fortalte os, at skolen havde 7 klasser med 119 elever, og at 7 gange 17 netop var 119. - Hvis vi som købstadslærere ikke havde over 30 i en klasse på det tidspunkt, så var der ikke grund til at beklage sig.

Foruden de nævnte besøg arrangeredes også ret store udflugter og sammenkomster, hvor det selskabelige var højt prioriteret. Ægtefællerne var naturligvis med. Døvehuset var således rammen om en fest. Af ture kan nævnes et besøg på Skærbækværket, Drejens Kostskole og afsluttende på Bramdrupdam Skovkro med middag, dans og keglespil.

Andre ture gik til Dannevirke, Nordfyn, Lego i Billund. - Da Lærerforeningen erhvervede Gammel Avernæs, var det naturligt, at udflugten et år gik dertil.

Da vi blev mange i kredsen, og flere fik bil, faldt det ligesom lidt fra hinanden, og de arrangementer, som før havde været kredsens, blev i nogen grad overtaget af den enkelte skole. Det kunne derfor godt være svært at bibringe nye kolleger den fornødne kendskab til kredsen, hvorfor kredsstyrelsen begyndte at arrangere velkomstfester for »nye« lærere, første gang på Skansevejens skole med fælles kaffebord.

Man følte sig vel mere som grupper dengang end nu. Vi var opdelt i de forskellige fraktioner, købstadslærere, købstadslærerinder, lærere på landet osv. - Der kunne falde nogle små venskabelige bemærkninger til hinanden. Købstadslærerne kunne måske godt betragte kolleger på landet som små sognekonger, og omvendt kunne landsbylærerne godt synes, kollegerne i byen var vel hurtige til at stikke hånden frem, når de syntes, de havde lavet lidt ud over det almindelige.

Der var forskel i aflønningen mellem grupperne. Landsbyskolelærernes grundløn var mindre end købstadslærernes, men til gengæld var huslejen for en tjenestebolig ret lav.

I byen kunne der være tale om, at man oppebar forsørgertillæg eller ej, og endvidere kunne det godt være svært i det hele taget at få noget at bo i. Eget hus var ikke så almindeligt som nu, og skulle der blive til lidt mere end dagen og vejen, var det nødvendigt med ekstra arbejde. Teknisk-, aften- og handelsskolen var de mest almindelige steder, man parkerede sin cykel om aftenen, for bil hørte ihvert tilfælde i 50'erne til sjældenheder for lærerstaben.

Det er min opfattelse, at der hos mange »ældre« kolleger var en særlig holdning til og omkring ny-

dimitterede. Man kunne vel godt få at vide, hvor ens plads i systemet var, hvor man måtte sætte sig på lærerværelset etc., men mange »ældre« følte nok en særlig forpligtelse i at oplære de unge. - Var der en time, hvor »den unge« ikke skulle være vikar, kunne han/hun få lov at deltage i en »ældre« kollegas undervisning, og var der problemer, var der også råd og hjælp at hente. - Der var faktisk tale cm en form for mesterlære.

Tegnesalen var som nævnt i mange år rammen om en del af kredsens aktiviteter. Det skyldtes vel nok både praktiske forhold og gammel sædvane; men kendt var det også, at mange - og ikke mindst skolens eget personale - betragtede Købmagergade som moderskolen, hvorfra alle gode pædagogiske tanker og ideer udgik. - Var man på stedet eller havde været tilknyttet det, var man ikke i tvivl om, at hovednerven i dette pædagogiske center var det mandlige lærerværelse med dets stolte og værdige traditioner. En ung lærer kunne således nok blive chokeret over at modtage en bøde, når han i misforstået høflighed lukkede lærerværelsets dør op for en lærerinde, men traditionerne havde nu sin store charme.

Tegnesalen var også et år rammen om planlægning af forsøgsundervisning som optakt til 58-loven. Man forsøgte bl.a. at give de nye 8. og 9. klasser et indhold med indførelse af forskellige linier, teknisk-, handels- og kontorlinien.

Nogen tid senere satte medlem af hovedstyrelsen, Peter Vedde fra Esbjerg, tingene på plads for os ved at orientere om tankerne i »Den blå betænkning«, som han selv, som Lærerforeningens repræsentant, havde været med til at udforme.

I øvrigt havde han et særligt forhold til kredsen, idet vi havde været med til at stemme ham ind i hovedstyrelsen.

Næste gang forsøgte vi at sætte vor egen mand ind, men Sigvard Holth manglede desværre 9 stemmer i at blive valgt.

Vi lod Esbjerg og Sydjylland få vore stemmer endnu engang, men var så blevet så erfarne og organiserede, at vi i 1967 opstillede Kaj Varming. Der blev afgivet så mange stemmer på ham i kredsen, at han faktisk ikke behøvede de mange andre, han fik fra de øvrige kredse.

Denne organisationsform blev egentlig udbygget fra et system i kontingentopkrævningen. Denne foregik to gange årligt. På de større skoler direkte opkrævning af en såkaldt »tillidsmand«, på de mindre skoler pr. giro, hvorimod pensionister og andre helst så, at kassereren selv mødte op og havde tid til at aflevere sidste nyt fra skoleverdenen.

Lad mig slutte med at nævne tre ting, som i denne periode opstod efter tanker skabt i kredsens regi, nemlig Lærernes Idrætsforening, Trekantens Fysik- og Kemilærerforening og kollektivhuset »Hanneruphus« med dets særlige plejeafdeling. Tre vidt forskellige områder og så alligevel i samme regi. Den første med udbygning af det kollegiale samvær, den anden med vægt på det faglige og den tredje med henblik på vor tid som pensionister, et forhold, der med datidens mange tjenesteboliger var højaktuelt for mange.

Lærerkredsen i 125 år

Spredte træk fra lærerkredsens protokoller fra 1859 og frem til vor tid.

Ved Jørgen Runge Madsen.

Den 24. juni 1984 er 125-årsdagen for lærerkredsens oprettelse. Geografisk er kredsens område blevet meget mindre, hvorimod medlemstallet er blevet forøget siden den første lokale medlemsfortegnelse, der indeholder navnene på 28 medlemmer.

Listens overskrift lyder:

»Fortegnelse over Medl. af den Lærerforening, der stiftedes ved Mødet i Høirup Skole d. 24. Juni 1859«.

Denne fortegnelse finder man på første side i den første forhandlingsprotokol, der blev påbegyndt, efter at 26 lærere forsamlet i Høirup skole den 24. juni 1859 enstemmigt havde besluttet at danne en lærerforening, der skulle dække provstiet (»Skolelærerforeningen i Veile Amts søndre Provsti«).

Initiativet til foreningens oprettelse kom fra Fredericia, hvilket fremgår af den gamle protokols næste par sider:

Stor Indbydelse udstaar 18 Mai 1859 af Ufvre Lensmd
Frantz Bugge, Simonsen og Hansen i Indvielses-Anledning

"Hjertelig kjære Medborgere!

Vor ny ifjor og atter i aar fuldendte Kirkegaard fra Kaldenes gamle Kirke
fra Aarene 1766 udlagt, har Gudfar for os, at vi maatte indbygge
til at fuldføre Lensmd. Høirups Bro, til Gudskt Minde mange
fældte Taarer og Suk. — Vi have ifjor fremsat Indbydelsen
til Lensmd i Kaldenegaarden, men da Omstændighederne ikke paa
Kommunen dengang ifjor, tillode omhyggelig Bygningskyndig
indbudt paa os for at lage Overslag i dette mod Hjemmet,
fremmede vi dem alle de Forbedringer maatte findes gjorte med
Hensyn til at nu ogsaa Kaldes Kirke kan faa Plads
gjøre at mange gamle Minder bevares Kirke for at fuldføre
Haab, og Alle ønske Maatte indbydes til, at dette Hjem
Maatte blive anderledes. — Vor Forsamling bestaar
fremmede i sin mandtallige mere mægtige Lovemand, der til Gamle
til Christ og til Hjertet Maatte andtales og omvendes i det Paradis
Minde af faldne Brødre, ligesom ikke i det Hjem vil mere bekymre
de og vigemindre, og kunne finde Hensigt, der paa det
skjønne Almindelige Lod indtager de indskrænkede Lensmd-
Bro, Hvortil Jeres os bruges. — Vi tillade os herfra
Formand at indbyde de af mere kjære Medborgere, der faldt Bald
og Hjertet til at fortsætte faldne Lovemænde i Høirups Kirkegaard
til Hjemmet den 24 Juni om Formiddagen Kl. 9. —
Vi formode, at Maatte Kun i al Christen-Hjem afhjælpes, Hvad
der af os alle andre Lovemænde ønskes fremsat til Overbevisning og
Forsikring Kun i al Gemytlighed kjære til gjensidig at glade,
Hjertet og opmuntre til mere Kjærlighed mellem Mennesker. —
Vi tillade os ligeledes at formode Betalingen for Dennes
Kongs himlige Underhandling til Kl af Jeres Præster, ogsaa
vi, som vi haabe, kjende mere og de Vanskeligheder

»Efter Indbydelse udstedt d. 18. Maj 1859 af d'Hrr. Lærere Frank i Igeskov, Simonsen og Hansen i Fredericia - saalydende:

»Højtærede kjære Medbrødre!
Der er ifjor og atter iaar saavel fra Koldingegnen som ogsaa fra denne Egn udtalt det Ønske for os, at vi vilde indbyde til et fælleds Lærermøde i Høirup Kro, til hvilket Møde man følte Trang og Lyst. - Vi have ifjor henviist Indbydelsen til Lærerne i Koldingegnen, men da Anmodningen atter er kommen derfra iaar igjen, kunne undertegnede 3 gamle Lærere ikke undslaa os for at tage Initiativet i den nævnte Henseende, saameget mindre som alle de Erfaringer, man har giort med Hensyn til det nu existerende Kalds-System for Skolelærere gør, at mange yngre Medbrødre behøve Trøst for et feilslaget Haab, og Alle vist kunne ønske at medvirke til, at dette System kunde blive anderledes. - Der fremkommer desuden saameget i den vanskelige, men vigtige Lærerstand, der til Gavn og til Trøst og til Styrke kunde omtales og overveies i et saadant Møde af fælles Brødre, ligesom det i det hele vil være belærende og opmuntrende og bevare fra den Eensidighed, der saa let bliver Almuelærerens Lod indenfor de indskrænkede Enemærker, hvortil han er bundet. - Vi tillade os derfor herved at indbyde de af vore kjære Medbrødre, der føle Kald og Lyst til et saadant fælleds Lærermøde i Høirup Kro næste St. Hansdag den 24 Juni om Formiddagen Kl. 9. - Vi foreslaar, at Mødet kun i al Orden skal afgjøre, hvad der af en eller anden Lærer ønskes fremsat til Discusion og forøvrigt kun i al Gemytlighed tjene til gensidig at glæde, styrke og opmuntre til vort Kalds bedst mulige Fremme. - Vi tillade os ligeledes at foreslaa Betalingen for denne Sags timelige Underholdning til 3 Mark af hver Person, og naar vi, som vi haaber, betids nok maa vente os de Deltagendes Tal opgivet ved Cirkulærets Tilbagekomst, skulle vi besørge det fornødne arrangeret med Krofolkene i Høirup.

Altsaa kjære Medbrødre! vore Hjerter, Sommerens Hjerte og saameget Andet raaber: »Kommer!«

Med broderlig Hilsen og Hengivenhed«.

afholdtes et Møde i Høirup Skole den 24. Juni 1859. 26 Lærere vare tilstede. - Bramming af Alminde valgtes til Forsamlingens Dirigent, Simonsen af N. Bjert til Sekretair. - Forsamlingen besluttede eenstemmigt at danne en lærerforening og at indbyde de ikke mødte Herrer Medbrødre af Provstiet til Deltagelse«.

Til foreningens første formand valgtes lærer Glumsøe, Kolding, der allerede den 2. juli 1859 sender skrivelser til rigsdagsmand og lærer Kraiberg i Århus, rigsdagsmand Walther i København og lærer Carlsen, formand for Skolelærerforeningen i Slagelse Herred, »angaaende det Ønskelige i Kaldsrettens Forandring«, et forhold. der havde været drøftet på et lærermøde i Slagelse i 1858. Minister Borgen svarer i et cirkulære af 22. februar 1860, »at det Ansøgte ikke kan bevilges«, hvorefter Slagelseformanden rundsender til rigsdagsmænd og kolleger, at »Minister Borgen har slet ikke forstaaet Andragendet«.

Man fornemmer behovet for en landsdækkende forening, men Danmarks Lærerforening stiftedes jo først i 1874.

Glumsøe og foreningens sekretær, Simonsen fra Nr. Bjert, arbejdede med et forslag til medlemsmødet den 27. juni 1860 gående ud på. at foreningen skulle oprette en understøttelsesforening for forældreløse skolelærerbørn og ugifte skolelærerdøtre.

Til mødet, der foregik i Viuf kro, mødte 13 lærere, hvoraf kun 8 var gengangere fra forrige års stiftende møde. Førnævnte forslag sattes under afstemning. 6 stemte for og 7 imod, hvorefter sagen »altsaa foreløbig ikke fremmes«.

Da der kun var 7 af foreningens medlemmer til stede (1 må have forladt mødet i utide!), besluttede de tilstedeværende at opløse lærerforeningen, men samtidig besluttede man, (efter forslag fra lærer Berg - måske Christen Berg, der var lærer i Kolding 1852-1861), at der skulle nedsættes en komite, hvis opgave skulle være at sammenkalde til et årligt lærermøde i provstiet på et passende sted.

Til komiteen valgtes lærer N. C. Bramming, Alminde, og Kjersgaard, Gauerslund, hvorimod Simonsen, Fredericia, afslog at indtræde. Bramming, der overtog både protokol og sparekassebog, er herefter den drivende kraft i området frem til 1875, bl.a. som komiteformand i flere perioder.

Selv om foreningen formelt blev opløst året efter stiftelsen, fortsætter arbejdet tilsyneladende uændret. Protokollen føres fortsat, en bestyrelse afløses af en komite, og i stedet for at opkræve kontingent ved mødets afslutning afholder nu hver enkelt deltager sine udgifter.

Komiteens første lærermøde afholdtes i Smidstrup skole 3. pinsedag, den 21. maj 1861, hvor 20 lærere fra Veile Amts søndre Provsti gav møde. Komiteen fremsatte bl.a. det ønske, »at flere Lærere ville meddele Forsamlingen en oversigt over deres Fremgangsmaade ved de forskellige Undervisningsfag i deres Skoler«, hvorefter formanden N. C. Bramming »udviklede sin Methode ved Undervisningen i Modersmaalets Grammatik«.

Når man studerer referaterne fra disse årlige lærermøder, er de gennemgående træk, at lærerne interesserer sig indgående for undervisningens indhold og omfang, oplysninger om eksisterende

og navnlig anvendeligt bogmateriale samt undervisningens metodik.

Præster og provster spiller også en stor rolle i referaterne. De var jo den tids tilsynsførende med lærerne og skoleforhold i det hele taget. De fleste har nok kendt deres magt på skoleområdet, og derfor er det ejendommeligt at læse følgende i et referat fra lærermødet i Viuf onsdag den 26. august 1863, hvor den tilsynsførende provst Thejlade også var til stede:

»Provsten udtalte, at han ønskede flere Gange i Anledning af Skolesager at høre Lærerstandens Mening og ytrede det Ønske, at Forsamlingen vilde udnævne en Kommittee, hvis Betænkning han kunde indhente. Dirigenten udtalte Forsamlingens Tak til Provsten, men meente, at det ikke var så godt at vælge en saadan Kommittee«.

På samme møde drøftede man eventuel deltagelse i Det nordiske Skolemøde: »Dirigenten meente, at Skolemødet kunde være godt nok for Skandinaverne, men da han betragtede det som en politisk Demonstration, vilde han meget mere ønske en Fest afholdt næste Aar for at minde Velsignelsen af Skolelovene af 1814, der havde udrettet så meget godt«.

I den anledning nedsattes en festkomite med provsten i spidsen med opfordring til, at hvert pastorat stillede med et medlem.

Tilsyneladende blev jubilæumsfesten ikke til noget, for i referatet fra lærermødet i Viuf den 13. maj 1864 står ved punkt 2: foretages Afstemning om Afholdelsen af en Fest d. 29. Juli s.a. Kun 8 Lærere stemte for, derimod 15 imod, og 2 stemte ikke«. Det var som bekendt ikke feststemning, der rådede i 1864.

Provstiet dækkede et meget stort område, og med datidens samfærdselsmidler har møderne selvsagt givet problemer. På førnævnte møde kan man læse ved punkt 4: »Christensen fra Rugsted foreslog mindre Lærerforeninger med hyppigere Sammenkomster, dog saaledes at de mindre Foreninger skulle betragtes som Filialer af den større for hele Provstiet. Forslaget blev taget til følge, og herefter deeltes Provstiet i følgende Kredse, ligesom der med det samme valgtes Lærere i hver kreds til at virke for lærermøder, nemlig saaledes:

1ste Kreds. Jerlev Herred, Starup og Nebel Sogne - Christensen i Rugsted og Andersen i Ødsted.

2den Kreds. Alminde, Viuf, Harthe, Bramdrup, Eltang, Vilstrup og Kolding. - Hansen i Kolding og Lindelof i Harthe.

3die Kreds. Vindinge, Gauerslund, Gaarslev, Smidstrup, Pjedsted, Skjærup og Herslev. - Kragh i Skærup og Berend i Smidstrup.

4de Kreds. Fredericia og Elbo Herred. - Barsø i Bredstrup og Petersen i Taulov«.

Hvor dygtige de forskellige dirigenter og formænd har været til at lede forhandlingerne, er vanskeligt at udtale sig om, men bemærkelsesværdigt er det med de mange afstemninger, som selv små sager afgøres med.

Debatformen har ikke været kedelig ovenpå de forskellige indlæg, som leveres år efter år af stort set samme lille kreds af lærere. Nogle forlader mødet i utide. Det kan der være mange og gode grunde til, men de fleste følger alligevel til sidst med over på kroen.

Referatet af mødet i Viuf den 13. maj 1864 slutter således:

»Hermed sluttede Forhandlingerne; men strax derpaa begav man sig hen i Kroen, hvor et Maaltid indtoges, som krydredes med Sang og Taler, og hvor i det hele en munter og broderlig Stemning var fremherskende«.

Disse årlige lærermøder holdtes meget regelmæssigt bortset fra nogle enkelte undtagelser, og mødereferaterne er meget udtømmende; men den 26. august 1874 skulle der afholdes lærermøde på Viuf kro. Indbydelseskomiteens 3 medlemmer gav møde samt 4 lærere herudover. Man besluttede derfor at ophøre med disse møder, da dette viser, »hvorliden Interesse der er for Sammenhold imellem Provstiets Lærere«.

Nå, helt så galt gik det ikke. Samme år blev Danmarks Lærerforening jo stiftet med 4. maj som foreningens fødselsdag. Foreningen var oprindelig kun for landsbylærere og hed Almindelig Forening af Landsbyskolelærere; men efter at købstadslærere også kunne blive medlemmer, ændredes navnet fra 1. januar 1876 til Danmarks Lærerforening.

I vor gamle protokol kaldes foreningen i et referat fra mødet den 24. marts 1875 for både »Danmarks Landsbylærerforening« og »Danmarks Lærerforening«. Bestyrelsen for denne havde forsøgt overdraget posten som midlertidig formand for foreningens medlemmer i Elbo m.fl. Herreders Provsti til lærer Kristensen i Erritsø, som afslog, hvorefter lærer Bramming, Alminde, igen måtte stille sig til rådighed for kollegerne.

Der må på et tidspunkt inden mødet have fundet en medlemsregistrering sted, for på mødet omtaltes »foreningens medlemmer«, hvoraf der mødte 7 samt en lærer, der blev optaget som medlem. På mødet behandledes forskellige spørgsmål, der var fremsendt af hovedforeningen, bl.a. om kredsen fandt det rimeligt, at »aabne Adgang til Foreningen af enhver Lærer i Danmark, uanset om han er Lærer på Landet eller i Kjøbstaden?« Kredsen svarer bekræftende.

Som lokalforeningens første kredsformand valgtes lærer S. Thomsen, Dons.

Den nye kredsformand indkaldte til medlemsmøde den 13. november 1875 i Højrup kro for lærerne i den østlige del af kredsen og den 16. november i Aagaard for lærerne i den vestlige del af kredsen. Der mødte i alt 12 medlemmer incl. formanden.

Fra mødereferatet:

»Efter Opfordring fra Bestyrelsen for Danmarks Landsbylærer-Forening afstemtes over følgende Spørgsmaal: 'Billige Kredsens Medlemmer,

at Foreningen fra 1ste Januar 1876 optager Lærere ved Borger- og Almueskoler i Kjøbstad og paa Land og Lærere ved Statsseminarier, samt at Foreningens Navn fra samme Tid forandres til Danmarks Lærerforening?' 7 stemte ja, 3 stemte Nej og 2 stemte ikke«.

På landsplan stemte 235 ja og 130 nej af foreningens 1.200 medlemmer, og dermed var spørgsmålet afgjort.

Danmarks Lærerforening har i denne Maaned valgt sin Bestyrelse for de følgende to Aar. Der afgaves i Følge „Aarh. Amtsl." Stemmer fra 672 Medlemmer. Til Bestyrere valgtes: Lærer C. A. Thyregod med 669 St., E. Sauter med 667, P. A. Holm med 631, Redaktør Rom med 463, Lærer J. P. Heglesen med 359 og Lærer Stensgaard med 262 St. Disse havde Sæde i den forrige Bestyrelse. Som nyt Medlem valgtes Lærer Zakarias Nielsen i Stedet for Pastor Bertelsen. Til Revisorer valgtes Højskoleforstander Rotwitt med 531 St. og Lærer Jensen i Mammen med 518 St. Foreningen tæller nu imellem 15—1600 Medlemmer.

Fredericia Avis, den 3. juli 1876.

Nu holdes der flere årlige medlemsmøder, i 1876 f.eks. 4. Til forhandling er lærerlønningerne, hvor man henvender sig »Til den høje Skoledirektion for Elbo m.fl. Herreders Provsti« og søger om at få de lønninger, som var foreslået i anordningen af 29. juli 1814. Fremsendes 62 år efter skolelovens ikrafttræden!

Man drøfter skriftlæsning, bl.a. den gamle danske, som ganske vist nu er afløst af den latinske, men som stadig bruges og findes - bl.a. på dokumenter. Man drøfter skriveundervisning, fædrelandshistorie, naturhistorie og »Hvilket er heldigst, enten at have større Skoler med flere Lærere ved hver eller mindre Skoler med én Lærer ved hver?«.

I 1876 indskrives en medlemsliste i protokollen: »Fortegnelse over Medlemmer af Danmarks Lærerforening i 75. Kreds (Elbo, Brusk, Holmans, Jerlev og Nørre Tystrup Herreder)«.

Der er opført 51 medlemmer på listen.

I 1876 er der endvidere valg til hovedstyrelsen. 25 medlemmer i 75. kreds afgiver deres stemmer, hvor de velkendte lærernavne som Sauter, Holm og Thyregod (stifterne af Danmarks Lærerforening) hver kan opnå 25 stemmer fra kredsen.

I 1878 afløses lærer S. Thomsen af lærer L. H. Lund, Nr. Bjert, som kredsformand, og kredsen benævnes nu som 79. kreds af Danmarks Lærerforening.

Lærerenkernes forhold drøftes meget på et møde den 29/3 1879 i Kolding. Kredsformanden går imod oprettelsen af en enkefond, men ind for en hjælpefond på grundlag af frivillige bidrag, og sådan blev det. Medlemslisten viser dog, at de frivillige bidrag ikke indgik særligt villigt.

Fra samme møde: »Endelig under et Fællesmaaltid vedtoges det, at det næste møde skulle holdes i Fredericia, hvis Lærere (alle) havde indmeldt sig i Foreningen«.

Dette møde afholdtes den 4/10 1879 med 40 deltagere. Man nedsatte et 3-mandsudvalg, der skulle udarbejde en liste over anvendelige og ypperlige læremidler, tildels fremstillet på skolemødet i København. Listen skulle derefter indsendes til provsten »med Bøn om muligt at gjøre noget for at fremme denne Sag«.

Den 17/1 1880 udtaler kredsen sig om en række spørgsmål over for DLF i forbindelse med et fremsat skolelovsforslag. Man kan undre sig over, at kredsen ønsker at fastholde det gejstlige tilsyn frem for et foreslået skoleinspektørsystem, og i det hele taget viser afstemningerne, at man er noget tilbøjelig til at fastholde det gamle velkendte.

Den 22/5 1880 var der møde på Højskamling: »Da Mødet på det skjønne og minderige Sted ikke egnede sig til vidtløftig Ordvexel, indlededes intet Forhandlingsemne. Kun de nødvendigste Ting afgjordes«. F.eks. valg af medlemmer til hovedstyrelsen, hvor Sauter opnår det højeste stemmetal.

Videre: »Hr. Lærer Johansen, Fredericia, gav nogle Meddelelser om Lærernes Brandforsikringsforening«. Lærerstandens Brandforsikring blev stiftet i 1880, og overlærer (skoleinspektør) Erik Johansen sad i brandforsikringens første bestyrelse indtil sin død i 1907. Han var medlem af hovedstyrelsen 1881-94 og 1896-99 samt hovedkasserer 1897-99.

Endelig: »Til trængende Lærerenker indsamledes kr. 22,55. Derefter afholdtes et Fællesmaaltid, under hvilket en løftet patriotisk Stemning gav sig tilkjende«.

På et møde den 26/3 1881 i Fredericia talte en lærer om forsvarssagen som en samfundsopgave, og en anden lærer talte om skolehaven. Til ny kredsformand valgtes lærer H. F. Pedersen, Pjedsted.

De nationale strenge slås vældigt an på et møde i Kolding den 8/10 1881. Sønderjyllandsspørgsmålet drøftes og undervisning i fædrelandshistorie, hvor der advares mod for megen brug af bogen: »Derved svækkes eller udviskes let Indtrykket af det, der mundtlig er fortalt, og kun den magre Benrad, Bogens Ord, bliver tilbage«. Den 11/4 1882 tales der varmt for oprettelse af bogsamlinger i sognene og dannelse af læseforeninger.

Op igennem 1880'erne holdes møderne ret regelmæssigt på skift i Fredericia om foråret og i Kolding om efteråret. Emnerne på møderne er overvejende pædagogiske. Man drøfter udenadslæren: »Er det ikke på Tide, at der gjøres noget for, at den tvungne Lærebogsundervisning ophæves?«, og praktiske fag i undervisningen: ».... Haandgjerning i Almueskolen, fremhævede dens

Betydning, idet den øver Barnets Øje og Haand, og i mange Tilfælde lærte det, hvad det haver naturlige Anlæg til...«.

Man drøfter anskuelsesundervisning og tager udgangspunkt i, hvad svenskerne laver. Den 15/4 1884 drøfter man: ... foreslaaede Forandringer i den for Landets Skoler fastsatte Retskrivning af 21. Febr. 1872:

1) at Tegnet aa ombyttes med å
2) at j efter g og k bortkastes foran e, æ, ø
3) at kun Egennavne skrives med stort Bogstav.

Stemningen var udelt for den første af disse Forandringer, men mod de to sidste«.

Den 14/4 1885 vælges lærer J. Petersen, S. Stenderup, til kredsformand. »Til Medhjælp - særlig til at indkræve Aarsbidrag og i det hele for at sætte saa meget Liv i Møderne som muligt valgtes Dhrr Lærere Petersen, Pjedsted, Petersen, Taulov; Mortensen, Eltang; og Hovgaard i Egtved. - »I referatet gives der udtryk for beklagelse over, at der kun var mødt 20 til 30 medlemmer til et foredrag om Grundtvigs Sangskat. Denne kredsformand afløstes allerede i 1886 af lærer A. M. Petersen, Tavlov, der fungerede til 1889, hvor skoleinspektør Erik Johansen, Fredericia, blev formand frem til 1898.

Den 3/5 1890 var der kredsmøde i Fredericia, hvor en deling af kredsen første gang drøftes: »Et Forslag fra Lærer Eriksen, Kolding, om en Deling af Kredsen blev meget stærkt imødegaaet af flere Medlemmer og vandt i det hele meget ringe Tilslutning«.

»I Juli Maaned 1891 foretages i Henhold til den vedtagne Beslutning på Mødet i Kolding den 23. maj s.A. en Udflugt af en Del Medlemmer med Damer til Munkebjerg og Grejsdalen, og det kan nok med Sandhed siges, at samtlige Deltagere vare enige om, at slige Sammenkomster ikke ere uden Betydning for os«.

I sidste halvdel af 1890'erne drøftes forslag til ny skolelov. Kredsformanden er medlem af hovedstyrelsen, så der gøres meget ud af dette spørgsmål. Den nye skolelov fik datoen 24. marts 1899.

Den 31/5 1897 holdt kreds 79 møde i Kolding. Her rejstes for anden gang spørgsmålet om kredsens deling, denne gang fra lærer Thaysen, Hejls. Medlemmerne syd for Kolding syntes, at der var for langt til møderne i Fredericia, men forslaget om deling forkastedes endnu en gang med stort flertal.

På samme møde blev der valgt medlemmer til delegeretmøde i DLF, der skulle afholdes samme år i august i Fredericia. Hovedstyrelsen havde endnu ikke udsendt retningslinier for valg, men rygterne sagde, at der skulle vælges 1 repræsentant for hver 50 medlemmer i kredsen. Kredsen valgte herefter 4 repræsentanter, da kredsens medlemstal var 169!

I 1898 vælges lærer Anton Eriksen, Bramdrup, til kredsformand, og fra samme år kan man læse, at der er valg af bestyrelsesmedlemmer for »Vejle Amts Afdeling« af Danmarks Lærerforening, hvor kordegn Hansen fra Fredericia opnår de fleste stemmer.

Danmarks Lærerforenings 79. Kreds holder Møde paa „Alhambra" i Kolding Lørdag den 10. Juni, Eftm. Kl. 1 med Forhandling om Skoleloven m. m.

Fredericia Avis, den 2. juni 1899.

Omkring århundredskiftet drøfter man virkningen af den nye skolelov, oprettelse af aftenskoleforeninger, offerafløsning, halvdagsundervisning om sommeren og heldagsundervisning om vinteren, lærernes byrde med renholdelse af skolestuerne og brændselsmangel.

På kredsmødet den 7/12 1900 i Fredericia drøftede man det urimelige i, at kirkebylæreren fortsat skulle drage omsorg for, at trækruderne i kirketårnet i tørt vejr åbnes hver morgen og lukkes hver aften. Den nye skolelov havde nemlig fritaget læreren for den daglige ringning også til gudstjenesterne samt kimningen til højtiderne, hvorfor lærerne mente, at åbning og lukning af lugerne i tørvejr også burde pålægges sognerådene.

DLF's formand Frantz Rasmussen går til ministeriet og prøver at få dette spørgsmål løst, men forgæves, hvilket meddeles i skrivelse af 7/1 1901 til kredsen.

På førnævnte møde stillede lærer H. C. L. Thaysen, Hejls Skole, igen forslag om kredsens deling, men denne gang skriftligt, da han ikke kunne nå at rejse til Fredericia. Man forkastede igen forslaget, efter at man havde vedtaget et kompromisforslag om, at der skulle placeres flere møder i Kolding. Kredskontingentet fastsættes i øvrigt til 25 øre årligt. Hovedforeningskontingentet var 1,50 kr. om året.

»Fra Nytaaret 1902 gik vor Kreds over fra at nævnes 79' Kreds til herefter at nævnes 102' Kreds«.

Den 6/10 1904 var der møde i Kolding, hvor lærer Grundtmann, Fredericia, viste, hvorledes han benyttede en time i naturhistorie. Lærer P. N. Ibh, Kolding valgtes til ny kredsformand. I hans formandstid frem til og med 1910 er der kun refereret ét årligt møde, og heraf kun ét afholdt i Fredericia.

Kredsformanden fra 1911 er lærer Erh. Bruun, Stenderup Skov, der på et møde den 26/6 1911 i Kolding kan byde velkommen til kulturminister Appel, der talte om folkeskolens tilsyn og herunder kom ind på kort kursusvirksomhed for lærere. Vejle amts afdelingsbestyrelse arrangerede i 1912 et instruktionskursus i Vejle, og man arrangerede et lignende kursus i Kolding i 1913.

På mødet i Kolding den 23/11 1912 klagede lærer Sejr, Egeskov, over, at lærerne betalte for meget i skat sammenlignet med andre grupper af be-

folkningen. Der blev vedtaget en resolution om forholdet, der blev sendt til hovedstyrelsen. På mødet den 26/4 1913 redegøres der for hovedstyrelsens svar, der går ud på, at der ikke er meget at gøre ved sagen: »Den Klasse Skatteydere kommer ganske vist til at svare for stor Skat, men det sker derved, at andre svarer for lidt, idet deres Selvangivelse er for lav. Hvis en pålideligere Selvangivelse kunde blive tilvejebragt, vilde Lærernes Skattebyrde med det samme blive lettet«.

Feriekursus

paa Aſtov Folkehøjſkole for Lærere og Lærerinder i Folkeſkolen afholdes fra den 12. til den 26. Auguſt d. A. under Ledelſe af Skolelærer Jespersen, Nebsager, og Højſkoleforſtander L. Schrøder, Aſtov.

Der vil ſom Regel blive afholdt 3 Foredrag om Dagen og forøvrigt medbelt Undervisning til mindre Grupper ſamt Vejledning i de forſkellige Retninger efter nærmere Aftale med Deltagerne.

Betalingen for fuld Forplejning i det Tidsrum, Kurſusſet varer, er ſat til 18 Kr. for hver Deltager. Sengeklæder maa medbringes, men befordres frit fra og til Vejen Station.

50 mindre bemidlede Lærere og Lærerinder i Folkeſkolen kunne faa hver 20 Kr. i Stipendium til Deltagelſe i dette Kurſus. Anſøgninger om ſaadanne Underſtøttelſer, der maa indeholde fornødne Oplysninger om Ansøgernes pekuniære Forhold, indſendes gjennem vedkommende Skolekommiſſion og Skoledirektion til Miniſteriet for Kirke- og Undervisningsvæſenet inden 1. Juli d. A.

Lærere og Lærerinder i Folkeſkolen, der uden at ſøge om Underſtøttelſe ønſke at deltage i det herommeldte Kurſus, bedes indmelde ſig inden 1. Auguſt d. A. hos Højſkoleforſtander L. Schrøder, Aſtov pr. Vejen.

Fredericia Avis, den 3. juni 1899.

På mødet den 26/4 1913 drøftede man også den berygtede § 8 fra lærerlønningsloven af 1908, den såkaldte afskedigelsesparagraf, hvorefter de lokale myndigheder i en kommune kunne få en lærer fjernet fra sit embede, hvis de skønnede, at vedkommende lærer var kommet i et sådant misforhold til sin stilling, at udbyttet af skolens virksomhed derved i væsentlig grad blev forringet. Der blev ikke krævet bevisførelse for misforholdet, og afskedigelsen kunne ikke prøves ved en domstol. »Formanden foreslog at sende en skriftlig Henvendelse til Kredsens Rigsdagsmænd for at bede dem om at give deres Stemme til, at § 8 maatte blive hævet«.

§ 8 optræder på flere møder. Fra referatet af mødet den 25/4 1914 i Kolding: »Første Sag på Dagsordenen var § 8 og dens Virkninger. Formanden vilde paa det forestaaende Ombudsmøde i København stemme for Boykotning af de Embeder, hvor en Lærer afskediges efter § 8 og Udelukkelse af Foreningen af de Medlemmer, som søgte saadanne Embeder; fandt ingen grund til at holde Jubilæumsfest. Foreslog Forhøjelse af medlemsbidraget for at kunne understøtte afskedigede efter § 8«.

Den 13/5 1916 afholdes kredsmøde i Kolding. Her foreslår lærer Sejr, Egeskov, at kredsen bliver delt bl.a. på grund af det store medlemstal (178), som kun overgås af kredsen for Københavns omegn.

Kredsen strækker sig fra Vejle fjord i nord til Hejlsminde i syd med to brændpunkter, Fredericia med 45 medlemmer og Kolding med 51 medlemmer. Derved har man et evigt tovtrækkeri om tid og sted for kredsmøderne. Kredsens deling vedtages med 33 stemmer for og 1 imod.

»Under 26 August 1916 tilskriver Hovedstyrelsen for D.L.F. Formanden for 102 Kreds, at den intet har imod, at kredsen bliver delt i to, 102A og 102B, den ene omfattende Fredericia og Omegn, den anden Kolding og Omegn«.

Den 14/10 1916 afholdes der kredsmøde i Fredericia, det sidste i den gamle kreds 102. Danmarks Lærerforenings formand, viceskoledirektør Svane var hovedtaler. Referatet slutter således: »Så optages Forhandlingerne igen med, at Lærer Sejr gav Meddelelse om Kredsens Deling i Følge den tagne Beslutning paa Mødet i Kolding og Hovedbestyrelsens Tilladelse til den foreslaaede Deling i Kreds 102A (Fredericia og Omegn) og Kreds 102B (Kolding og Omegn). Grænsen mellem Kredsene er Provstigrænsen. Derefter holdtes Bestyrelsesvalg i begge Kredse«.

Den gamle protokol forblev i Koldingkredsen, da delingen trådte i kraft den 1. januar 1917. Fredericiakredsens nye protokol refererer mødet den 11/4 1917 som sit første møde. Kredsformænd er S. P. N. Sejr, og de øvrige i kredsstyrelsen er Margrethe Vognsen og Chr. Gellert.

Kredsen startede med 73 medlemmer, så derfor var formanden kredsens eneste repræsentant på de årlige ombudsmøder, som fra 1918 kaldes repræsentantskabsmøder. Forhandlingsemnerne på disse møder behandledes på kredsmøderne, hvor en efterbehandling også fandt sted. Lønningskommissionens arbejde, der afsluttedes med lærernes lønningslov af 1919, drøftes jævnligt i disse år.

Kredsstyrelsens arbejde bestod herudover hovedsagelig i at arrangere skolematerieludstillinger og gennemføre instruktionskurser for lærerne.

Chr. Gellert er kredsformand i 1919 og 20 og afløses af S. P. Tofthøj i 1921, hvor der også oprettes et lærersangkor. I 1924 afløser Alfred Lundbjerg som kredsformand. Den 4/5 1924 fejrede DLF 50 års jubilæum, som kreds 102A fejrede på hotel Victoria den 3. maj. Der var festtale ved

skoledirektør Lassen, Odense, over emnet: «Vor tids Skole og dens Maal«. Kuvertprisen var 4 kr., og kolleger underholdt med musik og sang.

Den 28/3 1925 fejrede 102A igen 50 års jubilæum, denne gang sammen med 102B for at mindes den oprindelige kreds' indmeldelse i DLF. Festen fandt sted i Kolding med festtale, spisning, musik og dans (!). »Fra Kolding var Tilslutningen udmærket; fra Fredericia - næsten ingen!«

Den 3/7 1926 afholdtes der kredsmøde på Krybily Kro. Formanden aflagde beretning for 2 år, så dette lave aktivitetsniveau er måske forklaringen på, at en eventuel sammenslutning med Koldingkredsen blev rejst. Til ny kredsformand valgtes Th. Jacobsen, og mødet sluttede med fællesspisning (Aal á 2,25).

Man drøftede i disse år en deling af DLF i land og by, men hver gang emnet var til behandling i Fredericia, var der overvejende stemning for at fortsætte samlet.

I okt. 1928 vælges Fr. Frederiksen til kredsformand for 2 år. Han arrangerede foredragsrækker for forældre og lærere, instruktionskurser over flere dage (efter skoletid) og beklagede alligevel på et møde den 10/10 1930 det lille udbud, som skyldtes beskedne midler. På mødet vælges Chr. Gellert til kredsformand - en funktion han varetog til udgangen af 1936. Man skulle tro, at protokollen i den periode ville fortælle en del om lærerarbejdsløshed og den nye tilsynslov, der trådte i kraft i 1933, den lov, som stort set afskaffede det ældgamle gejstlige tilsyn. Men det er ikke tilfældet. Kun et par gange behandles disse emner, og man får ikke noget indtryk af, hvilken rolle disse forhold spillede lokalt bortset fra, at de nye amtsskolekonsulenter - afløseren på landet for det gejstlige tilsyn - nu ofte er medarrangører af kurser.

Derimod fortsætter man med de mange instruktionskurser, bl.a. om seksualundervisning og film i undervisningen, og kredsen melder sig ind i Skolecentralen for Vejle Amt, der arrangerer en velbesøgt udstilling i Fredericia i 1936. Forslag til ny skolelov, der blev vedtaget i 1937, blev drøftet på et lokalt møde i 1936.

Gunnar Sejr er kredsformand i 1937-38 og Viggo Aidt 1939-41. Disse formænd arrangerer sammen med Fredericia Kommunelærerforening (stiftet 29/2 1924 nedlagt 31/3 1970) nogle underholdningsaftner med kendte skuespillere.

På generalforsamlingen den 9/5 1939 får kredsen for første gang sine egne vedtægter, hvorefter protokollens føring går fra kredsformand til kredssekretær.

Den 5/9 1941 drøfter man eventuel oprettelse af årskursus i forskellige fag. Der nedsættes et udvalg.

H. Lauritzen er kredsformand 1942-44. Krigen omtales slet ikke, bortset fra generalforsamlingen den 29/11 1944, hvor der under »Beretning« står: »Kredsens Arbejde havde været hæmmet af de ekstraordinære Forhold herhjemme«. Henrik Nielung vælges forøvrigt til kredsformand, hvilket han er til og med 1953 bortset fra et enkelt år - 1948 - hvor Johs. Jensen er formand.

Den 30/8 1945 redegør direktøren for Odense Teater for den fynske skolescene med henblik på oprettelse af en afdeling for Fredericia og omegn.

Den 14/9 1948 afholder kredsen et møde med repræsentanter for skolekommissionen, erhvervsråd og håndværker- og handelsstandsforening med henblik på oprettelse af erhvervsvejledning for de unge.

Hovedopgaven for kredsstyrelsen er fortsat at arrangere instruktionskurser, og en del institutionsbesøg og udflugter bliver der også gennemført. Fra 1952 udvides kredsstyrelsen fra 3 til 5 medlemmer, og kredskontingentet hæves til 5 kr. årligt. I 1952 drøftes oprettelse af en konfliktfond, men kredsen anmoder hovedstyrelsen om at overveje spørgsmålet nøjere. I 1952 havde kredsen et instruktionskursus i formskrift, hvor kredssekretæren skriver »... og her var noget vi kunne bruge hjemme i skolen«. Han blev så glad for skriften, at han fremover førte protokollen med formskrift. På generalforsamlingen 16/11 1953 omtales provinsårskursus, hvis første leder var viceinspektør Karlskov.

Som ny kredsformand valgtes Sigvard Holth, der var formand til og med 1959.

Den 13/12 1956 afholdtes et møde, som resulterede i oprettelse af en afdeling af Dansk Skolescene. Flere møder i disse år er præget af debatten om folkeskolens kommende struktur, der jo endte med skolelov og lærerlønningslov i 1958.

I 1957 tog kredsen initiativ til, at erhvervspraktikken blev startet med en 8. klasse fra Købmagergades skole som forsøg. Samme år forsøgte man at oprette en understøttelsesfond til støtte specielt for kollegers efterladte. Såfremt 75% af medlemmerne kunne støtte forslaget, ville fonden blive oprettet, men forslaget bortfaldt, idet kun 74,45% af medlemmerne gav deres støtte.

I 1959 indskrænkede man kursusvirksomheden for at få råd til kredsens 100 års jubilæumsfest. På kredsens fødselsdag den 24. juni afholdtes en reception på Købmagergades skole, men selve festen holdtes først den 12. september på hotel Landsoldaten fælles med Koldingkredsen.

Fra 1960 er Esther Munck kredsens formand i 6 år, nemlig til og med 1965.

Den 11/1 1960 mødtes Vejle amts 5 lærerkredse for at vedtage vedtægter og danne en amtskredsstyrelse.

Første formand blev Sigvard Holth.

I 1960 holder DLF organisationskursus i Vejle for amtets kredsstyrelsesmedlemmer og fælleslærerrådsformænd. Samme år foranstalter DLF en undersøgelse af antallet af ikke-medlemmer. Kredsstyrelsen opfordrer hovedstyrelsen til at stille krav om 9 timers nedsættelse i det pligtige timetal (på 36 timer).

Den 7/4 1961 holdtes der møde med civiling.

Hoffmeyer, Kbh., der redegjorde for forskellige typer af kollektivhus. Der nedsattes et udvalg, der skulle arbejde videre med sagen.

Den første protokol for kreds 102A slutter med 1961, da DLF anmodede om at få protokollerne indsendt.

I løbet af efteråret 1962, ved generalforsamlingen i 62 og første halvdel af 63 var der en del møder og brevveksling med kreds og hovedstyrelse vedrørende projektet, kollektivhuset Hanneruphus.

I 1964 drøfter man oprettelse af en skolecentral i Fredericia; myndighederne var velvillige, men det kneb med at finde egnede lokaler. Skolecentralen fik lokaler på Treldevejens skole og åbnede i 1965.

I 1965 fremgår det af protokollen, at kredsstyrelsen mener, at oprettelse af børnehaveklasser ikke kan udskydes ret meget længere. Samme år drøftes placeringen af Danmarks Lærerhøjskoles provinsafdelinger.

Kaj Varming er kredsformand 1966-1970. Han blev i øvrigt indvalgt i hovedstyrelsen, hvor han sad i 2 perioder, nemlig fra 1968-1975.

I 1968 vedtog kredsstyrelsen at udgive et medlemsblad (DEBAT), hvor man skulle tilstræbe 4 numre årligt.

På kredsgeneralforsamlingen i 1969 besluttes det at sammenlægge Fredericia Kommunelærerforening med Fredericia Lærerkreds med virkning fra 1/4 1970, hvor kommunalreformen trådte i kraft med de nye storkommuner.

Sammenlægning blev det ikke til, idet man i begyndelsen af 1970 vedtog at nedlægge kommunelærerforeningen pr. 31/3 1970. Kommunen anerkendte forøvrigt samtidig skriftligt over for den nye Fredericia Lærerkreds (kreds 112), at kommunelærerforeningens forhandlingsret med kommunen overgik til lærerkredsen pr. 1/4 1970.

Kirsten Thiilborg var kredsformand i 1971 og 1972, og fra 1973 overtog jeg posten som kredsformand for Danmarks Lærerforenings kreds 112.

Anvendte kilder:

1) Kredsens protokoller fra 1859 til 1984.
2) »Lærerne og folkeskolen gennem 100 år« udgivet af Danmarks Lærerforening i 1974.
3) »En gnist der fængede« udgivet af Lærerstandens Brandforsikring i 1980.

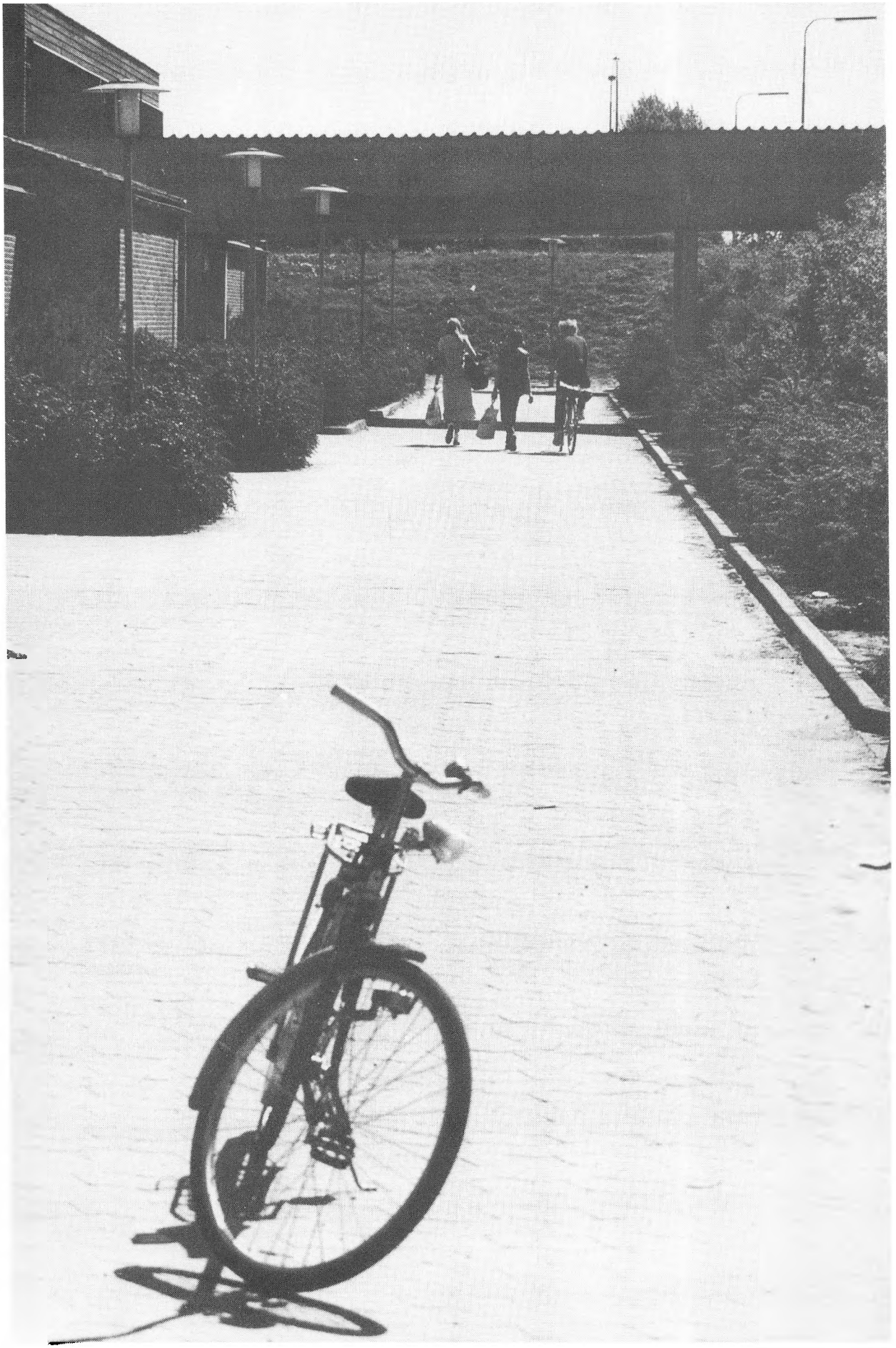

Forfatterfortegnelse

Jens Bertelsen. Født 1922 på Nørremarken, Fredericia. Opvokset på Pugdalgaard. Student Fredericia gymnasium 1941, Cand mag. 1950. Ansat Odense Katedralskole 1952, fra 1968 som lektor.

Flemming Bruntt. Født i 1939 i Kogsbølle. Lærereksamen fra Haderslev seminarium 1963. Cand. pæd. psyk. 1970. Fra 1971 ledende skolepsykolog i Fredericia. 1981 formand for Skolepsykologernes Landsforening.

Ove Garne. Født 1927 i Ø. Snede. Lærereksamen 1955 fra Haderslev seminarium. Lærer i Nibe 1955-68, skoleinspektør på Treldevejens skole i Fredericia 1968-73, og fra 1968 viceskoledirektør i Fredericia.

Tommy Hansen. Født 1943 i Brahetrolleborg. Lærereksamen fra Kolding seminarium 1977, ansat som lærer ved Fredericia kommune fra 1977.

Svend Hedegård. Født 1916, lærereksamen Jelling seminarium 1938. Ansat ved Fredericia kommunale skolevæsen 1939, fra 1972 som skoleinspektør ved Købmagergades skole. Pensioneret 1982.

Harry Svinth Jensen. Født 1925, lærereksamen Haslev seminarium 1955. Fra 1956 ansat ved Taulov skole.

Maltha Jensen. Født 1911. Lærereksamen Jelling seminarium 1936. Førstelærer i Højrup 1949, førstelærer ved Herslev centralskole 1961. Pensioneret 1971.

Alfred M. Karlskov. Født 1911 i Jerlev. Lærereksamen Jelling seminarium 1932. Ansat ved Fredericia kommunale skolevæsen 1947. Skoleinspektør Brahetrolleborg 1955. Pensioneret 1979.

Jørgen Runge Madsen. Født 1938 i Olsker. Lærereksamen Århus seminarium 1960. Lærer i Stouby 1962, ved Fredericia kommunale skolevæsen fra 1963. Viceinspektør på Bakkeskolen 1973. Kredsformand for kreds 112 af Danmarks Lærerforening fra 1973, og amtskredsformand fra 1976.

Esther Munck. Født 1908 i Fredericia. Dim. fra Zahles seminarium 1929. Ansat i Nykøbing Fl. 1931-32, årskursus i skolekøkken 1932-33, derefter ved Fredericia kommunale skolevæsen fra 1933. Pensioneret 1977.

Poul Nørgård. Født 1913 i Sindal. Dim. Jelling seminarium 1935, hvorefter ansat i Skovsgårde. Fra 1948 førstelærer ved Trelde skole. Pensioneret 1977.

Enoch Olsen. Født 1898. Lærereksamen 1920, hvorefter ansat ved skolevæsenet i Fredericia. Tilsynsførende ved observatoriet fra 1953. Pensioneret 1968.

Inger Heise Olsen. Født 1929 i Aast. Flyttet til Erritsø 1933, fra 1968 ansat ved Sct. Knuds skole, Fredericia.

Henry Olsen. Født 1926 i Erritsø. Udlært gartner. Fra 1963 kirkegårdsgartner og graver ved Erritsø kirke.

Kaj Basse Pedersen. Født 1929 i Haslund v. Randers. Lærereksamen Silkeborg seminarium 1951, ansat ved Fredericia kommunale skolevæsen 1951, fra 1974 som skoleinspektør ved 6'juliskolen.

Ove Søjbjerg Pedersen. Født 1920 i Skærup. Lærereksamen Jelling seminarium 1942. Ansat ved Asmild-Tapdrup kommune 1944. Fra 1972 skoledirektør i Fredericia.

Werner Rundquist. Født 1932 i Løsning. Lærereksamen Ribe seminarium 1956. Ansat Fredericia 1956-57. Efter nogle år i Ebeltoft og Padborg lærer ved Fredericia kommunale skolevæsen fra 1961. Fælleslærerrådsformand 1977-84.

Bente Krarup Sørensen. Født 1936 i Holbæk. Uddannelse fra Vejle seminarium 1961. Ansat ved Nørremarkskolen, Fredericia 1962-66. Fra 1969 lærer ved Bredstrup-Pjedsted Fællesskole.

Indholdsfortegnelse

	Side
Forord	5
Indledning. J. B. Nielsen	6
Indledning. J. Runge Madsen	7
Svend Hedegård: Træk af Michaelis og Trinitatis skolers historie	9
Ove Søjbjerg Pedersen: Om skolebyggeri 1900-1984	44
Tommy Hansen: Skole- og lærerforhold i Erritsø i 1700- og 1800-tallene	50
Inger og Henry Olsen: Elev i den gamle rytterskole i Erritsø	55
Tommy Hansen: En stråtækt idyl	56
Maltha Jensen: Herslev sogns skolevæsen	59
Harry Svinth Jensen: Skolerne i Taulov sogn	60
Bente Krarup Sørensen: Minder fra en lærergerning på Pjedsted forskole. Anna Gregersen fortæller	62
Poul Nørgård: Om Trelde skole	64
Jens Bertelsen: Spredte træk fra livet på Nørremarkskolerne	69
Skolemesteren og hans pligter. En vejledning fra 1791 og Instrux 1890	74
Om god ro og orden i skolen. 1911 og 1983	79
Alfred M. Karlskov: Ung lærer i 1930'erne	81
Esther Munck: Hvordan var det at være ung lærerinde i 1930'erne?	82
Flemming Bruntt: Specialundervisning ved skolevæsenet gennem 100 år	83
Enoch Olsen: Skolevæsenets observatorium	86
Ove Garne: Skoleforvaltningen 1955-1983	90
Werner Rundquist: Fælleslærerrådet	91
Kaj Basse Pedersen: Fra lærerkredsens arbejde i 1950'erne og 1960'erne	93
Jørgen Runge Madsen: Lærerkredsen i 125 år	96
Forfatterfortegnelse	107